

КАБ СЪВЕДЧЫЛІ ПРА БЕЛАРУСЬ
Жыцьцё й дзейнасьць
Міколы Ганька

ПЕРШЫЯ КРОКІ

Дзедавы й бацькавы карані Міколы — на Валожыншчыне. Ягоны бацька паходзіў зь вёскі Сакаўшчына. Перад Першай Сусьветнай вайной ён набыў хутар у Калядзіне¹, што каля Галынова недалёка ад Маладэчна. У Калядзіне й нарадзіўся Мікола, трэцім у сям’і — пасля Міхася² й Васіля.

У інтэрвію Лявону Юрэвічу Мікола падрабязна распавёў пра сваю радзіну: бацьку, дзеда па матцы — лясьнічага Юрачку, што ажаніўся другі раз па сьмерці жонкі, роднай бабкі Міколы — Ганны. Дзеда й бабы па бацьку ніколі ня бачыў — яны памерлі да ягонага нараджэньня яшчэ.

Ганькі былі працавітай сям’ёй, дзе кожны ўмеў рабіць усё, што вымагаў сялянскі побыт. Асабліва майстравітым быў Васіль: у чатырнаццаць гадоў змог сам зрабіць прыбудову да хаты, пазней рабіў ложку й шафы.

---

¹ **Калядзіна** — сёньня вёска ў ваколіцах Маладэчна ў Цюрлеўскім сельсавеце. На 1 студзеня 2002 г. — 32 двары, 90 жыхароў. — *Тут і далей заўвагі рэдактара.*

² **Ганько Міхась** (28.02.1918), грамадзкі дзеяч, публіцыст, паэт. Скончыў Маладэчанскую васьміклясную гімназію (1938), вучыўся на мэдыцынскім факультэце Віленскага ўнівэрсытэту. У 1939—1941 гг. працаваў бухгалтарам на Маладэчаншчыне. У траўні 1941 г. прызваны ў Чырвоную Армію, служыў санітарам. Трапіў у нямецкі палон. З чэрвеня 1943 г. узначаліў Саюз Беларускай Моладзі. Рэдагаваў часопіс «Жыве Беларусь!», дзе друкаваўся, у тым ліку, і пад псеўданімам Валянцін Аганёк. Увосень 1944 г. як кіраўнік СБМ уключаны ў склад Беларускай Цэнтральнай Рады. Праўдападобна, што зь вясны 1945 г. браў удзел у партызанскай антысавецкай барацьбе ў Беларусі. Далейшы лёс невядомы.

У маленстве я быў вельмі хваравіты, так што ў сем гадоў ня мог пайсці ў школу. У першую клясу не хадзіў — вучыўся дома. Браты абодва хадзілі ў школу, яны мяне вучылі, памагалі. У школу было далёка, празь лес, праз поле — тры кіляметры да школы. Дык я пайшоў у дзевяць гадоў. Пасадзілі мяне ў 2-ю клясу. Пасядзеў два дні, здаецца, прыйшоў кіраўнік школы (гэта было пры Польшчы) і выгнаў мяне з клясы.

— Толькі пераішкаджаеш, — кажа, — ідзі ў вышэйшую клясу.

Я пайшоў адразу ў 3-ю клясу... Сам на сабе я вучыўся вельмі добра. Ад пачатку школы да канца быў заўсёды выдатнікам. Асабліва любіў спачатку матэматыку й гісторыю, а ў далейшым, ужо за саветамі, калі быў доступ да беларускай літаратуры, вельмі спадабалася мне паэзія. Вельмі любіў усякія пазмы, вершы, любіў чытаць уголас сам сабе. Гісторыяй заўсёды цікавіўся, найперш старажытнай. Гэтак з польскай школы перайшоў у савецкую³.

Пачалася вайна, і вучоба перапынілася. Мікола дапамагаў бацькам па гаспадарцы — і марыў пра далейшае навучаньне. У гэтым яму прыкладам быў старэйшы брат.

Міхась (Мішка) скончыў на «выдатна» гімназію, вучыўся на мэдыцынскім факультэце Віленскага ўнівэрсытэту. У тыя часы гэта было няпроста: у Другой Рэчы Паспалітай на першых ролях былі палякі альбо асобы каталіцкага веравызнання. Але Міхась — праваслаўны беларус — прайшоў праз усе перашкоды. Паралельна з навучаньнем ва ўнівэрсытэце ён праходзіў ваенную падрыхтоўку, што выратавала яму ў далейшым жыццё. Міхась не падпаў пад летні прызыў у 1939 г., мабілізацыйная карта прыйшла толькі ў верасні, калі баявыя дзеянні паміж Польшчай і Нямеччынай былі скончаны. Міхась так і ня трапіў у польскае войска.

У 1942 г. Мікола паступіў у апошнюю клясу сямігадовай народнай школы ў Лебедзеве⁴, якую скончыў з выдатнымі адзнакамі. Магчыма, ён быў вучнем Барыса Кіта⁵, які там жыў у

³ Юрэвіч Л. Вырвання бачыны: Да гісторыі Саюзу Беларускае Моладзі. Менск: Энцыклапедыкс, 2001.

⁴ Сёння вёска ў Маладэчанскім р-не Менскай вобл.

⁵ **Кіт Барыс** (06.04.1910, Санкт-Пецярбург), вучоны, педагог, грамадзкі дзеяч. Жыве ў Нямеччыне.

той час у бацькоў жонкі⁶ й выкладаў у школе матэматыку. Але на пасьведчаньні аб выдатным заканчэньні сямі клясаў можна разабраць толькі подпісы школьнага інспэктара Явара, кіраўніка школы П. Зяновіча й настаўніка Глода.

Увосень 1942 г. Мікола паступіў у сярэднюю Адміністрацыйна-гандлёвую школу ў Маладэчне, якую заснаваў Барыс Кіт. Паступленьне, апроч іншага, дала магчымасьць гэтак званай «легітымацыі»⁷. Дарэчы, дадзенае 12 верасня пасьведчаньне аб гэтай легітымацыі было дзейснае толькі да 31 сьнежня гэтага ж году, што гаворыць аб тым, як пільна сачылі ўлады за вучнямі й школьным працэсам. Аднак школу хутка зачынілі⁸. Нёмцы не дазвалялі засноўваць нічога, апроч сярэдніх навучальных устаноў, а праграма гандлёвай школы мала чым рознілася ад праграмы вышэйшай навучальнай установы. Навучаньне ў школе моцна паўплывала на сьветапогляд Міколы, ён нават узяў з сабой на эміграцыю школьнае пасьведчаньне, падпісанае Кітом.

22 чэрвеня 1943 г. быў створаны Саюз Беларускай Моладзі. Мікола ганарыўся тым, што прысяга СБМаўца напісана старэйшым братам. Дый Саюз быў для яго арганізацыяй беларускага нацыянальна-патрыятычнага кшталту. «Вучні былі ў анямелым захапленні, што нешта робіцца беларускае, чыста беларускае... Я ніколі ня бачыў, каб у Саюзе Моладзі што-небудзь рабілася для немцаў. Я чуў на свае вушы аднаго старэйшага беларускага дзеяча, які сабраў сярэдніх кіраўнікоў і казаў:

⁶ Маецца на ўвазе жонка Барыса Кіта — Ніна Корсак, у 1939—1941 гг. — студэнтка Баранавіцкага пэдынастэту.

⁷ Легітымацыя вызваляла, у прыватнасьці, ад вывазу на прымусовыя работы ў Нямеччыну.

⁸ Гандлёва-адміністрацыйная школа праіснавала да лета 1944 г., выпусціўшы навучэнцаў трэцяга курсу. Аднак за некалькі месяцаў да адкрыцьця школы, у 1942 г. Барыс Кіт паспрабаваў заснаваць у Маладэчне настаўніцкую сэмінарыю, куды падалі заявы каля 300 ахвочых. Нямечкія ўлады забаранілі яе адчыняць, бо паводле акупацыйных законаў у акрузе Генэральнага камісарыяту Беларусь не магло быць больш за адну сярэднюю навучальную ўстанову. Маладэчна адносілася да Вялейскай акругі, і настаўніцкая сэмінарыя дзейнічала ў акруговым цэнтры. Таму Барыс Кіт арганізаваў гандлёва-адміністрацыйную школу, зь юрыдычнага гледзішча абышоўшы акупацыйныя законы.

"Хлопцы, калі што ня так і захочуць немцы падабраць пад свае рукі — за вінтоўкі ды ў лес"», — згадваў пазьней муж.

Сапраўды, Саюз Беларускай Моладзі для таго пакаленьня маладых людзей — яркая старонка жыцця. Усе, хто пакінуў успаміны, як адзін згадваюць агульны патрыятычны настрой, жаданьне ствараць свабодную ад маскоўскага таталітарнага ўплыву й русіфікацыі Беларусь — няхай сабе й пад нямецкім пратэктаратам. У гэта верылі, спадзеючыся, што абставіны зьмяняцца й Беларусь стане самастойнай. Гэта быў час агульнага патрыятычнага ўздыву: беларускія школы й гімназіі, набажэнствы ў храмах выключна па-беларуску — рэчы, што сталі магчымыя выключна дзякуючы ахвярнай працы нацыянальнай інтэлігенцыі. За ёю пацягнулася моладзь, таксама гатовая ахвяраваць сабой дзеля Беларусі. Адным з такіх самаадданных маладых людзей быў Міколаў брат Міхась.

Увосень 1943 г. Мікола апынуўся на курсах малодшых кіраўнікоў у Альбэртыве пад Слонімам. Аднак закончыць іх не ўдалося — накіравалі ў Менск заступнікам у краму. Займаўся муж і выданьнем друкаванай прадукцыі — улётак, адозваў. Вопыт працы прыдаўся пазьней.

Улетку 1944 г. паўстала пытаньне: што рабіць далей? Будучыня з бальшавікамі падавалася непрымальнай. Нават кароткага часу іхнага панаваньня ў 1939—1941 гг. было дастаткова, каб зразумець, што саветы й далей будуць вынішчаць гаспадарлівых сялянаў, нацыянальную інтэлігенцыю, сьвятароў. Нават само знаходжаньне на акупаванай зямлі будзе потым падставай, на якой пасьля вайны не вылучалі на адказныя пасады. Таму адказ быў прасты: сыходзіць.

Муж разьвітаўся з бацькамі і братамі. У памяць пра Міхася засталіся толькі вершы й дзёньнік ды клапатлівыя словы, каб малодшы брат ішоў на захад, «сваёй дарогай». Міхась цудоўна разумеў, што Саветы не даруюць яму кіраўніцтва СБМ, таму не хацеў, каб Мікола загінуў разам зь ім. Яны разьвіталіся — Міхась вярнуўся ў Беларусь, дзе ягоныя сяляды згубіліся, і болей ён не адгукнуўся⁹.

⁹ Мікола Ганько ў інтэрвію Лявону Юрэвічу ў «Вырваных бачынах» выказаў думку, што брат усё ж выжыў: «Я іх [Міхася й свайго сябра] адпраўляў з Прагі; яны пайшлі праз Карпаты, а там у Белавежу. Я знаю, што былі публікацыі, а знаю псеўдонім брата, пад якім ён меў выступаць. У 1947 г. былі яго артыкулы... У нейкім лістку... «Доктар» (псеўданім). Мы дамовіліся зь ім на разьвітаньне... [Ён] альбо застаў-

Васіль застаўся на гаспадарцы, але ў 1944 г. мабілізацыя ў Чырвонае войска пазбавіла яго жыцця — як «падчысьціла» яна многіх і многіх беларускіх хлопцаў, якіх не забрала нямецкая акупацыя. Тысячы салдатаў маглі ацалець, каб не было жорсткіх загадаў любой цаной браць розныя, гаворачы словамі Быкава, «праклятыя вышыні».

У АЎСТРЫІ

Па заканчэньні вайны Мікола трапіў у Аўстрыю, пад Зальцбург, у лягер (ДП¹⁰) сярод іншых сямідзесяці хлопцаў, якія працавалі на тартаку. Кіраўнік лесапілкі даў даведкі, што хлопцы — рабочыя, і зьнік, ратуючыся ад Чырвонай Арміі. Потым амэрыканцы забралі ўсіх у польскі лягер: пачаліся правэркі ды высьвятленьні, хто ёсьць хто. Неўзабаве з 300 чалавек у лягеры засталася недзе 120¹¹.

Знайшоўшы па падказцы Беларускі Камітэт у Аўстрыі, муж сустрэў там Алесья (Аляксея) Грыцука й яго будучую жонку Вольгу Дуброўскую.

Знаёмства перарасло ў сяброўства, якое прадоўжылася ў Канадзе, дзе мы ўжо сябравалі сем'ямі, ажно да самай сьмерці Алесья¹². Маё ж сяброўства з Вольгай доўжыцца й па сёньня. Да Міколавых успамінаў пра Зальцбург, надрукаваных у «Вырваных бачынах», дадаецца й ліст Вольгі, які дапаўняе расказ Міколы пра побыт у Зальцбургу:

Калі ў 1945 г. пачалі адкрывацца ДП-лягеры, арганізаваныя праз УНРРА, хутка паўсталі два ўкраінскія лягеры: адзін у Ленгеры, а другі — у Лексэнфэльдзе ў Зальцбургу (Аўстрыя).

ся ў жывых дзякуючы А[рміі] К[раёвай] і дажыў да старасьці, альбо загінуў, як няведомы жаўнер. Вядома, што яго нідзе не судзілі, што ніхто не злавіў... (...) Можна пагадзіцца з тым лёсам, што нікога няма, а калі нават даведаўся, што я жывы, то вырашыў: «Жыві спакойна, ня буду ўскладняць». Я думаю, што апошняе найбольш верагоднае: не захацеў вылазіць на паверхню, пакінуў усё, як было, для гісторыі — разьбірацца» (Вырваныя бачыны... С. 26—27).

¹⁰ Ад анг. *displaced persons* (перамешчаныя асобы).

¹¹ Паводле Ялцінскіх пагадненьняў (люты 1945 г.), выдачы саветам падлягалі тыя асобы, хто зьяўляўся грамадзянінам СССР на 1 верасьня 1939 г., да пачатку Другой Сусьветнай вайны.

¹² Аляксей Грыцук памёр у 1976 г.

Паколькі беларускі этнас быў замалы, каб адкрыць свой лягер, дык беларусы былі змушаныя прасіцца да іншых нацыянальнасцяў. У той час ужо існаваў Беларускі Камітэт, заложаны праз Аляксея Грыцука, і вось ён навязаў лучнасць і супрацоўніцтва з украінскімі дзеячамі ў лягерах з просьбай, каб яны прынялі беларусаў у украінскія лягеры.

Украінскія лідэры на гэту прапанову адгукнуліся пазытыўна і прынялі беларусаў у свае лягеры. Нават выбралі Алесь Грыцука кватэрмайстарам. Беларускі Камітэт зарэстравуў даволі вялікую колькасць беларусаў і ўладзіў іх на кватэры і забяспечыў ім харчаваньне. Вось такім чынам малады 20-гадовы Мікола Ганько распачаў сваю працу ў грамадзка-рэлігійным і культурным жыцці ў лягеры. Першае: ён уступіў у сябры Беларускага Камітэту і браў чынны ўдзел у розных галінах працы. Мікола заўсёды быў ахвотны і актыўны ў ладжаньні беларускіх нацыянальных святаў, а таксама ў царкоўных.

У 1946 г. Аляксей Грыцук пачаў выдаваць часопіс «Пагоня» са старонкай «Зь беларускага жыцця»¹³.

Часопіс рэдагавалі: Алесь Грыцук, паэт Алесь Салавей¹⁴ і дапамагаў паэт Уладзімер Дудзіцкі¹⁵. У склад тэхнічны ўва-

¹³ У «Бібліяграфіі беларускага друку на Захадзе. Часопісы, Газэты» Вітаўта й Зоры Кіпеляў (Нью-Ёрк, 2004) сьцьвярджаецца пра два розныя выданьні — «Зь Беларускага Жыцця ў Аўстрыі» (вышла 37 нумароў) і літаратурна-мастацкі мясячнік «Пагоня» (вышла чатыры нумары, апошні — у лістападзе 1946 г.).

¹⁴ Салавей Алесь (сапр. Радзюк Альфрэд, на эміграцыі Кадняк Альбэрт; 01.05.1922 — 22.01.1978). Падчас нямецкай акупацыі працаваў у павятовай управе ў Ільлі (сёння Вялейскі р-н Менскай вобл.), часопісе «Новы шлях» (Рыга). Пры канцы Другой Сусьветнай вайны апынуўся ў Зальцбургу. У 1949 г. разам зь сямі выехаў у Аўстралію. Жыў у Адэляйдзе (Заходняя Аўстралія), Мэльбурне (Вікторыя).

¹⁵ Дудзіцкі Ўладзімер (сапр. Гуцька Ўладзімер; 08.01.1911 (23.12.1910), пісьменьнік, грамадзкі дзеяч. Падчас нямецкай акупацыі працаваў загадчыкам аддзелу культуры й асьветы Менскай гарадзкой управы, школьным інспэктарам у Барысаўскай акрузе, кіраваў аддзелам прапаганды Беларускага культурнага згуртаваньня. Зь лета 1944 г. — на выгнаньні. У Бэрліне далучыўся да «акцыі Ўласава» — Камітэту вызваленьня народаў Расеі, за што цікаваўся беларускімі дзеячамі. У 1945—1948 гг. жыў у Зальцбургу, потым выехаў у Вэнэсуэлу, дзе кіраваў Экспэрымэнтальным Цэнтрам Сельскагаспадарчых Культур. Пасля 1976 г. лёс невядомы. Паводле адной вэрсіі выехаў у СССР — і бясьсьледна знік.

ходзілі: Мікола Ганько, Адольф Губарт і Оля Дуброўская. Мікола таксама займаўся кальпартажам часопіса.

У 1946 г. старшыня Беларускага Камітэту А. Грыцук заяву да Гарадзкой Управы гораду Зальцбург на прызнаньне будынку на царкву. Гарадзкая Управа гораду прыдзяліла нам, беларусам, старую 300-гадовую капліцу. Мікола Ганько і іншыя сябры Камітэту прыступілі неадкладна да рамонту гэтае капліцы. Чысьцілі, малявалі і ўкрашалі нашу новую царкву. Усё рабілі самі, нават прастол і іканастас сваімі рукамі. Сьвятар беларус а. Нікіфараў быў настаяцелем у гэтай беларускай царкве. Стварылі цудоўны хор пад кіраўніцтвам матушкі Зіны. Да гэтага хору таксама належаў Мікола Ганько. Айцец Нікіфараў нагарадзіў Міколу стацця псаломчыкам, бо Мікола яшчэ з дому знаў царкоўна-славянскую мову, ён чытаў часы й псалмы, трапары ў царкве на багаслужбе. У Беларускім Камітэце часта адбываліся паседжаньні, нарады ды таварыскія вечары. Сьпявалі беларускія песьні, дэкламавалі паэзію знаных беларускіх паэтаў. Гралі на струнных інструмэнтах беларускія мэлёды. Мікола заўсёды браў удзел у такіх імпрэзах, граў крыху на балалайцы. Мікола быў таварыскі, ахвотны, шчыры й доверлівы малады чалавек. Ён ужо ў сваім маладым веку меў дар Божы ў красамоўстве, не адзін раз прамаўляючы й заклікаючы сяброў да грамадзкай працы ў лягеры.

Мікола прывёз яшчэ з дому беларускія карэнныя ідэалы ад сваіх бацькоў — любіць Бога, шанаваньне ўсё сваё роднае, быць чэсным і справядлівым, памагаць бліжняму. Мікола заўсёды дзяліўся не адзін раз са сваімі сябрамі кавалкам хлеба й апошняй кашуляй.

На Бацькаўшчыне Мікола належаў да [Саюзу] Беларускай моладзі, якая навучыла яго дысцыпліны, вытрымаласьці, мужнасьці ў розных сытуацыях у часе вайны й на чужыне. Мікола яшчэ ў маладым веку меў вялікі патэнцыял, каб стацця ў будучыні беларускім грамадзкім дзеячом.

Кінгстан¹⁶.

Ужо падчас першай сустрэчы Міколы й Алесьа высьветлілася, што яны — старыя знаёмцы: Алесь бываў у хаце Ганькоў у 1938 г., калі праходзіў на Маладэчаншчыне вайсковыя зборы. Падчас вайскавай службы ў Лідзе Алесью Грыцуку прапанавалі перайсьці з праваслаўя ў каталіцтва, тым самым паскорыць вай-

¹⁶ Ліст Вольгі Грыцук да Марыі Ганько ад 28 красавіка 2000 г.

сковую кар’еру падхарунжага, аднак ён катэгарычна адмовіўся ад гэтага¹⁷.

Вясёлы, кампанейскі, Алесь Грыцук стаў душой усёй беларускай грамады ў Зальцбургу, чалавекам, на якога можна было пакласьціся. Да Грыцука беглі па любым пытаньні — знайсці кватэру, прапісаць у лягеры, адшукаць штось зь лекаў. Алесь дапамог і майму мужу — перайсьці з польскага лягеру да беларусаў ды прапісацца.

«Усё, чаго я набраўся — ці пісаць, ці з гісторыі, ці беларускасьці — усё ад Грыцука», — казаў Мікола.

У Зальцбургу склалася інтэлектуальнае кола. Але важнейшым было тое, што там завязвалася шчырае сяброўства — на ўсё жыццё. Яны ўсе былі з той нацыянальна сьвядомай, шчырай беларускай моладзі, якая ўзрасла на беларускай паэзіі, у якой пачуцьцё любові да Бацькаўшчыны гадала менавіта слова паэта. І таму Алесь Салавей, Уладзімер Дудзіцкі, Алесь Грыцук і Мікола ўзяліся выдаваць газэту¹⁸ — каб «словам адгукацца да суродзічаў і абуджаць у іх надзею на будучыню й жаданьне змагацца далей». У справе выданьня кожны адказваў за сваю «дзялянку»: Алесь Салавей пісаў вершы, Грыцук — гістарычныя артыкулы¹⁹, Мікола друкаваў на рататары, тут яму акурат прыдаўся досьвед друкарскай працы ў СБМ.

Машынку нейкую дасталі, 1923 году, мая аднагодка. Ляп, ляп, ляп! Але нічога... Набілі матрыцы, першы нумар напісалі, фарбы трэба было набіваць рукой. Колькі там экзэмпляраў трэба было? Мабыць, 200: людзей многа было. 4 старонкі, папера благая, фарба адразу расплываецца, а як замнога, дык распаўзаецца. Усе такія задаволеныя: маем пісьменьнікаў і нават друкара маем! А мяне Алесь Салавей ахрысьціў: Вэрцік Посік. А Вэрцік Посік — гэта герой якогасьці апавяданьня, які таксама рабіў у друкарні й, што б ні рабіў, у яго ўсё размазвалася. І праўда, гэтыя матрыцы былі такія благія, што разлазіліся. Трэба 20 надрукаваць ды 180 зь іх нафарбаваць, а 20 астатніх так далікатненька, каб гэтыя матрыцы не падзёр-

¹⁷ Аляксей Грыцук пасля сканчэньня настаўніцкай сэмінарыі ў Сьвіслачы ў 1930-х гг. служыў у Лідзкім 77-м пяхотным палку.

¹⁸ Маецца на ўвазе газэта «Зь Беларускага Жыцьця».

¹⁹ А. Грыцук скончыў завочна ў 1938 г. адзяленьне гісторыі Варшаўскага ўнівэрсытэту са ступеньню магістра, у 1930-х працаваў настаўнікам гісторыі ў гімназіі ў Браславе.

ліся. ...Гэта ня тое што на рататары круціць, а на плоска, так, як Францішак Скарына рабіў. І мы пачалі гэтак выдаваць. Ня помню, колькі нумароў выдалі. Пакуль я быў — гэта 1946—1947 гг. — мы й выдавалі. Прыеду на суботу, адмахаю, а яны ўжо пісалі²⁰.

Газэта «Зь Беларускага Жыцьця» была бадзёрым, маладым словам для людзей, што на чужыне з трывогай чакалі вырашэньня свайго лёсу ў неспрыяльных варунках — заходнія дзяржавы аб’ядналіся ў хаўрусе з бальшавікамі й мала зважалі на беларусаў. Газэта, выданьне якой прыпынілася з выездам майго мужа ў Канаду²¹, мела вялікае значэньне для моладзі: як толькі зьяўляўся сьвежы нумар, яго адразу расхоплівалі.

Гэтая сумесная праца зьядноўвала й гуртавала ня толькі «выдаўцоў», але перадусім моладзь, якая, адарваная ад бацькоў і ўсяго роднага, наталяла душу беларускім Словам. Пасья многія ўгадвалі тое ўражаньне. Дарэчы, некаторыя чытачы часопіса пазьней выехалі ў Англію, і там яны таксама пачалі сваё «збіраньне» беларусаў на чужыне, пачатае ў Аўстрыі.

Мой муж часта згадваў, што Аўстрыя перадусім дала яму сяброўства з Алесем Грыцуком і Алесем Салавём. Салавей вельмі цягнуўся да Міколы. Такая вось дробная дэталі: калі яму трэба было пагаліцца, ён заўсёды зьвяртаўся да Міколы, казаў, што ў яго вельмі чуйныя рукі. Ён і кожны свой новы верш ішоў чытаць да яго. А пісаў тады шмат — амаль штодзень па вершы...

І яшчэ адзін цікавы момант зь лягернага жыцьця — на беларусаў Міколу ўпершыню вывеў царкоўны сьпеў зь літургіі «Блаславі, душа мая, Госпада». Пачуўшы гэты сьпеў, які нёсся аднекуль з будынкаў, паўзь якія якраз тады праходзіў, ён і стаў шукаць, дзе ж пяюць. Казаў, што душа яго ўся затрапятала, ажывілася, пацягнулася насустрэч матыву й словам, якія сьпявалі ў царкве ягоныя бацькі, блізкія. Але тады сьпевы замоўклі, і муж не адшукаў хору. Знаёмы ўкраінец падказаў, што ў найбліжэйшым манастыры сьпявалі менавіта беларусы.

²⁰ Цыт. паводле: Юрэвіч Л. Вырванья бачыны... С. 38.

²¹ Апошні нумар газэты, 37-мы, выйшаў у студзені 1947 г., а Мікола Ганько выехаў у Канаду ўлетку 1948 г. Сапраўднай прычынай закрыцьця пэрыёдыка было тое, што выданьні, згодна з палажэньнем аб лягерах ДП, меліся прайсьці ліцэнзаваньне, што вымагала юрыдычных і грашовых высілкаў.

ЛІСТАВАНЬНЕ ЗЬ СЯБРАМІ

Муж прыбыў у Канаду 29 чэрвеня 1948 г. У ягоным архіве знаходзіцца шмат лістоў ад тых, з кім зьяло жыцьцё на радзіме й на эміграцыі. Найбольш лістоў ад Алеся Салаўя.

Салавей не паехаў зь Міколам у Канаду. Дзеля гэтага трэба было часова пакінуць жонку й дзяцей, спадзеючыся, што ім дазволяць пазней прыехаць²². Алеся баяўся, што нешта не атрымаецца, і не рашыўся. Ён застаўся ў лягеры, дзе з кожным тыднем рабілася ўсё больш вольна й прасторна, а ўлады што-раз настойлівей патрабавалі зьехаць²³. У лістах з Зальцбургу — трывожных і настальгічных — Салавей распавядаў пра свае праблемы:

Твой ліст з Італіі атрымаў. Учора надыйшоў ліст з Канады. Сардэчна табе дзякую... У той дзень, калі ты ад'язджаў у Канаду, я прыйшоў у Lehener Kaserne а восьмай гадзіне ўранні, а ты выехаў на станцыю а 7.55. У мяне пачалася служба, і я ніяк ня змог адлучыцца, каб трапіць на станцыю. Вельмі шкадаваў, што гэтак сталася²⁴.

Умовы жыцця Салаўя ў Зальцбургу й Міколы ў Канадзе істотна адрозніваліся. За акіянам прасьцей было знайсці працу з прыстойнай аплатай, а ў паваеннай разбуранай Аўстрыі перамешчанай асобе было вельмі складана, таму Алесю, каб пракарміць сям'ю з чатырох чалавек, даводзілася перабівацца часовымі малааплатамі заробкамі. Больш «багаты» й нежанаты Мікола пастаянна дапамагаў свайму сябру, які прымаў пасылкі й лісты з падзякай.

Разам з тваім лістом незачэпна надыйшоў і даляр. Сардэчна табе, Міколка, дзякую, а найбольш за ўсё ўдзячны Міхаська. З кожным яблыкам ён кажа: «Дзядзя Мікола даляра прыслаў, а тата аўтам яблыкаў прывёз». Таксама й гэтак кажа: «Той

²² Канада напачатку прымала альбо нежанатых эмігрантаў, альбо жанатых, але без дзяцей. Аўстралія праводзіла спачатку аналягічную іміграцыйную палітыку, аднак ад 1949 г. умовы прыезду ў краіну сталі больш мяккімі, і Алеся Салавей разам з жонкай і дзецьмі (Зінай Кадняк, Міхасём і Ганнай) прыехаў у Аўстралію ў 1949 г.

²³ У сувязі зь дзейнасьцю ІРО 1948 г. і масавым выездам эмігрантаў зь Нямеччыны й Аўстрыі пачаў працэс паступовай ліквідацыі лягераў.

²⁴ Ліст ад 17 ліпеня 1948 г.

дзядзя, што стрыг мяне, рабіў чы-чы». Бачыш, хоць я ўжо і ўдаўся ў сэнтымэнтальнасьць, але ведай, што маленькі чалавечак не забываецца цябе.

...Дзякую табе сардэчна й за тое, што выканаў маю просьбу, паслаўшы на адрас «Бацькаўшчыны» «натурплату». Ад Адамовіча²⁵ ня маю яшчэ вестак аб тым, ці нашчасьціла збыць тое насланае.

У гэтым лісьце вядзецца размова пра зборнік вершаў «Сіла гневу», які выйшаў у 1948 г. Але перад гэтым кніга праз адсутнасьць грошай забавілася ў выдавецтве — і Алеся зьявнуўся да майго мужа з просьбай дапамагчы.

Дарагі дружка Мікола!

Колькі дзён таму наслаў табе ліст. Сяньня пішу ізноў, бо маю да цябе вялікую просьбу. Ласкава прашу прабачыць за маё нахальства — ты яшчэ не пасьпеў прыехаць у Канаду, а я ўжо — з просьбамі...

Справа вась у чым: выйшаў з друку мой зборнік «Сіла гневу». Але выдавецтва ня можа прыслаць мне аўтарскія паасобнікі — ня мае грошай на перасылку, фінансавая рэформа ў Нямеччыне абанкроціла яго. Дзякаваць Богу, што зборнік выйшаў яшчэ як «дорэформенное творение»... Я проста не асьмельваюся пісаць, але пішу: ці не змаглі б вы (ты й Васька) скласьціся на 2,5 даляры — разам 5 даляраў — і паслаць іх на адрас выдавецтва? Гэтым вы страціце свой аднадзённы заробак, але я, як куды-небудзь выеду, буду старацца разьлічыцца з вамі. Грошы трэба слаць пераводам, у лісьце — нельга, паштовыя зносіны зь Нямеччынай яшчэ цэнзуруюцца...

...І яшчэ адна просьба: ці ня мог бы ты перахаваць у сябе 50 паас. майго зборніка да часу, пакуль я куды-небудзь выеду? Калі згодзіся — я напішу выдавецтву, каб яно выслала гэтых 50 паасобнікаў на твой адрас.

Яшчэ раз ласкава прашу прабачыць за маё нахальства й прашу не адмовіць маёй просьбы. Буду вам удзячны праз усё жыцьцё. Ты, Грыцук і Васька — адзіная мая надзея на атрыманьне зборніка. Моцна цісну руку тваю, вітай Ваську.

Твой Алеся Салавей²⁶

²⁵ Размова ідзеца пра Адамовіча Антона (1909—1998), грамадзка-палітычнага дзеяча, аўтара грунтоўнага дасьледаваньня пра творчасць Алеся Салаўя. Гл.: Так паяў Салавей // Адамовіч А. Творы. Нью Ёрк, 2003. С. 394—609.

²⁶ Ліст ад 17 ліпеня 1948 г.

Алесь Салавей нікольні не драматызаваў становішча, жыцьцё й сапраўды было цяжкім:

...цяпер горш, як было раней, толькі хлеба крыху прыбавілася ды і памідораў, ну і агуркоў крыху далі... А хлеб і гурок — тымчасам ня голад.

Жыву яшчэ ў Глязэнбаху. На пярэбары ў Легэн ня маю надзеяў — ня хочацца мордам літра стаўляць і не пастаўлю. Мабыць, давядзецца мне падацца да Чылі або да Бразыліі. На іншыя месцы зь сям'ёй па-ранейшаму ніякіх надзеяў, а на выезд пачынаюць націскаць; куды можна паехаць, туды і езь, кажучь.

На жаль, ня стала выйсьцем і эміграцыя сям'і Салаўя ў Аўстралію, лісты, што прыходзілі ў Канаду з паўднёвага паўшар'я, таксама дыхаюць тугой і горыччу:

...я ўжо адрабіў палавіну кантракту. Цяпер трэба думаць пра будучы прытулак, пра тое, што прыкрывала б галаву пад небам. Але без 300 фунтаў, хоць напачатку, нічога не прыдумаеш. Як для мяне, на гэта патрэбна 4—5 год (за зямлю ўжо выплаціў 59 ф. 5 ш. і 10 п., яшчэ засталася ўсяго 10 ф. і 4 ш. разам з процантам і паперамі). Пасля кантракту давядзецца зазнаць шмат бяды, пакуль не збудую хоць трэцюю частку дому, дзе можна будзе пасяліцца. Усё гэта канчальна даб'е мяне і назаўсёды разлучыць з тым, чым жыў раней.

Алесь, якога не задавальняла жыцьцё ні ў Аўстрыі, ні ў Канадзе, вельмі спадзяваўся вярнуцца ў Беларусь. Вярнуўся ён толькі ў сваіх вершах.

*А ўсё ж мы вернемся дахаты ў айчыну,
І не забудзімся ў шляхох чужоі зямлі.
І я вярнуся не адзін, а з сынам, —
Нашчадкам крывічоў і іх сям'і.
Скажу, уклечыўшы: Крывіччына Сьвятая!
Хай ты насьмерць была расьпятай, а жывеш.
Тваіх дзяцей ні даль і ні імгла густая
Не абясплодзілі ў чарсьцьве пустэльных меж.
Жывому — жыць. Зьнішчэньню — сьмерць. Жывое*

*кідае па сабе жыцьцё. Жывому — плод.
Ты не памрэш, Крывіччына! З табою
Ніколі не памрэ крывіцкі род.
19.05.1946²⁷.*

Ліставаўся Мікола й з Алесем Грыцуком. Хоць абодва выехалі ў Канаду, аднак па першым часе апынуліся ў розных канцах правінцыі Антарыё. Алесь прыехаў у Канаду раней за мужа, і хоць меў унівэрсытэцкую адукацыю, здабытую ў Польшчы, мусіў уладкавацца па кантракце на два гады лесарубам на поўначы Антарыё²⁸.

У адрозьненне ад Салаўя, Грыцук з гумарам апісваў жыцьцё, хоць падставаў для аптымізму ў яго таксама было няшмат: Вольга не змагла кінуць родзічаў і разам зь імі паехала ў Польшчу, яна вырвалася з сацыялістычнага раю толькі ў 1958 г. Лісты ад Грыцука прыходзілі даволі часта:

Вельмі цешуся, што ты сюды прыехаў. Тут, напэўна, ты са сваёю прывычкаю да працы скрозь дасі сабе рады... Толькі не паддавайся гэтай паскуднай хваробе кожнага новапрыбылага эмігранта — хандры. Ад яе цяжка ўцячы. Калі на цябе надыйдзе нуда, тады сядай і пішы лісты. У Эўропу аб гэтым няма чаго пісаць, бо там не зразумеюць і... добра, што не зразумеюць. Пішы да мяне. Я цябе буду інфармаваць аб усіх падзеях зь беларускага жыцьця, бо ўжо навязаў маленькія сувязі з нашымі грамадзкімі і палітычнымі чыньнікамі. Ты са свайго боку, як што даведаеся, пішы мне.

²⁷ Беларускі Эмігрант. 1949. №4 (15), красавік.

²⁸ Аляксей Грыцук працаваў два гады па кантракце лесарубам у гідрэлектрычнай кампаніі, бо вышэйшая адукацыя, набытая ў Эўропе ў 1930—1940-х гг., у Новым Сьвеце нідзе пад увагу не бралася. У гэтым выпадку паказальным ёсьць лёс грамадзкага дзеяча й пэдагога Яўхіма Скурата. Ён у 1935 г. скончыў аддзел французскай філялёгіі Віленскага ўнівэрсытэту, а ў 1939 г. — Парыскую Сарбону, напісаў доктарскую дысэртацыю «Сымбалізм у раманах Жоржа Радэнбаха» (на французскай мове) і абараніў яе ў Познанскім унівэрсытэце. Нягледзячы на гэта, пасля эміграцыі ў Канаду дыплёмы Я. Скурата не былі прызнаныя: яму давялося скончыць Тэхнічны Інстытут Электронікі й жыць з наладжваньня тэлевізійных апаратаў.

Я атрымоўваю «Бацькаўшчыну» зь Нямецчыны і «Беларус на чужыне»²⁹ зь Лёндану³⁰.

У ліставанні актыўна абмяркоўваліся й грамадзкія справы, у тым ліку й зборнік вершаў Салаўя.

Алесь нэрвуецца за свой зборнік, — зазначае Аляксей Грыцук, — пісаў мне, што такой дрэні, як «Сіла гневу», яшчэ сьвет ня бачыў, я яму адпішу, што «сьвет» ужо многа вытрымаў, вытрымае і яго зборнік.

...Цяпер яшчэ адна справа. 26.09 адбудзецца ў Парыжы Сусьветны Зьезд Беларускай Эміграцыі³¹. Я на яго не магу паехаць (хоць мая кандыдатура ёсьць), бо ня маю «ані грошай, ані шапкі». Няхай едзе Акула. Ты і Васька напішэце яму ўпаважненьне рэпрэзэнтаваць беларусаў у Канадзе на парыскім зьездзе. Зьмест упаўнаважаньня наступны: «Я, Мікола Ганько, 1924 году, народжаны ў Маладэчне, цяпер пражываючы ў Ўотэрдовы (Антарыё), гэтым лічу ўпаўнаважаным да выступленьня ад імя групы беларусаў у Канадзе на Ўсебеларускім Эміграцыйным Зьездзе ў Парыжы дня 26.09.1948 г. спадара Акулу Кастуся... калі б быў яшчэ хто зь беларусаў, няхай гэта зробіць неадкладна.

Атрымаў таксама ліста ад Юркі Ўгорчыка. Бедны сыноч, страшэнна сумуе за табою³².

²⁹ «Бацькаўшчына» выходзіла ад кастрычніка 1947 г. да сьнежня 1966 г. раз на тыдзень, напачатку ў Остэргофэне (Баварыя), а ад верасня 1950 г. — у Мюнхэне. Выйшла 637 нумароў. Зьяўлялася афіцыйна органам «Беларускай Нацыянальна-Вызвольнай Думкі» (па сутнасьці, Рады БНР). «Беларус на чужыне» выдаваўся двойчы на месяц у Лёндане (з кастрычніка 1947 г. да красавіка 1950 г.). Выйшла 42 нумары. Зьяўляўся органам Беларускага Нацыянальнага Аб'яднаньня Хрысьціянскіх Работнікаў. Галоўны рэдактар — Аляксандар Надсан.

³⁰ Ліст напісаны ў ліпені 1948 г.

³¹ **Першы Сусьветны Зьезд Беларускай Эміграцыі** праходзіў 28—29 лістапада 1948 г. у Парыжы. У форуме бралі ўдзел прадстаўнікі ад Францыі (дзевяць дэлегатаў), Англіі (чатыры), Нямецчыны (два), па адным ад Аўстраліі, Аргентыны, Бэльгіі, Канады, Швэцыі. Зьезд пастанавіў стварыць Сусьветнае Аб'яднаньне Беларускай Эміграцыі зь сядзібай у Парыжы. Урад Аб'яднаньня ўзначаліў намесьнік старшын Рады БНР Лявон Рьдлеўскі.

³² На лісьце стаіць пазнака Міколы Ганька — адпісаў 25 жніўня 1948 г.

У тым самым лісьце Грыцук даслаў частку «Песьні Зальцбургскіх выгнанцаў», ня выключана, напісаную ім самім.

Песьня Зальцбургскіх выгнанцаў

У канадзкія нетры на зьдзекі
Мяне кінула доля — бяда,
Каб бяздомны загінуў навекі,
Каб ня знала пакою душа.

Рэў трактораў грыміць на прагальлі,
І лясочуць, як псы, ланцугі.
Шум сасонкі шчэй рэчкі з аддалі
Далівае да сэрца тугі.

Мы ня можам сьядога кахаць.
Мы ня вінны, што шчасьця няма.
Нам дзяўчына, нам жонка й маці —
То лапата, сякера, піла.

Кантактаваў Мікола й з Уладзімерам Дудзіцкім, які выехаў у далёкую Паўднёвую Амэрыку, у Вэнэсуэлу. У адным зь лістоў Дудзіцкі пісаў:

Вельмі паважаны сп. Ганько!

Прабачце, што маё маўчаньне змусіла Вас зьвярнуцца да мяне пільмова. Ня думаю, каб уважалі гэта за нейкі злы намер ці наважанае ўхіленьне ад маральнага або матэрыяльнага абавязку.

Ўсё высланае Вамі (газэты «Беларускі Эмігрант», пачынаючы рататарнымі выданьнямі, ды іншыя друкі) атрымаў. Прыміце шчырую беларускую падзяку ад мяне самога й групы нашага беларускага актыву ў Каракасе. Рахунак дасланага будзе сплачаны ў самым блізкім часе. Адначасна зазначаю, што зборы на прэсавы фонд Вашага паважанага Выдавецтва праводзяцца. Сабранае таксама перашилецца.

Кожнаму добра ведама, што выданьне такога часопісу, як «Беларускі Эмігрант», ня можа абысьціся без адмысловае дапамогі збоку, прасьцеі кажучы — без дапамогі ўсяе нашае эміграцыі.

Артыкул пра беларускае нацыянальнае жыцьцё ў Вэнэсуэле прышло з ахвотаю. Маю да друку й шэраг іншых матэрыя-

лаў. Вершы новыя, як Вызначаеце ў сваім лісьце, безумоўна, маю. Не прыслаў таму, што рэдакцыя «Б. Э.» не надрукавала на балёнках свайго часопісу дасланага мною ў свой час верша «Думка». Высланы ён вельмі даўно, здаецца, у сакавіку ці красавіку месяцы гэтага году. Бясспрэчна, справа рэдакцыі, але ў такім выпадку хацелася б мець сякое-такое паведамленьне. Не звязваючы на ўсё гэта, пастараюся даслаць яшчэ ў гэтым месяцы.

Ня выслаў нічога й да С. Хмары — у літаратурны часопіс³³. Праца адымае ўвесь вольны час: два-тры месяцы бываю ў службовых камандзіроўках.

З глыбокай павагай і заўсёды да Ваших паслугаў.

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

Ваш Уладзімер Дудзіцкі³⁴

Па прыездзе ў Канаду Мікола два гады працаваў па кантракце на фэрме за 35 км ад Таронта. Пасья, як скончыўся кантракт, яму прапаноўвалі застацца, аднак ён пераехаў у Таронта — удзельнічаць у беларускім грамадскім жыцці.

ПАЧАТКІ ГРАМАДЗКАЙ ДЗЕЙНАСЬЦІ Ў КАНАДЗЕ

Гэта былі нялёгка гады — чужая краіна, чужая мова, цяжкая праца па кантракце. Аднак галоўнае, што сталі рабіць маладыя беларусы — збірацца разам. Гісторыя арганізацыі, умовы яе заснаваньня, людзі, што стаялі на чале, апісаньня ў дакладзе, падрыхтаваным Міколам у 1993 г. на сорак пятыя ўгодкі ЗБК — «Сорак пяць гадоў Згуртаваньня Беларусаў Канады й арганізацыйнага нацыянальнага жыцця ў Канадзе».

Ля вытокаў арганізацыі стаялі былыя жаўнеры Польскай Арміі генэрала Андэрса³⁵. Дэмабілізацыя давала магчымасьць

³³ «Баявая Ўскалось» — орган літаратурнай сустані «Баявая Ўскалось», што выдаваўся з 1949 па 1981 г.

³⁴ Ліст ад 17 лістапада 1950 г.

³⁵ Паводле савецка-польскай дамовы ад 14 жніўня 1941 г., мусіла быць створана Польская Армія на Ўсходзе (ПАУ), якая мела змагацца на савецка-нямецкім фронце й складацца з ваеннапалонных салдатаў і афіцэраў былога польскага войска, інтэрнаваных Чырвонай Арміяй у верасні 1939 г. Увосень 1942 г. добраахвотнікі колькасцю каля 110 тыс. чалавек былі пераведзены ў Іран. Беларусы ў ПАУ складалі, паводле розных падлікаў, ад паўтары да васьмі тысячаў чалавек. У 1943 г.

эміграваць былым жаўнерам у розныя краіны брытанскай імперыі, і шмат хто з іх выбраў Канаду, хоць многія меркавалі, што гэта будзе толькі часовым, пераходным этапам у жыцці. Пытаньня вяртаньня на Бацькаўшчыну ў бальшыні не было — вялікая частка перайшла праз савецкія лягеры сьмерці. Тыя, каго бальшавіцкая прапаганда намовіла вярнуцца, потым дорага заплацілі за сваю наўнасьць. Пачалі прыбываць у Канаду й беларускія ўцекачы зь лягераў у Нямеччыне й Аўстрыі. Нацыянальна сьведамыя з іх далучаліся да беларускага жыцця.

Тут трэба крыху затрымацца й зірнуць на тых людзей, што былі патэнцыйным матэрыялам арганізацыйнай структуры беларусаў Канады. Гэта былі пераважна беларусы двух веравызнаньняў: праваслаўныя й рыма-каталікі. Тут былі сяляне, работнікі, крыху былых урадавых працаўнікоў, крыху інтэлігенцыі сталага й маладога веку. Былі тут людзі зь вельмі малай асьветай і некалькі асоб з вышэйшай асьветай і нешта паміж адным і другім. Былі гэта людзі розных поглядаў і рознага ўзгадаваньня. Былі тут палянафілы, былі тут русафілы, былі нават і такія, што думалі катэгорыямі камунізму або фашызму. Да гэтага часу яшчэ не чуваць, каб нехта прабаваў глыбей аналізаваць абставіны, у якіх тварылася першая нацыянальнага кірунку арганізацыя беларусаў у Канадзе або іншай заходняй краіне. У сьняжнішніх магчымасьцях, думаю, нехта гэта зробіць у недалёкай будучыні.

...Хочацца затрымацца над пытаньнем, чаму беларускія нацыянальныя арганізацыі не маглі прыцягнуць у свае рады шыэйшых масаў тых беларусаў, што апынуліся ў Канадзе, што праз гады трымаюцца на пэрыфэрыях беларускага жыцця.

Добра заарганізаваныя нацыянальныя арганізацыі нашых суседзяў з усходу й захаду моцна трывожыліся, калі пачаліся спробы ствараць у Канадзе ці ЗША беларускую нацыянальную арганізацыю. У беларускіх нацыянальных арганізацыях яны бачылі й бачаць напрозу сваім інтарэсам, якія безь ніякага сораму яны голасна й адкрыта прапагандуюць сярод заходняга грамадства, ня маючы ніякіх перашкодаў з боку Беларусі й бе-

у Польскай Арміі на Ўсходзе быў вылучаны 2-гі Польскі Корпус пад камандаваньнем генэрала Уладзіслава Андэрса, які налічваў больш за 50 тыс. чалавек. Беларусы ў ім складалі да шасьці тысячаў чалавек. Увесну 1944 г. Корпус быў пераведзены ў Італію й далучаны ў склад 8-й брытанскай арміі. Менавіта гэты Корпус штурмаваў у траўні 1944 г. знакамітае ўзвышша Монтэ-Касіна.

ларускага народу, які быў пазбаўлены голасу ў сьвеце. З другога боку, добра ўкараніўшыся, пятая калёна інтэрнацыянальнага камунізму ў часе й пасля Другой Сусьветнай вайны таксама сачыла за праявамі беларускага жыцьця на Захадзе й старалася яму перашкодзіць. Фінансавыя рэсурсы ўсіх іх маглі быць у любы момэнт скіраваны на падрыўную дзейнасьць беларускага, слаба арганізаванага жыцьця ў заходніх дзяржавах, што, безумоўна, яны й рабілі.

Вяртаючыся да самых першых месяцаў існаваньня нашага Згуртаваньня, Мікола Ганько піша пра тое, што сп. Кастусь Акула, па прыкладзе беларусаў Вялікабрытаніі³⁶, у 1948 г. распачаў выданьне за ўласны кошт рататарам «Беларускага Эмігранта»³⁷. Часопіс паспрыяў лучнасьці кантактаў між новымі эмігрантамі. Потым да ініцыятывы далучыліся іншыя, і на сходзе 13 лістапада 1948 г. быў пакладзены пачатак арганізаванаму жыцьцю — створана Часовая Управа Згуртаваньня Беларусаў Канады. Старшынём абралі Кастуся Акулу, сакратаром — Валера Навіцкага, скарбнікам — Язэпа Пітушку. У склад Управы абралі таксама Міхася Пашкевіча й Кастуся Станюша. Сваё першае мерапрыемства ЗБК правяло 25 сакавіка 1949 г.

Мікола, як перабраўся ў Таронта, таксама далучыўся да зьяднаньня беларусаў. Ён прыйшоў у рэдакцыю «Беларускага Эмігранта», каб дапамагчы ў выданьні, а потым ужо далучыўся й да працы ЗБК. Ужо ў сакавіку 1950 г. яго абралі заступнікам старшыні Згуртаваньня.

Годам раней, 28 траўня 1949 г., адбыўся Першы Агульны Зьезд ЗБК. У «Беларускім Эмігранце» №6(17) за чэрвень таго ж году ёсьць амаль пратакольнае апісаньне яго правядзеньня й тых пытанняў, якія былі на ім узьнятыя: «Зьезд адбыўся ў памяшканьні ўкраінскай арганізацыі УНО на Дзюпон-стрыт. Месца, што праўда, было крыху нявыгоднае, бо заля УНО знаходзіцца ў заходнім Таронта, каля сямі кілямэтраў ад цэнтру гораду, дзеля гэтага шматлікія беларусы або не прыйшлі туды, або спазьніліся».

На зьездзе з дакладам «Беларускі Вызвольны Рух і ідэялігічныя асновы ЗБК» выступіў Кастусь Акула. Язэп Пітушка,

³⁶ Маецца на ўвазе часопіс «Беларус на чужыне».

³⁷ «Беларускі Эмігрант» выдаваўся ў 1948—1954 гг. у Таронта. Выйшла 54 нумары.

Алесь Грыцук і Мікола Ганько ўвайшлі ў мандатную камісію. Мужа разам з Грыцуком і Міколам Сільвановічам таксама ўключылі ў камісію па апрацаваньні Статуту ЗБК. Друкаваным органам ЗБК вырашылі лічыць штотомсячнік «Беларускі Эмігрант», у рэдкалегію якога ўвайшлі: Кастусь Акула — рэдактар, Мікола Ганько — тэхнічнае выкананьне й адміністрацыя, Валер Навіцкі, Алесь Грыцук, Тодар Салановіч — сябры рэдкалегіі.

З таго часу пачынаецца зафіксаваная ў друку (яна пачалася яшчэ ў раннім юнацтве) больш чым пяцідзясяцігадовая нястомная, адданая й шчырая праца Міколы Ганька ў грамадзкім жыцьці беларусаў, у дадзеным выпадку беларусаў Канады, і праца гэтая абарвалася толькі зь ягонай сьмерцю...

А тады яны глядзелі ў будучыню.

На самым пачатку нацыянальныя сьвяты й розныя дробныя імпрэзы ладзіліся ў памяшканьні на Батурст-стрыт, ва Ўкраінскім ДOME. З украінцамі склаліся добрыя стасункі, і ЗБК нават пазычыў грошы на куплю Ўкраінскага Дому, ва ўкраінцаў былі тады праблемы зь фінансамі. Асабліва сябраваў зь імі Алесь Грыцук, якога нават называлі «беларускім украінцам», ён пераклаў творы некаторых эмігрантаў на беларускую мову з украінскай. Шкада, што апошнім часам мы неяк аддаліліся й цяпер амаль ня ладзім сумесных імпрэзаў.

Для рэдакцыйных справаў хлопцы зьбіраліся тамсама, у сьвятліцы на Батурст-стрыт. У Міколавым архіве ёсьць дакумэнт-апісаньне ўсёй тагачаснай маёмасьці ЗБК.

1. Сталы складныя	x 3	кошт 5,50 (тут і далей у кан. далярах)
2. Стол нескладны	1	6,00
3. Патэфон	1	17,95
4. Патэфонныя кружэлки	x 3	2,90
5. Пагона (вялікая)	1	(яе хлопцы намалявалі адразу ж, і, вядома, яна ня мела цаны як сымбаль духу)
6. Даміно	x 2	60 цэнтаў
7. Мятла (ичотка)	x 1	2,10
8. Сьцяг (канадзійскі)	x 1	12,00
9. Шнур для патэфону (з трыма ітэпсэлямі)	x 1	1,65

10. Даміно	x 3	0,90
11. Сьцягі (нацыянальныя)	x 2	—
12. Шчотка для ваксаваньня	1	—
13. Абрэскі беларускіх відаў	x 2	—
14. Бібліятэка		
15. Попелкі шклянныя	x 6	—
16. Дошка клясная	x 1	—
17. Замкі вісячыя (да шафы)	3	—

«Пагоня» й да сёння вісіць у залі, толькі паабапал яе два сьцягі: бел-чырвона-белы беларускі й чырвона-бел-чырвоны з чырвоным лістом — сьцяг краіны, якая нас прытуліла.

У абавязкі мужа ўваходзіла ліставаньне зь беларусамі. Ён пісаў сябрам, знаёмым і незнаёмым людзям, каб далучаць да беларускай справы. Здараліся й прыемныя нечаканкі: у Канадзе знаходзіліся знаёмыя яшчэ па Беларусі. Адным з такіх быў Мечыслаў Рачыцкі³⁸, будучы актыўны працаўнік ЗБК. Менавіта каталік Мечык зрабіў цудоўны іканастас у царкве сьв. Кірылы Тураўскага, дзе й па сёння штотыдзень праводзяцца набажэнствы.

Сябра Мікола!

Шчыра дзякую за пісьмо. Аказваецца, мы даўно знаёмыя, яшчэ з часоў СБМ. Праўда? Дык — Жыве Беларусь!

Я даўно думаю, што гэта Вы ў Канадзе... Але калі й адкуль прыехалі — ня знаю. Мне ўсяго давялося перажыць... Дзякуй Богу, усе за нас. Перад намі будучыя надзеі й Бацькаўшчына. Я дужа рад, што Вас у Таронта група досыць вялікая й моцная. Я тут адзін, як палка ў муравейніку. Маю сувязь зь сябрамі, якія ўцалелі. Многія палі ахвярай Масквы.

Прашу прыняць мяне ў сябры Прэсавага фонду. Фінансы мае толькі паяўляюцца, і з часам дапамагу больш. Пасылаю сяброўскі ўзнос за два месяцы 9—10 і 5 \$ як ахвяра на прэсу.

³⁸ Мечыслаў Рачыцкі й Мікола Ганько разам сканчалі курсы малодшых кіраўнікоў СБМ у Альбэртыве ў 1943 г.

Пішэце да мяне сьмела. Ідэалы СБМ нашы далей у сэрцы, і ў нас заўсёды будзе, аб чым гутарыць³⁹.

Здаралася, што нярэдка рэспандэнты блыталі Міколу са старэйшым братам (ініцыялы супадалі) і пыталися, ці не Мікола ўзначальваў СБМ у Беларусі. Нават у 1990-х адзін з журналістаў у Беларусі папытаў пра гэта самае. Шмат хто звяртаўся з просьбай дапамагчы ўладкавацца на працу ў Таронта альбо дамагчы духова. Так, сп. Гаждзей дзякаваў за выданьне «Беларускага Эмігранта»:

Вельмі наважаны спадару Ганько.

Вялікую радасьць зрабіла навіна, што нашыя Беларусы змаглі даканаць так вялікае справы, выпускаючы ў сьвет газэту «Беларускі Эмігрант»... Яе памер нармальнае газэты. Гэтым заўдзячаю ўсім супрацоўнікам, а асабліва Вам, сп. Ганько, як адміністратару газэты «БЭ», якая зьяўляецца вялікім крокам наперад да вызваленьня нашай Бацькаўшчыны з-пад чырвонае тыраніі.

І далей ён прасіў падтрымаць 20-гадовую родзічку Ганну, якая, паводле ягоных словаў, прыехала ў Канаду й разгубілася. Сп. Гаждзей даслаў у рэдакцыю «Беларускага Эмігранта» грошы, просячы падпісаць Ганну на газэту.

У «Беларускі Эмігрант» пісалі ня толькі з Канады. Завязаліся сяброўскія стасункі й са Згуртаваньнем Беларусаў Аргентыны, якія зьбіралі складкі на дзейнасьць Беларускага Выдавецкага Фонду ў Канадзе. Дасылалі карэспандэнцыі й беларусы Нямецчыны, а таксама мясцовыя ўкраінцы, палякі, зацікаўленыя ў наладжваньні кантактаў зь беларускімі суполкамі.

У Канадзе паўставалі ўсё новыя асяродкі беларусаў. 12 лютага 1950 г. з ініцыятывы Міколы Сільвановіча адбыўся арганізацыйны сход беларусаў Вінпэгу (правінцыя Манітоба). 23 сакавіка ў Манрэалі, у залі ўкраінскай праваслаўнай царквы, прайшло сьвяткаваньне Акту 25 Сакавіка. Карэспандэнт «Беларускага Эмігранта» адтуль паведамляў, што на ўрачыстасьць сабраліся больш за 150 чалавек, з прывітальным словам выступіў Паўла Чопчыц, а затым быў дадзены невялікі канцэрт.

У канцы 1940-х — пачатку 1950-х у Канадзе, як і паўсюль на эміграцыі, ішлі спрэчкі, каго падтрымліваць: прыхільнікаў

³⁹ Ліст ад 22 кастрычніка 1949 г.

Рады БНР на чале зь Міколам Абрамчыкам⁴⁰ ці Беларускаю Цэнтральную Раду, якую ўзначальваў Радаслаў Астроўскі⁴¹. Пасля ўсіх спрэчак перавага засталася за прыхільнікамі Рады БНР і Міколам Абрамчыкам. Прыхільнікам БЦР і Радаслава Астроўскага, тым, хто браў удзел у II Усебеларускім Кангрэсе ў Менску, было няпроста зразумець, што БЦР — гэта мінулае, і што Акт 25 Сакавіка, прыняты ў 1918 г., ёсць сапраўднай кропкай адліку незалежнасці Беларусі, якой трэба трымацца⁴².

Якраз тады ў Канадзе рыхтавалі візыт Міколы Абрамчыка. Аб тым, якую ролю сыграў у гэтым візыце старшыні Рады БНР у Канаду Мікола, сведчыць яшчэ адзін ліст:

16.XI.51.

Я. М. Сп. М. Ганько
Старшыні СП. БНР

Вельмі шанюны спадар Старшыня.

Атрымаў Вашыя запросіны, дзякую. Маюся да Вас прыехаць 8.XII. Раней наўрад ці выпадае. Калі б зайшлі нейкія зьмены, заўчасна паведамлю.

З глыбокай пашанай да Вас
М. Абрамчык

На Другім Зьездзе ЗБК, які адбыўся 27—28 траўня 1950 г. у Таронта ва ўкраінскай залі па адрасе Ліпінкот, 191 было шмат дыспутаў, якой павінна быць арганізацыя: палітычнай ці не? Некаторыя, у прыватнасці Сяргей Хмара (Сіняк), адкрыта казалі, што прыналежнасць старшыні Згуртавання да Рады БНР адштурхоўвала «ўсходнікаў», таму трэба трымацца Акту 25 Сакавіка, а не займацца палітыкай. І паколькі прыхільнікаў у

⁴⁰ **Абрамчык Мікола** (1903—1970), прэзідэнт Рады БНР у 1947—1970 гг.

⁴¹ **Астроўскі Радаслаў** (1887—1976), грамадзка-палітычны дзеяч, педагог, прэзідэнт БЦР у 1943—1976 гг.

⁴² Рэзалюцыя Другога Усебеларускага Кангрэсу, прынятая аднагалосна дэлегатамі 27 чэрвеня 1944 г., якраз і пацвярджала (ратыфікавала) пастанову Трэцяй Устаўнай Граматы Рады БНР ад 25 сакавіка 1918 г., дзе абвешчалася незалежнасць БНР. Паколькі са смерцю 14 сакавіка 1943 г. прэзідэнта БНР Васіля Захаркі Рада БНР прыпыніла дзейнасць, БЦР мела поўнае права абвясціць сябе яе пераемніцай. Тым самым пастанова Беларускай Цэнтральнай Рады не супярэчылі пастановам Рады БНР.

яго тады было шмат, Зьезд прыняў пастанову, што ЗБК мае быць арганізацыяй толькі грамадзка-нацыянальнага кшталту. Неўзабаве стала зразумела, куды можа прывесці такая арыентацыя, і памылка была выпраўлена. На зьездзе Міколу абралі сябрам мандатнай камісіі і ў склад сяброў Управы ЗБК.

Некалькі месяцаў пазней у складзе групы, куды ўвайшлі таксама др. Вінцэнт Жук-Грышкевіч, Алесь Грышук, Кастусь Акула, Янка Баран, Язэп Чорны, Мечыслаў Рачыцкі і іншыя, ён удзельнічаў у стварэнні «Авангарду Беларусі» — арганізацыі ўдзельнікаў Згуртавання. Сябры арганізацыі добра разумелі небяспеку ў тым, што ЗБК патоне ў дробных культуртэргерскіх акцыях, пакінуўшы ў баку самае галоўнае — барацьбу за незалежнасць Беларусі.

На Пятым Зьездзе ЗБК, што прайшоў 20 верасня 1953 г. у святаліцы ЗБК на Батурст-стрыт, 140, Мікола быў абраны сакратаром Галоўнай Управы, а Алесь Грышук — старшынём.

У гэты час беларусы набылі свой Беларускі Дом, на Дандэс-стрыт, 1000. Ледзь не па цэнце былі сабраныя ахвяры на пяць тысячаў канадзкіх даляраў. Але Дом каштаваў пятнаццаць тысячаў, а трэба было ўнесці палову сумы. І тады грашовы ўнёсак у 2 700 даляраў зрабілі Мікола Ганько і Алесь Грышук. Купілі на Дандэс-вэст, у самым цэнтры гораду, дзе сяліліся эмігранты-славяне. Дом меў тры паверхі і дзесяць пакояў. Тут да 1959 г. знаходзіліся ўсе нашы грамадзкія ўстановы ў Таронта: Галоўная Управа ЗБК, рэдакцыя «Беларускага Эмігранта», Каса ўзаемадапамогі. Два найбольшыя пакоі на першым паверсе займала царква БАПЦ. «Прыгатаванне да першай Багаслужбы ішло зь вялікім напалам і нецярплівасьцю. Нарэшце пасля некалькіх гадоў няпэўнасці і духовага заняпаду некаторых нават стойкіх вернікаў мара і надзея на лепшую будучыню спаўняецца. Адбываліся сьпеўкі хору, майстраваліся іканастас. Вешаліся фіранкі, сварыўся сьветлай памяці Алёша Грышук з Раісай Жук-Грышкевіч. Навічкі паказваў сваё ўменьне, клеючы тапэты на сьценах капліцы. Кожны быў заняты, нешта рабіў», — згадваў пазней Мікола.

У 1953 г. пры ЗБК была створаная Каса ўзаемадапамогі *Credit Union*, што падтрымлівала тых, хто адчуваў матэрыяльны дыскамфорт. Рэч у тым, што для многіх людзей розныя камбінацыі ў канадзкіх банках часцяком былі незразумелыя. Кожны сябра быў застрахаваны на выпадак смерці. Кантроль гарантвала Назіральная Рада, першым яе кіраўніком быў Вінцэнт Жук-Грышкевіч. Каса дзейнічала на працягу дваццаці

гадоў і перастала існаваць пасля таго, як беларусы трывала сталі на ногі — сталі набываць дамы, аўтамабілі, і патрэба ў пазыках сама па сабе адпала.

Насычанае грамадзкае жыццё дарыла й нечаканыя сюрпрызы. У Канадзе адшукваліся ня толькі былыя знаёмыя, але й сваякі. Адноўчы — Мікола яшчэ працаваў на фэрме — прыйшоў ліст ад сябра Мечыка Рачыцкага:

Міколка!

Здаецца, гэтым пісьмом зраблю табе вялікую радасць. Не хачу расказваць шмат, але зараз па атрыманы ліста дуй першым «басам» — ці нат самалётам — да мяне на фэрму.

Вязі з сабою шмат градусаў, бо зараз жа пападзеш у рукі свайго брата — Язэпа, яго жонкі й дзетка.

Астатнія падрабязнасці на месцы.

Жыве Беларусь!

Шляхі прывялі стрыечных братоў у Канаду рознымі спосабамі. Язэп ехаў разам з тымі гаспадарамі-сялянамі, якіх у першы прыход Саветаў залічылі ў кулакі. Ён быў сьведкам, як вывозілі ў Сібір, таму не чакаў ласкі для сябе й сям'і. Яны ехалі ўтраіх: Язэп, жонка й дачушка Маланьня. Дабраліся да Нямецчыны, апынуліся ў амэрыканскай зоне. За гэтыя гады ў сям'ю дадаліся яшчэ дзьве дачкі. Язэп выехаў паводле кантракту ў Канаду, рызыкнуўшы паехаць безь сям'і. Прыехаў на фэрму, дзе па кантракце працаваў Мечыслаў, які перапісваўся зь Міколам. Крок за крокам — і высветлілася, што Мікола Ганько й Язэп Ганько — стрыечныя браты.

Праз некалькі гадоў да Язэпа прыехала цяжарная жонка зь дзеткамі, у Канадзе ў іх ужо нарадзіўся сын. Склалася для гэтай сям'і ўсё няблага: дзеці добра ўладкаваныя, маюць добрую асьвету й пусцілі карэньне ў канадзкую глебу. Вось толькі Язэп памёр зарана, у 1982 г.

ЦЯЖКАСЬЦІ 1950-х. СЬВЕДЧАНЫЯ ДАКУМЕНТАЎ

Не драма ў гэты час і савецкі бок. Канада, якая не атрымала прышчэпкі ад камунізму, ня ведала добра яго пачварнай сутнасьці. А што тады казаць аб простым чалавеку? Нават ранейшая эміграцыя, былыя грамадоўцы, што ў свой час добра зьведдалі фальшывую сутнасьць камунізму, калі за прыналежнасьць да КПЗБ за Саветамі кідалі ў турму, — і тыя па вайне ўспрынялі новых эмігрантаў ваража. Даходзіла да абсурду: старыя эмігранты даводзілі канадзкіму грамадзтву, што ў камунізме няма пагрозы. Новая эміграцыя, якая часткова адседзела ў савецкіх турмах, чые бацькі й родныя былі адпраўленыя ў Сібір альбо загінулі, не магла з гэтым зьмірыцца. І яны спрабавалі давесці канадзкіму грамадзтву ўсё, што ведалі пра камунізм і яго наступствы.

Да гэтага дадаваўся ўнутраны раскол у беларускім жыцці ў Канадзе ў пачатку 1950-х гг. Лісты Вінцэнта Жук-Грышкевіча да доктара В. Дж. Кэй⁴³, высокапастаўленага чыноўніка Міністэрства Грамадзянства й Іміграцыі, які пісаў метаграфію аб беларусах Канады, яскрава ілюструюць сытуацыю таго часу.

Будучы прэзыдэнт БНР зазначае, што спрычыніўся да расколу журналіст і пісьменьнік Сяргей Хмара (Сіняк).

Дэструкцыйная работа Хмары палягала на тым, што ён, будучы ўплывовым сябрам ЗБК і старшынём Сэкрату Рады на Канаду, выкарыстаў гэта становішча дзеля тварэньня свайго ўласнага напрамку — г. зьв. «трэція сілы», — які б быў супраць БНР і БЦР, і ў кароткім часе згуртаваў вакол сябе значную лічбу сяброў ЗБК. Супраць галоўнай Управы ЗБК і «Беларускага Эмігранта» ён выдаў свой папярэды «Пуга» (Біч), у якім абкідаў балотам усіх, хто зь ім не згаджаўся... Прэзыдыюм

⁴³ Праўдападобна, маецца на ўвазе **Кэй (Кісэлеўскі) Уладзімер** (1896, сёньня Каламыец, Івана-Франкоўская вобл., Украіна — 30.10.1976), навуковец, грамадзкі дзеяч украінскага паходжаньня. Скончыў Венскі ўнівэрсытэт (1924) са ступенню доктара філязофіі. У 1925 г. прыехаў у Канаду, жыў у Эдмантане (правінцыя Альбэрта), рэдагаваў «Західні Вісты». У канцы 1920-х навізаў кантакты зь беларускімі дзеячамі ў Чыкага Язэпам Варонкам і Янкам Чарапуком. У 1931—1941 гг. жыў у Лёндане (Вялікабрытанія). Вярнуўся ў Канаду. Працаваў у Дэпартаменце дзяржсакратара Канады, быў прафэсарам Атаўскага ўнівэрсытэту. Першы прэзыдэнт Арганізацыі Славістаў Канады. Напісаў кнігу *Canadians of Byelorussian Origin. Ottawa, 1960.*

Рады БНР прызваў Хмару да парадку. Калі ж ён не падпарадкаваўся — яго выключылі з Рады БНР. Тады Хмара, абапіраючыся на сваю групу, стараўся захапіць ЗБК і «Беларускага Эмігранта». Аднак на агульным сходзе ЗБК у 1952 г. ён з сваёй групай аказаўся ў мяншыні. Такім чынам захапіць ЗБК не ўдалося, і з апанаваннем «Беларускага Эмігранта» таксама нічога ня выйшла. Тады ён са сваёй групай выйшаў з ЗБК. Залажыў асобную арганізацыю БНА, заснаваў асобную парафію й пачаў выдаваць «Беларускі Голас».

Але зь бегам часу фальш і лаянка надаелі ўсім, нават ягоным прыхільнікам. І сапраўды, у сваім «Беларускім Голасе» Хмара чэрніць усе беларускія арганізацыі за выняткам тых аднаўшых ад розных арганізацыяў адзінак і групак, якія зь ім супрацоўнічаюць. Людзі, нават калішнія найбліжэйшыя яго супрацоўнікі, зразумелі, што сваёй дзейнасцю і пісанінай Хмара шкодзіць усяму беларускаму руху, кампрамітуе імя беларуса⁴⁴.

Мікола таксама быў заклапочаны расколам у беларускім грамадстве. У лістах мужа да Віктара Ждана ў Манрэаль і свайго былога папличніка па СБМ Міколы Латушкіна⁴⁵ ў Чыкага — таксама водгукі ўсяго таго сьмецьця й броду, які давлялося разграбаць дзеля аб'яднаньня сілаў эміграцыі.

Вельмі наважаны сп. Ждан!

Ужо прайшло некалькі тыдняў з таго часу, як я меў нагоду быць у Вас, але яшчэ да гэтага часу ня мог напісаць пару слоў. Мяне асабліва цікавіць зборка, якая мела адбыцца ў наступную нядзелю пасля майго ад'езду з Манрэалю. Папрашу Вас хоць у кароценькіх словах апісаць мне прабег тэй сходкі й яе пастановы адносна палітычнага напрамку, управы, прылучэньне да

⁴⁴ Цыт. паводле: Жук-Грышкевіч Р. Жыцьцё й дзейнасць Вінцэнта Жук-Грышкевіча. Таронта: Выдавецкі Фонд успамінаў зь Беларускага жыцьця, 1993. С. 245—246.

⁴⁵ **Латушкін Мікола** (да эміграцыі **Гарэлік Уладзімер**, 14.01.1922, Палесьсе). Да вайны скончыў сярэдняю школу, быў у Чырвонай Арміі. Трапіў у палон, быў вызвалены. Скончыў курсы прапагандыстаў у Вустраве пад Бэрлінам (кіраўнік — Фабіян Акінчыц), увесну 1943 г. — адзін з кіраўнікоў СБМ. Ад'ютант Міхася Ганька. Забясьпечваў асабістую ахову шэфа СБМ і Кіраўнічага Штабу. У 1944—1945 гг. — у Бэрліне. Пасля капітуляцыі Нямецчыны выехаў у ЗША, пражывае ў Чыкага.

ЗБК і іншае. Што робіць мастацкі гурток? Што Вам удалося зрабіць наконт памяшканьня?

Цяпер крыху пра нашыя справы ў Таронта. Тут 10 лютага адбыўся Надзвычайны Сход сяброў Беларускага Выдавецкага Фонду ў Канадзе. Сход сам быў надзвычайна бурны й шумны. Прыхільнікі «трэцяй сілы» нават не шкадавалі мацюкоў і рознай бруднай лаянкі, а пасья, аказаўшыся ў меншасьці 1/3 агульнага ліку заступленых на Сходзе сяброў, пакінулі залю, прабуючы гэтым сарваць працу Сходу. Аднак ім гэты мэтад ня ўдаўся. Сябры, якім ляжыць на сэрцы дабро беларускай справы (у даным мамэнце «Беларускі Эмігрант»), асталіся, і сход павёў сваю работу. Была перавыбрана Рэдкалегія і ўправа Фонду, бо папярэдняя была няздольная да працы на выдавецкай ніве. У склад новай Рэдкалегіі і ўправы Фонду ўвайшлі наступныя: рэдактар К. Акула, адміністратар М. Ганько, сакратар Фонду й сябра рэдкалегіі А. Грыцук, старшыня фонду М. Рачыцкі, сябра рэдкалегіі Г. Барановіч. Незадаволеныя з прабегу Сходу пачалі распускаць розныя плёткі й хлусню, пра якія Вы мо' хутка даведаетесь, але асабліва ня верце й скажыце ўсім іншым тое самае. Сход прадстаўляў сабой бальшыню сяброў БВФК і зьяўляецца праўным, і яго пастановы канчатковыя. Пільнуюцца ад новага стаўпа «трэцяй сілы» сп. Чарненкі, які паехаў да Вас у Манрэаль. Пастарайцеся сабраць крыху грошай на «Беларускі Эмігрант» і пераслаць на мой адрас, бо стары адрасы газэты больш не актуальны. Асьцерагайцеся ад усякай прывакацыі, якую Вам могуць падсоўваць.

З глыбокай пашанай чакаю адказу.

Мікола Ганько⁴⁶

***

Вельмі наважаны сп. Ждан!

Ліст Ваш атрымаў, вельмі дзякую. Шкода, што наша грамадства яшчэ й да гэтага часу ня можа зразумець зусім прастай рэчы: адзінства ў арганізацыйным жыцьці. Тут ня Ваша віна. Прычынаў трэба шукаць глыбей і больш разважна. Пішучы далейшую частку свайго ліста, хачу толькі прывесць некаторыя прыклады й параўнаньні ды насветліць некаторыя факты больш агульна, аднак яны не адносяцца пакуль што да нікога асабіста.

⁴⁶ Ліст ад 18 лютага 1952 г.

Сярод новай эміграцыі, якая апынулася ў Канадзе, сярод розных нацыянальнасцяў пачынаюцца праявы бальшавізацыі. Факт не зусім прыемны. Але праўдзівы. І так, адна трэцяя частка мадзяраў з новай эміграцыі перайшла да камуністаў. Ужо ёсць факты сярод палякаў і ўкраінцаў (Ангельшчына). Таму нічога дзіўнага, калі аднаго прыгожага дня канадзійская паліцыя арыштуе некалькі і беларусаў за камуністычную работу на карысць чырвонай Масквы. Нам павінна быць добра ведама, што самым найбольшым ворагам і самай моцнай зброй супраць чырвонай Масквы на сянняшні дзень зьяўляецца новая эміграцыя. Гэта добра ведаем мы, гэта таксама добра ведае і «сонежка народаў». Таму пятыя калёны па ўсім свеце і стараюцца ўсімі спосабамі раскалоць і раздрабязіць, а дзе ўжо разбітыя, не дапусьціць да аб'яднання паасобных нацыянальных груп новай эміграцыі. Машына сусветнага камунізму працуе поўнай парай. Дзеля здабыцця прыхільнікаў сярод новай эміграцыі яны выкарыстоўваюць усё, што толькі можна: беспрацоўе, асабістыя непаразуменьні паміж паасобнымі больш ведамымі адзінкамі, рознасьць ідэалагічных паглядаў, нацыянальную нясьведомасьць, асабістыя амбіцыі быць вядомымі некаторых адзінкаў і г. д. З другога боку, выкарыстоўваюцца ўсе магчымыя спосабы прапаганды: савецкія пласьцінкі, канцэрты, песьні, кіно, газэты і шмат іншага. Яны не сьняіаюць, а павольнай і сыстэматычнай працай ужо празь сем гадоў пасья заканчэньня вайны маюць некаторыя посьпехі. Нашы некаторыя найўныя людзі нават ня хочуць і слухаць падобных рэчаў, часам і самі не агледзяцца, калі трапяць у павуціну чырвонага навука.

Таму, будучы ў Вас апошні раз, я й клаў такі націск на далучэньне вашага асяродку да супольнай арганізацыі ў Канадзе. Аднак арганізацыя, падобная на ЗБК, яшчэ не зьяўляецца вялікай бар'ерай для камунізму. Я Вам тады ўжо расказваў некалькі рэчаў пра арганізацыю «Авангард Беларусі», якая, на маю думку, і павінна стацца тым ядром беларускай эміграцыі ў Канадзе, а пазней, магчыма, і на цэлым свеце. «Авангард Беларусі» ня ёсць ніякая партыя, а арганізацыя ідэалагічная аб'яўлёная на ідэалёгіі Беларускай Народнай Рэспублікі — Акце 25 Сакавіка.

У «Авангард Беларусі» павінны ўвайсьці ўсе нацыянальна сьведомыя і адданыя справе вызваленьня Беларусі адзінкі. Аднак у падборы людзей трэба быць асьцярожнымі і прынцыповымі. Некаторыя справы вымагаюць якасьці людзей, а ня колькасці. І страх перад утратай некалькі сяброў у мясцовай ар-

ганізацыі не павінен быць перашкодай дзеля стварэньня такога ядра. Моцную арганізацыю можна стварыць толькі на моцных падвалах. Арганізацыі, падобныя нават цяперашняму Згуртаваньню, пры першым удары звонку або зь сярэдзіны развальваюцца і пахаваюць пад развалінамі ўсю працу, якая будзе зроблена на працягу доўгіх часоў. Паміма Вашай працы ў мясцовай арганізацыі, трэба аглядацца і на агульнабеларускія справы. Дзеля захаваньня беларускасьці, магчыма, на даўжэйшы час на чужыне патрэбна цэнтралізацыя, а не раздробленасьць. Я ўважаю, што мы пагадзіліся ў асноўных пытаньнях падчас нашай гутаркі. Дзеля асягненьня гэтай мэты ў будучыні патрэбна праводзіць сыстэматычную працу ў першую чаргу зь людзьмі найбольш даверанымі і адданымі беларускай справе. Справу арганізацыяў трэба браць паважна, бо ад гэтага будзе шмат залежаць у будучым нашым змаганьні за вызваленьне нашай Бацькаўшчыны.

На сьвяткаваньне ўгодкаў абвешчання Незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі ў Манрэалі маецца паехаць сп. А. Грыцук. Калі ласка, напішыце дакладна дату, калі маецца адбыцца акадэмія, і ён, магчыма, прыехаў бы прачытаць вам даклад. Таксама Вы маглі б абгаварыць некалькі пытаньняў і на падобныя тэмы, якія я парушаў сяння і ў папярэдняй нашай гутарцы.

Не зьвяртайце ўвагі на нашы справы з газэтай, якія Вам, можа, прадстаўляюць у розных фарбах. Газэту мы павінны былі забраць у свае рукі, і мы гэта зрабілі толькі дзеля дабра беларускай справы. Махінацыі, праводжаныя некаторымі «дзеячамі» праваліліся таму, бо яны былі толькі махінацыямі. Мы паступілі праўна і маральна, а нам закідаюць насільства і хлустыю. Аднак ужо некаторыя пазналі, дзе ёсць праўда, і цяпер іх мучае сумленьне. Пастарайцеся правесці фінансавую дапамогу дзеля адбудовы «Беларускага Эмігранта».

На гэтым канчаю свой ліст, жадаючы Вам посьпехаў у Вашай адказнай і цяжкай працы дзеля дабра нашага народу і Бацькаўшчыны, і памятайце, што сіла і праўда там, дзе ёсць еднасьць і згода ды ахвярная праца. Не паддавайцеся мане і ашуканству, а ў большыні майце свой розум.

Мікола Ганько

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!⁴⁷

⁴⁷ Ліст ад 4 сакавіка 1952 г.

***

Вельмі паважаны сябра Латушкін!

Ужо доўгі час сабіраюся напісаць некалькі слоў, але заўсёды альбо забываюся, альбо не хапае часу. Праўда, што час можна заўсёды знайсці, калі ёсць неабходная патрэба, але часам так складаюцца абставіны, што нешта пільнейшае трапляе пад рукі. Прабач маім адносінам да сяброў, але, заняўшыся грамадзкімі справамі, часам асабістыя справы мусяць адыходзіць на задні плян. За апошнія часы тут у нас зайшло шмат зьменаў у грамадзкім жыцці. Зараза, якая даўжэйшы час хадзіла па людзях (маю на думцы іншыя беларускія асяродкі на эміграцыі), перанеслася і на наша асяродзьдзе. Знайшлося некалькі новых ідэолягаў, а зь імі і новыя ідэі, якія толькі прынеслі шкоду нашаму грамадству ў Канадзе. Новая ідэалёгія — гэта «трэцяя сіла», калі яе так можна назваць, бо мы яе ахрысьцілі нячыстай сілай альбо псеўдонародніцтвам. (Іншыя беларускія асяродкі на чужыне раней перажывалі пошасць «Крывіі» і «зарубежжа»). І вось, калі амаль уся беларуская эміграцыя ўжо аб'ядналася пад кіраўніцтвам Рады Беларускай Народнай Рэспублікі, пачынаецца новая авантура. Калі добра прыгледзецца да дзейнасці некаторых «дзеячоў», дык проста бярэ дзіва. Пад лёзунгам разьдзелу беларускай эміграцыі на мужыкоў і інтэлігенцыю, калгаснікаў і сялянцаў ды па мэтадах іхнай проста правакацыйнай працы сярод беларускай эміграцыі можна шмат чаго дадумвацца. Не хачу тут рабіць ніякіх выснаваў, але думаю, што прыходзіць час, калі патрэбна лепш прыглядацца да дзейнасці некаторых «дзеячоў». Чытай між радкамі!

Цяпер крыху пра сябе. Некалькі месяцаў перад Новым годам амаль не займаўся грамадзкімі справамі. Быў у адстаўцы. Аднак прыйшлося ізноў узяць лямку і цягнуць яшчэ мацней, чым перш. Наша газета амаль зусім была памёрла пад кіраўніцтвам «трэцяй сілы» і цяпер патрэбна яе адбудоўваць як ідэалёгічна, так і матар'яльна. Хаця з сораму, але мушу шукаць дапамогі ўсюды, дзе толькі ўдасца. Магчыма, Ваша міласць змагла б штось дапамагчы?

Як ты пажываеш? Ці займаецца грамадзкай працай і ці ёсць наагул змога што-небудзь рабіць? Як сямейны стан?

Тут мы патроху ўцягваем у грамадзкае жыццё Г. Барановіча! Ён ажаніўся зь беларускай удавой, купіў сабе хату, а цяпер крыху нам памагае. Прывітаньне ад Рачыцкага. Ня гневайся за маё доўгае маўчаньне — адпісвай хутчэй.

Слава старой гварды!

Твой М. Ганько

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

Нягледзячы на ўсе перашкоды, арганізацыйная праца давала свой плён, а ў 1953—1954 гг. была зроблена першая спроба стварыць Беларускі Нацыянальны Камітэт Паўночнай Амэрыкі, які б каардынаваў дзейнасьць усіх арганізацыяў. Зрабіць гэта мелася на агульнай сустрэчы беларусаў — пераважна моладзі — на Ніягарскім вадаспадзе.

У лістах майго мужа да Міхася Белемука⁴⁸, Міколы Латушкіна ды Міхася Тулейкі⁴⁹ абгаворваюцца розныя дэталі сустрэчы. Так, адпраўленьня ў адзін дзень, 2 чэрвеня 1952 г., у ЗША лісты Белемуку і Тулейку — сьведчаньне таго вялікага «закалоту», зь якога наша Згуртаваньне хоча і зь цяжкімі стратамі, але выйшла дастойна. У першай палове 1950-х былі запачаткаваныя пастаянныя сувязі зь беларусамі Амэрыкі, якія працягваюцца і па сёньня. Міхась Тулейка пастаянна прысутнічаў на сумесных сустрэчах. Тады ён быў старшынём Згуртаваньня Беларускай Моладзі ў Амэрыцы (у 1954 г. яго замяніў Міхась Белямук).

Паважаны Спадару Тулейка!

Некалькі дзён таму я атрымаў Ваш ліст, у якім Вы зьвяртаецеся да мяне як да кіраўніка «Авангарду Беларусі». У першых словах свайго ліста хачу выясніць, што я ня ёсць кіраўніком вышэй упомненай арганізацыі, аднак на маю долю выпала заняцца справай рэалізацыі спатканьня над Ніягарай.

Перш чым падысьці да абгаварваньня самой экскурсіі, мушу насветліць паложаньня беларускага жыцця ў Канадзе. Як Вам хіба вядома з газэт, Канада ёсць гняздом гэтай званай «трэцяй сілы», якая ўжо сваю дзейнасьць накіроўвае супраць БНР і нібы БЦР і імкнецца да аб'яднаньня ўсёй беларускай эмі-

⁴⁸ **Белямук Міхась** (1924), грамадзкі дзеяч, гісторык. Аўтар працаў па беларускай нумізматыцы, сфрагістыцы, геральдыцы, старажытнай гісторыі Беларусі. Заснаваў і выдаваў часопіс «Полацак».

⁴⁹ **Тулейка Міхась** (08.09.1915, Нясьвіж — 06.03.1998). Скончыў факультэт права Віленскага ўнівэрсытэту. Працаваў адвакатам. Падчас нямецкай акупацыі — у беларускім нацыянальным руху. Дырэктар гімназіі ў Нясьвіжы, затым — у Баранавіцкай настаўніцкай сэмінарыі. Узначальваў камітэт БНС на Баранавіцкую акругу. Зь лета 1944 г. — на эміграцыі. Браў удзел у беларускім грамадзкім руху. Жыў у Нью-Ёрку.

грацыі, але ў сапраўднасьці вядзе шкодную дывэрсійную работу, якая скіраваная на разьбіцьцё беларускай эміграцыі ў Канадзе насамперш, а пасля й на цэлым сьвеце. Частка грамадзтва ў Канадзе, што прызнае ідэалёгію БНР і БАПЦ, стараецца рабіць сякую-такую пазытыўную працу, але дывэрсанта стараюцца збаламуціць нашае старэйшае грамадзтва і моладзь і да гэтакі не дапускаюць. Арганізацыя «Авангард Беларусі», да якой належу і я, ужо атрымала некалькі перамогаў над баламутамі беларускіх душаў, адабрала ў іх «Беларускага Эмігранта», а 17 і 18 траўня на Агульным Зьездзе Сяброў і Дэлегатаў Згуртаваньня Беларусаў у Канадзе і гэтую арганізацыю. Цяпер «апосталы» «аб'яднаньня і замірэньня» улезлі ў царкоўнае жыцьцё і практыкуюць новае грэцкае зарубежжа⁵⁰, выступаючы пры тым супраць Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы. Мы тут гразнім і душымся ў змаганьні з новай пошасцю і пакуль што не даём ёй распаўсюджвацца на далейшыя асяродкі беларускай эміграцыі. Але каб зусім здушыць і знішчыць дывэрсію, патрэбна й Ваша дапамога, якая можа быць на гэтым спатканьні. Нашаму грамадзянству патрэбна паказаць сапраўдную арганізацыю і яе карысную працу, ім патрэбна паказаць непахіснае addаньне ідэалёгіі БНР Беларускай Моладзі і прызнаньне БАПЦ. З такімі заданьнямі Вы павінны прыехаць на Ніагару 4—6 ліпеня, і гэтая дасць вялікую карысьць цэлай беларускай справе.

Пастановаю «Авангарду Беларусі» спатканьне афіцыйна ладзіцца Згуртаваньнем Беларусаў у Канадзе.

Спатканьне мае адбывацца на канадзкім баку вадаспаду, бо ў іншым выпадку мы не маглі б за гэты кароткі час выстарацца пропуску на амэрыканскі бок.

Было б добра разам адсьвяткаваць і Купальле, і ўгодкі сьмерці Я. Купалы. Мы да гэтага ўжо рыхтуемся.

Патрэбна знайсці адпаведнае месца, дзе б можна было правясьці час. Таксама падрыхтуйцеся і да іншых рэчаў, а самае важнае, каб некалькі й старэйшых дзячоў і палітыкаў зьявіліся на гэты Зьлёт, дзе можна было б абгаварыць і іншыя пытаньні.

Больш дакладныя інфармацыі падам у наступным лісьце.

Прывітаньне Беларускай моладзі ЗША.

З пашанай Ваш М. Ганько

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

⁵⁰ Напэўна, аўтар ліста мае на ўвазе падпарадкаваньне прыходаў Канстантынопальскаму (Сусьветнаму) патрыярху.

***

Паважаны Спадару Белямук!

Некалькі дзён таму назад я атрымаў Ваш ліст у справе спатканьня беларускай моладзі ЗША й Канады над вадаспадам Ніагара. Праўда, што ліст крыху быў накіраваны не на адпаведны адрыв, але гэта няк не перашкаджае, каб гэтая справа дала адпаведны рэзультат.

Найперш дам кароткае высьненьне. Я асабіста належу да арганізацыі «Авангард Беларусі», але Старшынём яе не зьяўляюся, ды акрамя таго маё імя падаю вышэй, так што ў будучыні, каб не было ніякіх непаразуменьняў, што да маёй асобы. Старшынём «Авангард Беларусі» ёсьць сп. В. Жук-Грышкевіч.

Я, аднак, у «Авангардзе Беларусі» маю становішча Арганізацыйнага Рэфэрэнта й таму ўсёроўна на маю долю прыходзіцца займацца гэтай справай. На паседжаньні «Авангарду» было пастаноўлена, аднак, каб шыльдай усяго гэтага спатканьня было нашае ўсебеларускае арганізацыйнае Згуртаваньне Беларусаў у Канадзе дзеля пэўных тактычных мэтай.

У Ўправу апошняй я таксама ўваходжу й ізноў займаю становішча Арганізацыйнага Рэфэрэнта, так што ў далейшым буду і ўсю гэту справу весьці ад імя Згуртаваньня Беларусаў у Канадзе.

Амаль такога самага зместу ліста я атрымаў і ад Старшыні ЗБМ сп. М. Тулейкі. Таму я адказваю Вам і хачу паінфармаваць, якая наша цэль гэтакі экскурсіі. Як Вам ведама, мы амаль увесь час знаходзімся ў змаганьні з новай дывэрсіяй гэтак званай «трэціай сілай», якая выступае супраць БНР і нібы БЦР, але вельмі зарубежніцка настаўлена. Нам удалося асягнуць некалькі перамогаў над гэнай сілай, адваявалі «Беларускага Эмігранта», а 17 і 18 траўня й нашу арганізацыю Згуртаваньне Беларусаў у Канадзе. Аднак дывэрсанта не пакідаюць дзейнічаць і далей туманяць мазгі нашаму грамадзянству старэйшаму й моладзі. Цяпер апосталы «аб'яднаньня і замірэньня» пачалі сваю дзейнасьць супраць Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы й шмат іншых брудных дывэрсіяў.

Таму ад Вашага Адрэсу мы вымагаем дапамогі прапагандаваньня сярод беларускага грамадзтва Канады, якое прыбудзе на Ніагару ў днёх 4, 5 і 6 ліпеня, ідэалаў Беларускай Народнай Рэспублікі й Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы. Грамадзтва нашае так здэзарыентаванае, што няк ня можа паверыць, што нейдзе ёсьць пазытыўная праца, а не

змаганьне праўды з дывэрсіяй і што ўсюды ёсьць апазыцыя Хмары. Таму Ваіша ўмелая і прыгатаваная падстава і падыход да нашых людзей дасць заруку канчатковай перамогі над хлусьлівай «ідэалёгіяй» «трэцяй сілы».

Пра далейшыя нашы падрыхтаваньні і іх вынікі буду Вас інфармаваць.

З паішанай Ваіш М. Ганько

Зазначу, што амаль усе прыведзеныя вышэй лісты былі надрукаваныя на машынкы. Тая друкарка стала гістарычным экспанатам, бо яе гісторыя — гэтая частка жыцьця ня толькі Міколы Ганька, але й нашага Ўладыкі Мікалая, першарарха Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы. У пачатку ж 1950-х Міхаіл Мацукевіч⁵¹ быў студэнтам украінскай духоўнай сэмінарыі ў Вініпэзе.

Ён заплаціў за сьпісаную нейкай фірмай пішучую машынку дзесяць даляраў і пазычыў яе на пэўны час Міколу. Сума па тых часах вялікая — усе вольныя грошы хлопцы выдаткоўвалі на беларускія справы — Выдавецкі Фонд Канады, ЗБК, на пабудову Беларускага Дому і царквы. Таму, калі машынапіска спатрэбілася яму самому, ён папрасіў вярнуць яму яе, і Мікола адпісаў яму наступны ліст:

Вельмі паважаныя сп. Мацукевіч!

Заангажаваўшыся на самыя вушы ў грамадскую працу, нават не сабяруся напісаць ліста, хаця мо' нічога пільнага не раблю, аднак усё-такі крыху зашмат рэчаў на галаве. Да штодзённай грамадзкай працы яшчэ прыходзіць Вам ужо ведамае змаганьне з «махноўшчынай», якая яшчэ не перастала нам шкодзіць. І шкодзяць усюды, дзе толькі могуць. У грамадскім, культурным і нават у прыватным жыцьці. Аднак маю надзею, што прыйдзе час, калі накінутае нам змаганьне нутранае перастане нам перашкаджаць.

З газэтай мы ўжо трохі ўладзіліся. Цяпер стаіць на парадку дня Згуртаваньне Беларусаў у Канадзе. Калі і ў арганізацыі патрапім ачысьціцца ад «махноўцаў», дык тады праца стане шмат лягчэйшай і больш пладавітай. Мушу Вам напісаць таксама пра заіснаваньне Беларускай Царквы. Аднак, на вялікі

⁵¹ Сьвятар Міхаіл Мацукевіч быў паstryжаны ў манахі пад імем Мікалай пазьней, у 1967 г. Чытаючы ўспаміны, трэба гэта ўлічваць.

жаль, яна ня ёсьць Аўтакефальнай і на гэтай ніве яшчэ прыйдзеца перажыць шмат клопатаў. Ініцыятарамі заснаваньня Беларускай Царквы, гэтак яна называецца, якраз і былі «махноўцы», як мы іх цяпер называем, гэта значыць група Хмары. Таму нічога дзіўнага, што Царква ёсьць не пад юрысдыкцыяй Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы, а пад юрысдыкцыяй Грэцкай Царквы. Зусім ясна, што Хмара гэта выкарыстоўвае як палітычнага коніка, і Царква ёсьць месцам для распаўсюджваньня ягонае дэмагогіі і хлусьні ды той павуцінай, у якую можна было б лавіць мала вырабленыя адзінкі. Што з гэтага выйдзе, яшчэ пабачым.

Я вельмі Вам удзячны за машынку, якая мне патрэбна была так, як ніколі перад гэтым, аднак думаю, што ўжо ў хуткім часе буду магчы абыходзіцца альбо пастараюся купіць сваю. Калі Вам патрэбна экстранна, дык напішыце, пастараюся пераслаць як найхутчэй.

Гэта былі такія новасьці на гэты раз, можа, на наступны будучь больш прыемныя.

З паішанай Ваіш М. Ганько⁵²

Міхаіл Мацукевіч пісаў зь Вінпэгу ў рэдакцыю, а пасля пачаў стала ліставацца зь Міколам. Абодвух яднаў рэлігійны кірунак, было зразумела, што арганізацыя мусіць трымацца ня толькі нацыянальных, але й рэлігійных ідэалаў. Аднак дзеля гэтага трэба было знайсці сьвятара, які б стварыў саму царкву і асяродак вакол яе, групуючы й яднаючы вернікаў. Пераймаўся гэтым і Міхаіл Мацукевіч. «Яшчэ раз паўтару свае старыя словы: старайцеся ўсімі сіламі знайсці кандыдата на студыі тэалёгіі. Старайцеся паадзінока й арганізавана, але каб гэны кандыдат ня быў вымушаны або намоўлены⁵³. Такіх вымушаных сьвятароў не павінна быць, паколькі ня ёсьць з паклікань-

⁵² Ліст ад 3 красавіка 1952 г.

⁵³ Міхаіл Мацукевіч мае на ўвазе сытуацыю канца 1940-х гг., калі ў сьвятары была высьвячоная пэўная колькасць грамадзкіх дзеячаў, што ня мелі адпаведнай адукацыі. Так, грамадзкі і палітычны дзеяч, адзін зь лідэраў адноўленай Рады БНР Уладзімер Тамашчык пагадзіўся на прапанову беларускіх палітыкаў і быў высьвячоны, паводле спрошчанай працэдуры, адразу на біскупа БАПЦ. І толькі потым паступіў ва Ўкраінскую Тэалёгічную Акадэмію ў Мюнхэне. Потым той жа Васіль (Тамашчык), таксама паводле спрошчанай працэдуры, высьвяціў у сьвятары шэраг грамадзкіх дзеячаў.

ня. «Нашае поле вялікае й жніво дасьпела, а работнікаў няма». Молімся Богу, каб паслаў нам сілы для далейшае працы», — пісаў ён Ганьку ў лісьце ад 12 сьнежня 1952 г. Зь цягам часу Міхаіл Мацукевіч і Мікола сталі аднадумцамі, і айцец нават перадаў свой голас майму мужу на IV Агульны Зьезд ЗБК, пра што сьведчыць ліст, напісаны празь некалькі дзён пасля бурлівага й вельмі пазытыўнага для далейшай працы ЗБК форуму:

Паважаны Спадару Мацукевіч!

У кароткіх словах хачу Вас паінфармаваць пра апошнія надзеі тут у нас.

У першую чаргу пра вынікі IV Агульнага Зьезду Сяброў і дэлегатаў Згуртаваньня Беларусаў у Канадзе. Зьезду чакалі мы, а так сама й «наша апазыцыя». Палітыка й мэта дзеяньня групы Хмары, скіраваныя толькі на кароткі адрэзак часу й лякальнага характару плётак, праваліліся й на гэты раз. Намі была праведзена праца па згуртаваньні ня толькі беларусаў Таронта, але таксама й правінцыі.

Рыхтуючыся да Зьезду, кожная старана старалася ўцягнуць у арганізацыю сваіх прыхільнікаў, што ў вялікай меры спрычынілася да росту арганізацыі. На самым Зьездзе былі гарачыя дыскусіі, але агульнікова Зьезд прайшоў даволі спакойна. Хмара, пабачыўшы, што ён мае зусім мала прыхільнікаў, пасля некалькіх спробаў сарваць або зацягнуць працу Зьезду бесканечнымі дыскусіямі, зрэзыгнаваў і пакінуў залю й больш на Зьезд не зьявіўся. Пакінула залю Зьезду яшчэ некалькі сяброў, якія мала зацікаўлены грамадзкай працай або наагул беларускім жыцьцём. З усяго гэтага вынікае, што наша арганізацыя нарэшце выздараўляе пасля доўгай хваробы «хмараўшчыны».

Выбрана новая Ўправа ў складзе:

<i>Сп. др. Я. Скурат</i>	<i>Старшыня Галоўнай Управы ЗБК</i>
<i>Сп. М. Рачыцкі</i>	<i>Сакратар</i>
<i>Сп. М. Ганько</i>	<i>Заступнік Старшыні й Арганізацыйны Рэфэрэнт Г.У. ЗБК</i>
<i>Сп. Р. Ананіч</i>	<i>Фінансавы Рэфэрэнт Г.У. ЗБК</i>
<i>Сп. Г. Барановіч</i>	<i>Культурна-асьветны Рэфэрэнт Г.У. ЗБК</i>
<i>Сп-ня Р. Жукоўская</i>	<i>Жаночыя справы</i>
<i>Сп. А. Арцюх</i>	<i>Апекі й дапамогі</i>

Наглядная Рада:

Сп. В. Жук-Грышкевіч   *Старшыня Нагляднай Рады ЗБК*

Сп. В. Чыркун

і сп. В. Навіцкі

Сябры Нагляднай Рады ЗБК

У сяброўскі Суд:

Сп. А. Протас

Старшыня

Сп. К. Станюш

і сп-ня Н. Барановіч

Сябры

На маю думку, можа, я памыляюся, выбраная адпаведная й працаздольная Ўправа арганізацыі, а больш таго, Ваш голас, які Вы мне даручылі, не прапаў дарма.

Распрацаваны плян працы й прынятыя рэзалюцыі ўказваюць на тое, якім шляхам арганізацыя мае ісьці.

Цяпер крыху пра царкоўныя справы. Надоечы адбыўся сход прыхаджанаў «нашае» царквы, дзе мы хацелі дабіцца прызнаньня Аўтакефаліі, але людзі, стэрарызаваныя сьвятаром Мігаём, які пакідаў ужо царкву, мусілі пагадзіцца на такі стан, які існуе сяньня.

Аднак мы не пакідаем гэтае справы і ў далейшым будзем старацца ўпорыста змагацца за прызнаньне Аўтакефаліі. Толькі адно нас затрымоўвае — няма адпаведнага Сьвятара!

На наступным тыдні пастараюся адаслаць Вам машынку і ўсе рахункі. Аднак шкада, што Вы не знаходзіцеся ў нашай грамадзе.

Жадаю ўсяго найлепшага, з паішанай

Ваш

М. Ганько

*ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!*⁵⁴

Неўзабаве Яўхім Скурат адышоў ад справаў і выехаў з Таронта, і ўвесь цяжар працы лёг на плечы Міколы. А ўлетку была праведзена доўгачаканая шматлюдная сустрэча моладзі зь сябрамі з ЗША на Ніягары, на якой нават прысутнічалі дзеячы БНР 1918 г. Імпрэза паклала пачатак традыцыі сустрэчак разам, і гэтыя сустрэчы беларусаў Паўночнай Амэрыкі праходзяць і па сёньня.

Наступную сустрэчу ладкаваць было нашмат лягчэй.

Якраз тады запачаткоўваліся тыя пастаянныя сувязі зь беларусамі Амэрыкі, якія плённа працягваюцца й цяпер. Міхась Тулейка, напрыклад, пастаянна прысутнічаў на розных нашых

⁵⁴ Ліст ад 24 траўня 1952 г.

далейшых сумесных сустрэчах. Тады якраз ён быў старшынём Згуртаваньня Беларускай Моладзі ў Амэрыцы (у 1954 г. яго зьмяніў на гэтай пасадзе Міхась Белямук). У 1954—1957 гг. ён займаў пасаду старшыні БАЗА. Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне было апекуном скаўцкай арганізацыі ў Брукліне ў 1951—1954 гг. Якраз улетку 1962 г. у штаце Нью-Ёрк была заснаваная й Друкарска-Выдавецкая Суполка імя Францішка Скарыны, з 1950 г. дзейнічаў Беларускі хор у Нью-Ёрку, якім кіраваў кампазытар Мікола Куліковіч-Шчаглоў⁵⁵ (пазьней Міхась Тулейка таксама быў адным з кіраўнікоў гэтага хору). Музыка аднае людзей. Мой муж таксама кіраваў хорам у царкве сьв. Кірылы Тураўскага, і любоў да сьпеваў ён пранёс праз усё жыцьцё.

У 1953—1954 гг. была зробленая першая спроба стварыць Беларускі Нацыянальны Камітэт Паўночнай Амэрыкі, які кардынаваў бы дзейнасьць беларускіх арганізацыяў.

1—2 верасьня 1956 г. прайшла II Сустрэча Беларусаў Паўночнай Амэрыкі, яна ладзілася ў самім Таронта й на Цэнтральным востраве каля гораду. Вядома ж, Мікола, як і першым разам, браў у яе арганізацыі самы дзейсны ўдзел. Вось што ён пазначае ў сваіх успамінах: «Сустрэча была ўдалай і фінансавая карыснай». Дарэчы, якраз тады першы раз прагучаў гімн «Магутны Божа», які з таго часу мы сьпяваем пасья кожнага набажэнства ў нашай царкве.

...3—5 верасьня 2004 г. да нас у наш Цэнтар зноў зьехаліся канадзкія й амэрыканскія беларусы на гэтую для ўсіх нас, старых эмігрантаў, традыцыйную 26-ю сустрэчу й мы, ужо з новымі дзяўчатамі й хлопцамі — Надзьяй Дробінай, Віялетаў Кавалёвай, Валянцінай Шаўчэнкай, Вольгай Манькоўскай, Русланам Качатковым, Ірынай Варабей і іншымі — падсумоўвалі ўсё зробленае, я думала пра свайго дарагога мужа й ягоных сяброў, што калісьці запачаткоўвалі гэтыя сустрэчы й паклалі столькі высілкаў, каб такія сустрэчы сталі трывалымі...

«Масток» паміж дзьвюма краінамі быў пракладзены, і беларусы сталі часта ладзіць сумесныя імпрэзы.

⁵⁵ **Шчаглоў Мікола** (на эмігр. **Куліковіч**; 1896—1969), кампазытар, пэдагог. У 1930-х гг. жыў у Менску. Падчас нямецкай акупацыі пісаў музыку для менскага Тэатру эстрады, стварыў оперы на лібрэта Н. Арсеньневай «Лясное возера», «Усяслаў Чарадзей». Зь лета 1944 г. — на эміграцыі. Выдаў у Нямецчыне кнігу «Беларуская музычная культура». З 1950 г. — у ЗША. Быў рэгентам хору пры Беларускай грэка-каталіцкай царкве ў Чыкага.

У 1957 г. на 39-я ўгодкі БНР, якія заўсёды адзначаліся вельмі ўрачыста, Канаду наведаў нью-ёрскі сьпявак Пётра Конюх⁵⁶, выхадзец з Карэліччыны. Мой муж быў захоплены яго сьпевамі й рэпэртуарам. Пазьней прыяжджала да нас Наталля Арсеньнева, а таксама мастачка Галіна Русак і многія іншыя асобы з Амэрыкі.

У 1959 г. Дом на Дандэс-стрыт быў прададзены. Набылі новае памяшканьне, дзе ладзяцца імпрэзы й па сёньня — на Сэнт-Кларэнс-авэню, 524. Неабходнасьць набыцьця новага, больш прасторнага Дому ўзьнікла адразу падчас куплі таго, ранейшага, аднак па першым часе не было патрэбных сродкаў.

Ішлі гады. З хлопцаў і дзяўчат (якіх было нашмат меней), што прыехалі ў канцы 1940-х гг. у Канаду, утварыліся сямейныя пары, у іх сталі нараджацца дзеці. Некаторыя, як Аляксей Грышук і Мікола, былі яшчэ дзецюкамі. Але ў 1958 г. да Аляксея нарэшце прыехала Вольга Дуброўская, яе доўгія гады не адпускалі з сацыялістычнай Польшчы.

Цяпер, праз сорок гадоў, бачна, якою сілай духу валодалі тыя маладыя хлопцы, што запачаткавалі ЗБК, як нялёгка было ім у чужой краіне. Аднак яны ставіліся адзін да аднаго зь вялікай павагай, пра што сьведчыць поўны болю ўспамін майго мужа на сьмерць Алесья Грышука — сьмерць, якую мы ўсе перажылі як асабістую вялікую страту.

Сіла духу

Спраўна на дарозе ідзе аўтамабіль. Знаёмая дарога. Шмат разоў на розных патрэбах прыходзілася сюдою праяжджаць. То ў Манрэаль, то ў Кінгстан. Думкі то забягаюць наперад, то зноў вяртаюцца дзясяткі год назад. Сумнае падарожжэ сяння. Пару гадзін таму атрымалі вестку, што адышоў на вечны супачынак дарагі сябра Алёша Грышук. Цяжкая бязьлітасная хвароба перамагла. Спынілася вясёлае, бадзёрае, поўнае надзеяў і плянаў жыцьцё чалавека, які жыў ня толькі для сябе, але заўсёды думаў і дбаў пра свой народ і бацькаўшчыну.

⁵⁶ **Конюх Пётра** (08.03.1910, в. Турэц, сёньня Карэліцкі р-н Гарадзенскай вобл.). Ваяваў супраць нацыстаў у складзе 2-га Польскага Корпусу, штурмаваў Монтэ-Касіна. Скончыў музычную школу ў Рыме (1951). У сярэдзіне 1950-х пераехаў у ЗША.

Любіў прыпамінаць мінулае, але заўсёды глядзеў і думаў наперад.

Хачу, дарагія чытачы, падзяліцца з вамі сваімі сьціплымі ўспамінамі пра Алёшу Грыцюка, якога я знаў на працягу больш чым трыццаць год.

Прыпамінаю такое здарэньне. Лета 1938 г. На нашым хутары, што знаходзіўся пад Галяновым, часта мелі заняткі жаўнеры польскага войска, якога 86-ты полк пяхоты стаяў у Галянове. У часе з адных такіх заняткаў у нашу хату забег падхаронжы рэзэрвы. Разгледзеўшыся на хаце, напрасіў напіцца. Мама пытаецца: «Малака ці квасу, панок?» «Кубак малака, цётка», — адказвае «па-нашаму» пан падхаронжы. Бацькі зацікавіліся, пачалі вельмі гутарку.

— Адкуль будзеш родам, сыноч?

— Ад Белавескай пушчы.

— Дзе гэта? Гэта мусіць ад Бельска, там, дзе добрае сукно на касцюмы робяць, — здагадваецца тата.

Тата пытаецца пра гаспадарку. «Ага, мой тата мае сто дзесяцін зямлі й матаровы млын».

Сьвісток. Жаўнеры пайшлі «ў атаку». Бачылі мы яшчэ пару разоў «нашага падхаронжаса», нават як адвозіў Кажухоўскіх дзяўчат дадому з балю. Дарэчы, населья мы даведаліся, што гэты «наш падхаронжы» быў бы афіцэрам. Калі б наадрэз не адмовіўся зьмяніць веру й нацыянальнасьць.

Мінула лета. Рэзэрвісты вярнуліся дадому. Прыйшла вайна. Новыя людзі, новыя падзеі, новыя перажываньні й клопаты.

Позьняе лета 1945 г. Я сам адзін сярод чужых у Зальцбургу, Аўстрыя. Сумна за домам, няма падзяліцца сваімі думкамі й перажываньнямі. Адночы вечарам ад аднаго з украінскіх сяброў даведаўся, што ў другім лягерьы ёсьць Беларускі Камітэт. Быў чацьвер. У пятніцу мушу ісьці да працы, не магу дачакацца суботы. Раніцай пыхом прыбег туды, дзе было сказана. Распытваю. Накіравалі. Уваходжу, з правага боку дзьвярэй — стол. Прыпёршыся да стала, малады прыстойны чалавек жартуе з сакратаркай. Падыходжу, прадстаўляюся.

— Дакумэнты якія маеш? Ведаеш таго? Чуў пра тое? Адкуль? З-пад Галянова? Я там рэзэрву адбываў. Сколькі дзяўчат было ў Кажухоўскага? Я, напэўна, у вашай хаце быў. У твайго таты два громаадводы на двары. Адна белая карова з чорнай галавой, а рэшта чорныя зь белымі галавамі.

Я кажу, што бацькі называлі цябе «наш падхаронжы». «Так, таму што наш, — дык і быў бы падхаронжым, каб не вайна. Аляксей Грыцук называюся».

Спатыкаемся часта. Гутаркі заўсёды накіроўваюцца на грамадзкія тэмы. Пры адным з такіх спатканьняў выявілася думка выдаваньня інфармацыйнага лістка для беларусаў, што апынуліся ў Аўстрыі. Каб які рататар, машынка да пісаньня, матрыцы й паперы, дык я кажу, крыху маю практыкі, дык можна пасправабаць. Алёша за пару дзён кажа, ёсьць рататар і машынка. Дырэктар УННРА дае прыдзел матрыцаў і паперы, арганізуем рэдкалегію й будзем выдаваць «газэту».

Слабая друкарня, малады друкар вымазаўся чарнілам з галавы да ног, Алёша памагае. Складаюць шыйткі Алесь, Оля. Алёша арганізуе «кальпартаж» новага выданьня «Зь беларускага жыцьця», №1, Зальцбург, Аўстрыя.

Беларускі Камітэт у Аўстрыі хоча навязаць лучнасьць зь беларусамі й беларускім жыцьцём у Заходняй Нямеччыне. Легальна чужынцам не дазваляюць улады пераезд мяжы. Грыцук на адной з нарадаў кажа, што пры дапамозе суседзяў і іхных арганізацыяў ёсьць магчымасьць пераходу мяжы «начорна». Хто можа зь нейкай карысьцяй адбыць такое падарожжа? Грыцук пайшоў, вярнуўся ды пайшоў яшчэ раз. Прынёс весткі, наязана лучнасьць.

Пачынаецца эміграцыя. Апынуліся ў Канадзе. Адбылі кантракты. Далучаемся да арганізацыйнага жыцьця, запачаткаванага тымі, што прыехалі крыху раней з Італіі. Ізноў рататар, машынкi да пісаньня, паседжаньні рэдкалегіі «Беларускага Эмігранта» й Галоўнае Ўправы на прыватнай кватэры таго ці інашага. Алёша Грыцук здабыў ад нікога незалежнае памешканьне пры слаўным гузікавым інтарэсе. Асабіста на гэтым ён выйшаў стратным, але праз год часу таронтанская група беларусаў мела сьвятліцу. Дзякуючы Грыцuku мелі пазней лепшую сьвятліцу, але праз цэлы час Алёша стараецца сам, падганяе іншых, каб набыць свой Дом, заарганізаваць парафію БАПЦ у Таронта.

Сабралі крыху грошай, знайшлі аб'ект. Грошай не хапае, каб даць задатак. Алесь Грыцук пазычае свае апошнія грошы й зацягвае на сябе доўг, каб толькі беларускае жыцьцё трывала. У грамадзкім Доме патрэбныя кватаранты. Алесь Грыцук пакідае выгодную кватэру й пасяляецца ў шумным і нявыгадным памешканьні Беларускага Дому пры 1000 Дандэс.

Я набыў першы аўтамабіль. Алёша пасля пару тыдняў кажа: «Ну цяпер, Мікола, ня будзе праблемы з адведзінамі нашых далейшых асяродкаў». Па розных справах і нагодах то Манрэаль, то ў Садбуры або іншыя мясцовасці. З аднаго таго падарожжа вярталіся ў галалёд васьмнаццаць гадзін з Манрэалю. Алёша прадэклямаваў хіба мне палову беларускай літаратуры і сказаў навейшую гісторыю Эўропы, абы толькі шафёр не заснуў, бо іншыя пасажыры спалі.

Аляксея Грыцук ажаніўся, прыдбаў сабе хату, навялічылася сям'я⁵⁷. Ягоная хата сталася другім Беларускам Домам. Усе былі вітанья ў яго хаце, адкуль бы хто не зьявіўся. Зьмяніліся абставіны жыцця, пайшоў на далейшую навукі. Здабыў новую прафэсію, але й мусіў некалькі разоў мяняць месца жыхарства. Аднак дзе б ня быў, у якіх матэрыяльных умовах, на кожны Зьезд, на кожнае святаванне, на кожную сустрэчу або паседжанне — у пагоду ці сьнег, летам ці зімой, ажно толькі сёлета першы раз за дваццаць пяць год ня змог Алёша Грыцук быць на святаванні 25 Сакавіка.

Я ведаў, што Алёша хоча ведаць, як усё адбылося. Сколькі людзей? Як Акадэмія? Мастацкая частка ці добра ўдалася?

Вось чым жыў Аляксея Грыцук. Мала гэтага. Калі толькі мог, заўсёды цягнуў сваю хоць невялікую сям'ю. Стараўся як мог прышчэпіць тое самае сваёй дачушцы. Сяньня ўжо, калі тэлефанічна гутарыў з Оляй, дык яны міма свайго нявысказаўнага гора і жэлілі цікавасці тым, што адбываецца ў беларускім жыцці. Мінула тры тыдні ад таго, як цябе адправілі на вечны супачынак, але парасткі твайго жыцця, Алесь, мы бачым. Ты пражыў недарэмна на гэтым сьвеце.

Перада мной пажоўклыя ад часу лісткі «Зь Беларускага Жыцця», Нядзеля, 16 чэрвеня 1946 г. №7, Зальцбург, Аўстрыя.

Ня памятаю, хто пісаў перадавіцу, але змест і асабліва яе заканчэнне вельмі добра падсумуюць мае ўспаміны пра Алёшу Грыцук і чаму Ён быў такім. Чаму міма магчымасці быць афіцэрам быў толькі «нашым падхаронжым», калі падобныя яму сталіся паручнікамі і маёрамі — іхнымі, ня нашымі...

«Беларуса напайнялі сілаю духу вялікія чыны мінуўшчыны. Напайла яго сілаю духу родная зямля. Гэтую сілу ўлівалі ў ягонае сэрца казкі гаманлівых бароў і таямнічых пушчаў. Леген-

⁵⁷ У Аляксея і Вольгі Грыцукі у 1959 г. нарадзілася дачка Юльяна.

ды цёмна — блакітных вазёр і рэчак. Матчыны песні й калыханкі пра воінікаў — змагароў яшчэ ад калыскі паклалі пачатак сілы й веры ў яе...

...Вяла, вядзе й будзе вельмі яго наперад няўміручая сіла духу».

Аляксея любілі ўсе. Ён ніколі ні пра кога не сказаў благога, а розныя канфлікты, што зрэдзьчасу здараліся, стараўся палагодзіць, хоць сам быў вельмі эмацыйным, перажываючы за ўсё грамадзкае, як за сваё. Ніколі не шкадаваў часу на грамадскае — пастаянна езьдзіў па Канадзе, наведваючы беларускія асяродкі. У «Бюлетэні ЗБК» за 1957 г., падрыхтаваным Антонам Маркевічам, ёсьць Грыцукі зацемка пра адну з такіх паездак, падпісаная крыптонімам «Гр.». Вазіў яго ў тыя першыя гады якраз мой Мікола. У Аляксея грошай на аўтамабіль не было — трэба было плаціць за навучанне ва ўнівэрсытэце.

Беларускі пікнік у Лёндане⁵⁸

Прайшла даволі вострая, як на Таронта, зіма, прыйшла халодная вясна. Адыходзіць лета. Прайдзе й яно. Многа ўжо мы іх пражылі на чужыне па ўсіх кутках «задымленай зямлі»... А колькі яшчэ пражывём? Бог ведае. Але лепш у гэтым не разьбірацца, бо ж гэта лета яшчэ не прайшло, а толькі пачынаецца. Першыя падумалі аб гэтым нашыя Лёнданцы... задумалі наладзіць імпрэзу — беларускі пікнік. Дзіўна мне зрабілася з усяго гэтага, бо адкуль жа ў Лёндане — беларусы? Яшчэ два гады таму назад, на парадзе нацыянальнасьцяў, у гэтым горадзе адзін Віктар Іваноўскі ў нацыянальнай вопратцы горда трымаў беларускі сьцяг, а іншыя толькі нясьмела ўглядаліся з-за парканаў. Відаць, там нешта к лепшаму зьмянілася, ну й трэба паехаць паглядзець.

У суботу ліў усю дарогу дождж. Думаю сабе, што, можа, у нядзелю перастане, але дзе там. Праўду казаў мой дзядзька, што супраць беднага й Бог. У нядзелю (19.05.57) ужо пад полудзень сабраўся гэта я на «пікнік», хоць дождж і ня думаў пераставаць ліць. Проста хацелася сказаць кіраўнікам пікніка добрае слоўца й пагараваць над паскудным лёсам. Тут вась спаткала мяне неспадзеўка. Уявецца сабе, больш сотні людзей зь Лёндану і аколіц (Таронта, Гўэлф, Стратфард, Дэтройт і

⁵⁸ Горад у правінцыі Антарыё.

іні.) сабраліся на пікніковай залі й княць сабе з дажджу!
Дождж на дварэ сваё, а яны на залі сваё.

Пад вечар дождж крыху змучыўся й перастаў, а нашыя яшчэ доўга гулялі пад вясёлую музыку. Перамаглі! «Чыста-кроўныя палякі й рускія» зь Меничыны, Віденичыны, Наваградчыны, Віцебшчыны гаварылі, што прыйшлі падтрымаць братні народ, але я ім ня вельмі верыў, бо яны такія «чыста-кроўныя», як я скачмэн. Пры канцы пікніка гэтыя «чыста-кроўныя» зусім забыліся, хто яны такія, ды так вытаптвалі «Лявоніху», аж пыл курэў. І мовы таксама хутка навучыліся. Дзіўная рэч?!

А лёнданцам брава! Сваё даказалі!

МАЁ ЖЫЦЦЁ ДА СУСТРЭЧЫ ЗЬ МІКОЛАМ

Успаміны пра дзяцінства засталіся ў душы як нешта сьвятое, хоць родную вёску я пакінула ў сем гадоў. Наша вёска Шчокаўшчына⁵⁹ (гміна Хаценчыцы) была невялікая: усяго васьмянаццаць двароў. Шаснаццаць сем'яў насілі прозьвішча Кулеш, два — Пінчукі. Наша хата была ў сярэдзіне вёскі. Побач была рэчка, куды мы — дзятва — бегалі купацца. Празрыстая вада ўнізе, пясок, чырвоныя плаўнікі рыбаў помняцца й дасюль. Моладзь зьбіралася, сьпявала й танчыла на драўляным мосьце праз рэчку. Мы, малеча, прыходзілі туды й назіралі за дарослымі. Памятаюцца й песьні на тых зборах ды жнівеньскія песьні, як жнейкі ішлі з поля, а мэлёдыя разьлівалася па ўсім навакольні.

У нашай сям'і было дзвяцера дзяцей. Старэйшыя брат і сястра памерлі яшчэ да майго нараджэньня. У пашпарце запісаная дата маіх народзінаў — 25 сакавіка 1930 г., што не адпавядае рэчаіснасьці.

Бацькі мелі шэсьць гектараў ворнай зямлі, лесу два гектары, чатыры каровы й дзьве цялушкі. Часта бракавала сена на зіму, тады браты ішлі касіць траву іншым гаспадарам за адну траціну скошанага.

Лёс бацькоў склаўся па-рознаму. Тата Тамаш, падхапіўшы дзесь дыхавіцу (астму), доўга хварэў, слабеў і памёр рана — у пяцьдзясят чатыры гады, у 1943 г. Можна, жыві бы й болей, але «паспрыялі» партызаны, якія, прыходзячы, забіралі ўсё, што

⁵⁹ Сёньня вёска на паўднёвым усходзе Вялейскага р-ну Менскай вобл.

было ў людзей, ня маючы ніякай літасьці. Прыйшлі неяк і да нас. Хоць у хаце было сямёра дзяцей, запатрабавалі сьвіньню з малымі парасятамі. Тата стаў даводзіць, што мы памром ад голаду, ды ніхто яго ня слухаў, сьвіньню ў яго на вачах застрэлілі. Бацьку настолькі ўразіла нахабства «гасьцёў», тое, як яны пагражалі — «Давай што ёсьць, а то застрэлім!», — што ён моцна захварэў і праз чатыры месяцы памёр. Мама перажыла яго на трыццаць пяць гадоў.

Маленькаю я шмат чула пра Амэрыку. Нам, дзецям, расказваў пра яе вясковец дзядзька Штэды (ягоная мянушка), што быў там некалі на заробках. Ён зьбіраў дзяцей, частаваў яблыкамі, а мы сядзелі й слухалі розныя дзівосы: якія ў Амэрыцы высокія дамы, камяніцы, розныя аўто, што езьдзяць са званочкамі (сыгналамі). Чамусьці мяне гэтыя званочки на машынах найболей уразілі. Калі мама дала якое-небудзь заданьне, што падавалася цяжкім, напрыклад, пільнаваць курэй, я марыла, што вось некалі вазьму і ўцяку ў Амэрыку, далей ад строгіх маціных загадаў і гэтай бясконцай працы! Дарэчы, усюды, у Канадзе таксама, трэба шмат працаваць, але гэтая праца, прынамсі, прыносіць плён.

За першымі саветамі я скончыла дзьве клясы, пры немцах не вучылася. Прыйшоў 1944 г., і нашай сям'і, як і тысячам гаспадароў-сялянаў, прыйшлося задацца пытаньнем, што чакае пры вяртаньні бальшавікоў. Мама баялася невядомасьці й ваенных дарог і ў дарогу, зь дзецьмі й бяз мужа, выбрацца не рашылася. А вось швагер, муж сястры, вырашыў разам зь сям'ёй ехаць. І мама адпусьціла мяне разам зь імі. Сястра паехала цяжарнай.

Узяўшы з сабой карову, мы ехалі фурманкай. Ехалі празь Вільню, Усходнюю Прусію, пасля трапілі ў Нямеччыну, дзе сястра нарадзіла дзіця.

Я з жахам згадваю тыя страшныя дні. На дарогах поўна народу, уцякаюць ад бальшавікоў — і ваенныя, і цывільныя. Мы якраз былі ў Бэрліне, калі яго моцна бамбавалі. Страшнае відовішча: ляцяць бомбы, паўсюдна выбухі, здаецца, што вось-вось сатруць з твару зямлі.

Так сталася, што мы апынуліся ў савецкай зоне акупацыі. Людзей спачатку агітавалі вяртацца ў СССР, але хутка, страціўшы цяргеньне, папросту сталі гнаць, як быдла, у вагоны. Выехаць у іншую зону мы ўжо не маглі... Калі агульная хваля ўцекачоў адхлынула назад, пастараліся выехаць у Польшчу. Там я зноў пайшла ў школу, скончыла сем клясаў. І ў 1955 г. стала працаваць у кантрольна-тэхнічнай службе. Па працы даводзі-

лася шмат выяжджаць у вёску. Зь мясцовымі людзьмі я гаварыла на мове, на якой размаўлялі і ў нашай вёсцы. «А панечка, ты ж з намі па-нашаму гаворыш!» — казалі людзі. Але здівілася й я, бо гэта былі этнічна беларускія вёскі, і я не разумела, чаму яны здзіўляюцца таму, што нехта з гораду гаворыць зь імі на роднай мове.

У Канаду мяне выклікаў брат Міхась, які выехаў зь Беларусі ў 1944 г. і ажаніўся ў Канадзе з дачкой другога пакаленьня эмігрантаў — Лін (Эвэлін). Ейны бацька паходзіў з-пад Менску й прыехаў у Канаду значна раней.

Напачатку мне страшна было нават думаць пра эміграцыю — гэта ж трэба ехаць так далёка, за акіяны! Але пасля доўгіх раздумаў я прыняла рашэньне — у далёкай краіне, дзе энэргічнаму чалавеку адкрытыя ўсе шляхі, жыў мой родны брат. Паспрыяў майму ад'езду й візыт на радзіму.

У 1957 г. я паехала ў Беларусь, маючы надзею застацца ў вёсцы — роднае гняздо цягнула як магнітам. Але пабачанае адразу ацвярэзіла. Калі мы прайшлі пешшу колькі кілямэтраў (бо не было аніякага транспарту) і знайшлі маму, на адведзіны сабралася ўся вёска. І першае, што сталі рабіць жанчыны, — галасіць. «А твая дачка вярнулася! А дзе ж мае дзеткі, чаму яны не вяртаюцца, і ці жывыя ж яны?!»

Да таго ж беднасьць беларускай вёскі й пры канцы 1950-х была надзвычайнай. Толькі-толькі скончылася «сталінскае рабства», калі не было пашпартоў, і ўсе маладыя й працаздольныя кінулася ў гарады. Заставацца ў вёсцы азначала прызнаць, што ты ўжо нічога ня варты. Дарэчы, мяне ня надта здзівіла, калі я прыехала на сваю радзіму празь некалькі дзесяцігодзьдзяў і ўбачыла, што гэты стэрэатып застаўся. «У горад, дзе заўгодна жыць, абы ня ў вёсцы!» — пазьней казалі мне дзеці маіх раўналетак, якія гэтак жа хацелі выпхнуць адтуль сваіх дзяцей. І цяпер у вёсцы ня лёгка, хаця сякія-такія тавары ўжо ёсьць. А тады, у 1957 г., у вясковай краме не было амаль нічога. Я не чакала такога: у Польшчы, у параўнаньні з Савецкім Саюзам, усё выглядала нашмат прыстойнейшым.

Да таго ж у СССР існавала па-сапраўднаму рабская, поўная залежнасьць ад брыгадзіра, старшыні, ад дзяржавы. Але і ў Польшчы ў мяне не было аніякіх пэрспэктываў самой атрымаць жыллё (яго таксама разьмяркоўвалі), а жыць у сёстраў ужо не выпадала — у іх былі свае сем'і.

Вось таму й рашылася ехаць у Канаду. Я была страшэнна ўсхваляваная, бо была восень, і шэрая гладзь мора была непры-

ветная й падавалася небясьпечнай. Плыла на караблі, што насіў імя «Баторы», у гонар караля Рэчы Паспалітай, які з усіх гарадоў краіны асабліва любіў Горадню — наш беларускі горад.

Колькі перадумалася за час падарожжа! Гэта былі дзявочыя мары — ці знайду свайго сужанага, які ён будзе, ці будзе тут добрая праца, і што наагул змагу тут дасягнуць?

І вось — доўгачаканая Канада, вонкава ня надта пышная, як тая Амэрыка, пра якую столькі чулі ў дзяцінстве. Але гэта — ужо мая краіна!

ПРЫЕЗД У КАНАДУ Й СУСТРЭЧА ЗЬ МІКОЛАМ

Я ступіла на канадзкую зямлю ў лістападзе 1960 г., ня ведаючы, што мяне чакае. А чакаў Ён — цудоўны, прыгожы, высакародны чалавек, які зрабіў мяне шчаслівай і які да канца жыцьця даваў мне радасьць агульнага яднаньня душаў, сэрцаў, які ў самыя апошнія дні, цяжка хворы, не стамляўся мне гаварыць, што ён мяне кахае, кахае нават болей, чым у першыя гады нашага агульнага жыцьця. Думаю, што кожная жанчына шчаслівая, калі яна чуе такія словы, асабліва калі яны гаворацца на парозе, які аддзяляе ўсіх сьмяротных, на тым вечным парозе, дзе ўжо няма месца ніякай хлусьні. І адначасна такія словы напаўняюць сьмяротнай тугой страты лепшага, што ёсьць у такім жыцьці. Мне давялося перажыць гэты спляў невымернай тугі й невымернага шчасьця адначасна. І за гэта я таксама ўдзячная яму, майму дарагому мужу...

Родзічы прынялі мяне сардэчна, зь вялікай любоўю. Я пазнаёмілася з братавай жонкай Эвэлін, якая мне адразу ж стала родным чалавекам.

Праз колькі дзён Лін павяла мяне ў вялікую краму, што блішчала ды пералівалася агнямі. Сваячка прапанавала выбраць адзеньне й абутак. Я, ня маючы панятку, колькі што каштуе, спынілася ля аднаго з самых дарагіх аддзелаў, дзе былі найпрыгажэйшыя сукенкі, і выбрала тое, што падабалася, з усімі аксэсуарамі — пальчаткамі, сумачкай. Лін не сказала ані слова. І толькі потым я выпадкова даведлася, якую зрабіла «дзірку» ў іхным сьціплым бюджэце. Але прыгожыя строі, абутак далі мне той сьветлы настрой, які так дапамог пры самых першых кроках у іншай краіне!

Брат разам з жонкай і ейнымі бацькамі браў удзел у беларускім грамадзкім жыцьці, і ў першую нядзелю пасля майго

прыезду ён прапанаваў пайсьці ў Рэлігійна-Грамадзкі Цэнтар на Сэнт-Кларэнс, да набышцы якога ён меў таксама дачыненне. Лін чамусьці не магла пайсьці, і мы былі ўдваіх. Я пабачыла, што сабралася вялікая колькасць маладых людзей, і многія маладыя людзі з цікавасцю пазіралі на наш столік. Усіх абляцела вестка, што да Міхася Куляша прыехала сястра. Трэба сказаць, што тады ў канадзкім беларускім асяродку было шмат нежанатых хлопцаў-дзецоў.

Янка Баран, што сядзеў разам з намі, паклікаў Міколу.

Гэтую першую нашу сустрэчу я часта, вельмі часта ўзгадваю й сёння...

Мікола — высокі, прыгожы, у чорным касцюме й белай сарочцы (як я пазней даведалася, ён заўсёды апранаўся з вялікім густам), падышоў, павітаўся, трохі пагаварыў. Пасля сеў за піяніна, што стаяла ў зале й, акампануючы сабе, заспяваў. Спяваў песню, якую я вельмі любіла: «Прыляцелі гусі з далёкага краю». У мяне адразу зашчымела сэрца сумам па далёкай радзіме, па роднай зямлі, па ўсім, што я, як думала, ніколі не пабачу. Брат стаў распавядаць пра Міколу — пра тое, як яго ўсе паважаюць, як многа Мікола Ганько значыць для беларускага руху на эміграцыі.

Назаўтра, у нядзелю, была багаслужба. Пасля набажэнства Мікола запрасіў мяне паехаць на Ніягару.

Шмат разоў я потым бывала на Ніягары, але першага ўражання не забуду ніколі. Агромністая маса вады, якая няспынна падае й падае ўніз, белае воблака пырскаў, што пераліваецца жамчужнай бельлю, сіла плыні й нейкі дух магічнасці, які й дасюль чаруе людзей, зачараваў і мяне. Ніягарскі вадаспад разьмешчаны ня так далёка ад Таронта, усяго трохі болей за сто кілямэтраў, і тут жа, за мостам, пачынаецца Амэрыка. Я зразумела, чаму гэтае месца было выбрана для сумесных мерапрыемстваў. Мікола паказаў мне месцы, дзе адбываліся сустрэчы беларусаў Канады й ЗША, і мы доўга гулялі з ім па беразе. Мяне моцна захапіла, як цікава ён распавядаў і пра вадаспад, і пра гісторыю Канады, і як клапаціўся, каб не згаладнела й не стамілася. Ягонія чалавечыя якасці ярка праяўляліся нават у дробязях — уважлівасць і клопат пра тое, каб не прастудзілася, цікаўнасць да майго жыцця й таго, што распавядала, і захапленне мной.

З той паездкі іншыя людзі для мяне ўжо не існавалі. Новы год мы сустракалі разам, і ў адказ на прапанову Міколы стаць яго жонкай я згэдзілася.

Брат быў ня надта задаволены такім хуткім паваротам падзеяў. «Выглядае, што я цябе выганяю!» — казаў ён. Але Мікола быў надта надзейным і вельмі прыстойным хлопцам, з якім можна было ладзіць собскае гняздо — жыццё потым гэта пацвердзіла.

Дзень вячаньня памятаецца, як учора. І цяпер, калі гляджу на фатакартку, дзе побач з намі, маладымі, стаіць яшчэ зусім малады сьвятар Міхаіл Мацукевіч, бачу, якім шчаслівым быў той дзень ня толькі для нас абайх, але й для ўсёй канадзкай грамады.

Гэта было сапраўднае беларускае вясельле — з шаферамі, са сватам з перавязаным ручніком (ім быў Жорж Ханевіч з Ашавы). З аўто мяне вывеў і павёў у нашу царкву бацька Лін — Баешка. Між іншым, бацька Эвэлін надта не любіў сьвятароў. У маладосці ў Беларусі яму давялося прыслужваць у царкве, насіць кошык, у які вернікі на Вялікдзень клалі яйкі. І калі ён пабачыў, што яйкі пасля выкідаюць сьвіньням, не ўзлюбіў і бацюшак, і службу. Але знаёмства зь Міхаілам Мацукевічам памяннала яго. «Гэты сьвятар — сапраўды ад Бога», — казаў ён пра ўладыку.

Вячаньне было доўгім — айцец Міхаіл быў прыныцыповы й ніколі не скарачаў службы, казаў, што абрад — адзіны на ўсё жыццё, і спышацца тут няма куды.

Брат Эвэлін Валодзя, які як шафер трымаў над маёй галавой вянец, пасля цырымоніі заявіў, што ў яго моцна млелі рукі й ён ніколі ня будзе вянцаца. Дый мы зь Міколам абое высокія, так што вянеці трэба было ўздымаць высока...

Пасля ўсе вяселліся ўдосталь: спывалі, танчылі. Хацелі паставіць кошык, каб туды за права патанцаваць зь нявестай клалі нейкі выкуп, але Мікола запратэставаў — звычай канадзкі, а яму хацелася, каб усе абрады былі беларускімі. Адзінай саступкай мясцовым звычаям было абсыпаньне пасля царквы спецыяльна нарэзанымі дробненькімі паперкамі, а ня зернем, як абсыпаюць у нас.

Праз год пасля шлюбу мы перасяліліся ва ўласны дом на Тэмпл-стрыт, дакладней, у палову дому — у другой палове жылі Янка й Надзя Бараны, што ўзялі шлюб адразу пасля нас. Але мы паладзілі й сталі добрымі сябрамі, разам сустракаючы сьвяты. Для мяне й цяпер, пасля сьмерці Янкі, Надзя Баран застаецца надзейным чалавекам, з якім можна й параіцца, і падзя-

ліцца клопатамі — і па тэлефоне, і калі сустракаемся ў царкве альбо на розных імпрэзах.

У сваім першым у жыцці ўласным доме я змагла адчуць сябе поўнай гаспадыняй. З радасцю абстаўляла яго, шукала па каталёгах мэблю. Вядома, мы не маглі надта раскашавацца, таму што толькі пачыналі сваё сумеснае жыццё. Але Мікола многае рабіў і сваімі рукамі. Кожную вольную ад працы й грамадзкіх абавязкаў гадзіну корпаўся ў хаце, даводзячы ўсё да ладу. Упрыгожылі нашу хату й мае карціны-вышыўкі, за якія я ўзялася з вялікай ахвотай, нягледзячы на тое, што таксама ўжо працавала — стакіпэрам у фірме «Люляры», дзе гаспадаром быў паляк.

Другі дом на Гатуік-стрыт, ужо цалкам наш, мы купілі ў 1980 г. Але ён ня надта падабаўся, таму праз два гады, сабраўшы яшчэ грошай, выбралі наш сённяшні дом на Прэстан-стрыт. Цяпер, пасля сьмерці Міколы, я жыю ў ім адна. Аднак усё ў ім нагадвае мне пра мужа й нашыя незабыўныя гады, якія мы пражылі разам. Часам мне здаецца, што Мікола й не сыходзіў адсюль. Бывае, калі не магу знайсці нейкую рэч, кажу: «Мікола, дапамажы!», і патрэбная рэч адразу ж знаходзіцца, як быццам ён чуе мяне й па-ранейшаму хоча аберагчы ад усіх, самых дробных нягодаў...

Мікола быў ня толькі цудоўным мужам, але й вельмі добрым працаўніком, якога надта цанілі ў фірме «Гатсан-Фокмэн», дзе працаваў з 1949 па 1972 г. Пайшоў адтуль толькі таму, што ад пастаяннага сутыкнення з рознымі матэрыяламі, якія ўжываліся ў будаўніцтве дарог, у яго пачалася алергія. Кіраўніцтва не хацела адпускаяць, ды пайсьці на такі крок прымусіла здароўе. Працуючы форманам, ён набіраў, у асноўным, сваіх, беларусаў, каб ім даць магчымасьць зарабіць. У яго звычайна працавала брыгада з 20—30 чалавекаў, і многія былі вельмі ўдзячныя за тое, што муж дапамог ім стаць на ногі.

БЕЛАРУСКАЯ АЎТАКЕФАЛЬНАЯ ПРАВАСЛАЎНАЯ ЦАРКВА Ў НАШЫМ ЖЫЦЦІ

Прывучаны зь дзяцінства да таго, што «бяз Бога ні да парога», што ёсьць над чалавекам сьвятло боскай ласкі, Мікола праз усё жыццё пранёс любоў да царквы як божай інстытуцыі, разумеючы неабходнасьць стварэньня сваёй незалежнай царквы — БАПЦ.

Адразу ж па прыездзе ў Канаду мой муж завязаў лучнасьць зь Нямеччынай, дзе Сабор япіскапаў аднавіў БАПЦ на чужыне. Гэта было надзвычай важна для ўсіх вернікаў, і яны, як маглі, давалі грошы на сваю царкву. Вось што адказвае Міколу яшчэ ў 1950-м г. япіскап Васіль у сваім лісьце ад 10 ліпеня:

Мілы й даражэнькі Сп. М. Ганько! Шчыра й сардэчна дзякую Вам за Вашы мілы ліст і за ахвяру на БАПЦ. Прашу ад майго імя падзякаваць усім ахвярадаўцам. Ня ведаю, каму больш, а каму менш, дзякую ўсім. Усякая ахвяра мілая й прыемная нам, бо гэта ахвяра на справу Божую ёсьць.

Станаўленьне аўтакефальнай царквы сутыкнулася зь цяжкасьцямі паўсюль, у тым ліку і ў Канадзе. У 1950-х гг. у Таронта была заснаваная беларуская праваслаўная парафія, на чале якой стаў айцец Мікалай Мігай. На агульным сходзе, дзе прысутнічала больш за 200 чалавек, абсалютнай большасьцю пастанавілі, што парафія будзе належаць да юрысдыкцыі япіскапа Васіля⁶⁰ БАПЦ⁶¹. Здавалася, што ў афармленьні рэлігійнага жыцця ў Таронта пастаўлена кропка. На жаль, гэтага не адбылося. Пасля ўхвалення пастановы сям'я айца Мігая — жонка й сыны — літаральна пацягнулі за рукавы айца Міхаіла з залі, кажучы, што ніколі не дапусьцяць, каб іхны бацька стаўся сьвятаром БАПЦ у юрысдыкцыі япіскапаў Васіля й Сяргея⁶². Дру-

⁶⁰ **Васіль (Тамашчык Уладзімер, 15.04.1900, Гарадзеншчына — 09.06.1970).** У 1925—1927 гг. — сябра Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады. У 1930 г. выехаў у Чэхію, скончыў Політэхнічны інстытут у Празе. Падчас нямецкай акупацыі працаваў у Беларускам Камітэце ў Беластоку. Зь лета 1944 г. — на эміграцыі. У 1948 высьвячоны ў япіскапы БАПЦ пад імем Васіль. У 1951 г. выехаў у ЗША, кіраваў БАПЦ у Паўночнай Амэрыцы й Заходняй Эўропе, у той час як Сяргей (Ахатэнка) быў кіраўніком БАПЦ у Аўстраліі.

⁶¹ У 1950-я — 1960-я гг. у БАПЦ былі два кіраўнікі: архіепіскап Сяргей (Ахатэнка) на Аўстралію й архіепіскап Васіль (Тамашчык) на Эўропу й Паўночную Амэрыку. У Паўднёвай Амэрыцы парафіяў БАПЦ не было.

⁶² **Сяргей (Ахатэнка Ягор, 12.03.1890, в. Малыя Гарошкі, Жытомірская вобл., Украіна — 02.10.1971).** Падчас нямецкай акупацыі працаваў ва Украіне. Зь лета 1944 г. — на эміграцыі. Перайшоў ва Украінскую аўтакефальную праваслаўную царкву. Спрыяў беларускаму аўтакефальному руху, быў узьведзены ў ранг архіепіскапа БАПЦ. Кіраваў БАПЦ у Аўстраліі, дзе й жыў з 1950 г. Памёр у Адэляйдзе (Паўднёвая Аўстралія).

гога сьвятара ў нас тады яшчэ не было, і частка тых самых людзей, што стаялі на пазышчы БАПЦ, захісталіся й здаліся гэтаму шантажу. Пачала дзейнічаць беларуская парафія чужой юрысдыкцыі⁶³. Другая частка была верная Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царкве й далей шукала выйсьця са, здавалася, бязвыхаднай сытуацыі. Неўзабаве паратунак знайшоўся: Міхась Мацукевіч пайшоў на духоўныя студыі й, прыняўшы сьвятарскі сан, стаў на чале вернікаў БАПЦ у Канадзе.

Справа БАПЦ пайшла весялей. У 1960-я гг. Мікола стаў яшчэ больш актыўна перапісвацца зь япіскапам Васілём. У іх лістах звычайна абмяркоўваліся грамадзкія й рэлігійныя справы. Апроч таго, япіскап спадзяваўся, што Мікола зможа прыняць на сябе сан сьвятара, БАПЦ па-ранейшаму адчувала брак сьвятароў. Віктару Войтанку-Васілеўскаму⁶⁴ япіскап Васіль даручыў пераканаць мужа ў такой неабходнасьці.

Вельмі наважаны й Дарагі сп. Ганько!

Атрымаў Вашага ліста, датаванага 17 студзеня. Дзякую Вам за напісаньне яго й гарачую барацьбу за ўтрыманьне Вашай парахвіі й царквы.

Магчыма, аднак, Вы не зразумелі справы адыходу а. архімандрыта Мікалая з Таронта. Калі ён адыдзе з Вашай парахвіі, дык толькі таму, што будзе япіскапам. Магчыма, ён і далей будзе жыць і маліцца ў Вашай царкве й парахвіі. Але яму патрэбны будзе сьвятар і наагул духоўнікі — сьвятары — весьці агульную духоўную работу. Таму ня толькі мы, але і ўсе нашыя царкоўнікі ходзяць аб здабыцьці для Вашай парахвіі й для Канады наагул новых сьвятароў.

Нас моцна ціснуць, каб мець сьвятара ў Манрэалі. А ў нас няма тут нікога, хто мог бы туды ехаць і там зарабляць сабе

⁶³ Парафія сьв. Эўфрасіньні Полацкай перайшла ў юрысдыкцыю Канстантынопальскага патрыярхату.

⁶⁴ **Войтанка Віктар** (на эміграцыі **Васілеўскі Віктар**, 06.11.1912, Наваградчына — 25.04.1972). Сын вядомага сьвятара Сьцяпана Войтанкі. Скончыў мэдыцынскі факультэт Віленскага ўнівэрсытэту. Пад час нямецкай акупацыі браў удзел у беларускім нацыянальным руху, займаў пасаду акруговага лекара ў Слоніме. Зь лета 1944 г. — на эміграцыі. Браў удзел у абодвух аднаўленьнях БАПЦ, у 1942 і 1948 гг. Жыў у штаце Нью-Джэрзі (ЗША), працаваў доктарам. Пасьля сьмерці бацькі ў 1968 г. вырашыў прысьвяціць сябе душпастырскай працы. Служыў у парафіі Царквы Жыровіцкай Божай Маці ў Гайлэнд-Парку. Займаўся перакладам літургічных тэкстаў на беларускую мову.

на жыцьцё. Але калі б архімандрыт меў на каго здаць сваю таронікую царкву, дык ён сам бы змог часьцей паехаць і ў Манрэаль, і ў Садбурры, і ў іншыя месцы, дзе жыюць Вашыя людзі.

Вось чаму ўсіх вочы на Вас, дарагі, каб Вы прынялі рукапалажэньне й сталіся пакуль што памочнікам а. архімандрыту, а з часам і яго заступнікам, правай рукою і ўсім, што патрэбнае, каб ня толькі ваша Таронцкая парахвія, але й іншыя мелі сьвятароў БАПЦ.

Разумею, што гэта ня лёгка пастанавіць стацца сьвятаром. Але калі трэба, дык нельга адкладаць. А трэба цяпер. Таму што калі будзеце рукапаложаны ў гэтым месяцы, дык Вам будзе трэба яшчэ колькі месяцаў да вясны, пакуль Вы прывыкнеце, ня толькі служыць у царкве паводле прынятага парадку, але й жыць зь людзьмі як сьвятар. Пагатоў гэта будзе Вам трудна, што нашыя людзі даволі цяжка прывыкаюць да раптоўнай зьмены між звычайным чалавекам і сьвятаром, носьбітам Бога. Уладька Васіль ужо васямнаццаць гадоў япіскапам, а яшчэ некаторыя ня могуць забыцца, як яны разам зь ім гралі ў карты, ці пілі гарэлку, ці падобныя рэчы між звычайнымі людзьмі.

Трэба каб Вы, Мікалай Ганько, рукапалажыліся ў сьвятары БАПЦ. Казаў гэта Вам тагды, як быў у Вас, і паўтараю цяпер. Не адкладайце, Вы маеце навуку, знаеце абыход і багаслужбы. Вы добра ўгадаваны беларус. А тое, што ў Вас няма дыплёму сэмінарыі, — гэта не перашкода. Ніводзін з 12 апосталаў ня меў духоўнай асьветы. А пры добрым жаданьні й напорыстай працы над сабою ды з Божай помаччу сталіся б навадырамі й творцамі хрысьціянства.

Тым больш што Вы маеце жонку, якая мае ўсе прыкметы жанчыны-навадыркі. А гэта вялікая помач сьвятару. З тых, што знаю, Вы маеце лепшыя сямейныя абставіны быць добрым сьвятаром, ад каго кольвечы з жывучых, а імталікіх і намерлых сьвятароў мне даводзілася жыць і працаваць.

Дык не ацягайцеся. Напішыце заяву ўладьку Васілю, і або ён паедзе да Вас у Таронта, або Вы прыедзеце сюды да нас, і рукапалажэньне правядзеца з належнай павагаю. Тут, запэўніваю Вас, будзе ў нас вялікі фэст і сьвята ў Ваш гонар, бадай, большы, чым каму, таму што Вы малады ў параўнаньні зь перад гэтым рукапалаганымі.

Архімандрыт Мікалай назначаны ігуменам манастыра, у асноўным толькі дзеля назову й праўнага кіраваньня. Пакуль

што няма манахаў, якія жьслі б у манастыры. Толькі вясною будзе ўладжвацца паўманаскі ордэн, якога галавою, бадай, будзе сам уладыка Васіль. Ёсьць праўдападобнасьць, што іншы сьвятар будзе ў хуткім часе ігуменам манастыра, недзе з пачаткам 1969 г. Таму калі думалі, што а. архімандрыт назначаны ігуменам, значыць, выедзе ў манастыр з Таронта, дык моцна мыляецца. Пакуль што манастыр больш патрабуе работнікаў мураваньня і гаспадарчага ўлоджаньня, як ігумена ці манахаў.

Таму не трывожцеся аб таронікай царкве, але аб тое, як і што зробіць, каб нашая парахвія там, у Таронта, вырасла й разбудавалася. Каб Вам злучыцца з зарубежнай парахвіяй⁶⁵, пераняць яе ці ў іншы спосаб зьбольшаць БАПЦ новымі людзьмі-беларусамі, новай парахвіяй. Каб усе беларусы Таронта бачылі Ваш рост, праваслаўнасьць і беларускасьць.

Усёй Еп. Управе, а перадусім мне, вельмі цікава пачуць Вашыя думкі аб разбудове Вашай парахвіі. Аб наладжваньні царкоўнага жьжыцьця ў іншых ваколіцах Канады, ды няшмат ведаем аб канадзкіх беларускіх суадносінах.

Хто яшчэ з Вашых людзей там мог бы быць сьвятаром? Там патрэба трох сьвятароў, апроча а. архімандрыта. І гэтых трох трэба знайсці.

Дарагі сп. Ганько, яны мусяць быць знойдзеныя ў гэтым годзе, калі хочаце, каб разбудова БАПЦ у Канадзе ішла крыху лепей, як мінулыя гады, калі ў Вас не было сьвятара наагул.

Але перадусім Вам, Паважаны сп. Ганько, трэба надумацца й стаць сьвятаром. Гэта Ваш абавязак перад Богам, народам і самім сабою. Гэта Вашае асягненьне ў Вашым жьжыцьці. Гэта Ваша слава й паводыства. Няшмат маецца беларускіх сьведамых патрыятычных сьвятароў, і таму быць адным зь іх — гэта вялікая слава й заслуга.

Прывітаньне спадарыні. Заўсёды ўспамінаю яе, як адну з нашых выдатных і дарагіх жанчын. У іншых народаў такіх жанчын шануюць як ангелаў, а ў нас мала хто скажа добрае слова.

Ваш В.⁶⁶

⁶⁵ Напэўна, маецца на ўвазе парафія царквы сьв. Эўфрасіньні Полацкай у Таронта, што знаходзілася ў юрысдыкцыі Канстантынопальскага патрыярхату (кіраваў сьвятар В. Сагайдоўскі).

⁶⁶ Ліст ад 21 студзеня 1968 г.

Мы доўга абмяркоўвалі гэтую ганаровую прапанову. Я была ня супраць, але Мікола не рашыўся. У Таронта й бяз гэтага хапала грамадзкай працы, якая забірала шмат сілаў і часу, каб ускладаць на сябе яшчэ абавязкі сьвятара:

В. Паважаны сп. Васілеўскі!

Я другі раз буду забіраць Ваш дарагі час, але думаю, што гэта абавязкава й неабходна. Пару месяцаў таму я меў ліст ад Уладыкі, у якім ён прапаноўваў мне прыняць духоўны сан. Гэта самае мне гаварылі й Вы, калі былі ў Таронта, гаварыў асабіста Уладыка, калі быў тут у нас, і на мае тлумачэньні, што я не пачуваюся па сілах, ды і абставіны, на маю думку, не дазваляюць прыняць гэтак паважнай, адказнай і сьвятой паставы.

Я люблю нашу Царкву, люблю працаваць у грамадзкіх і палітычных арганізацыях, стараюся не адмаўляцца ад абавязкаў, і калі іх прымаю на сябе, дык стараюся іх выконваць як найлепш паводле маіх сілаў і здольнасьцяў. Аднак ніколі не падыхаюся быць тым або браць на сябе такія абавязкі, якія, на маю думку, не прынясуць нікому карысьці, а мае сьціплыя здольнасьці не ляжаць у гэным напрамку.

Пажыўшы амаль дваццаць гадоў у беларускім асяродзьдзі ў Таронта й добра ведаючы нашых людзей, не магу й думаць працаваць у сьв. духоўным сьрод мясцовай калёніі.

Таму, В. П. сп. Васілеўскі, я прасіў бы Вас узяць усё гэта над развагу й не пакладаць надзеі, прынамсі, у бліжэйшым часе, на маю кандыдатуру на сьвятара, і гэтаксама, калі будзе магчыма, выясніць маё становішча для Уладыкі. Адна справа быць нацыянальна сьведамым і здысцыплінаваным грамадзкім працаўніком, а зусім што іншае быць Сьвяшчэньнікам.

З глыбокай пашанай

Ваш М. Ганько⁶⁷

На зломе 1970-х — 1980-х гг. у Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царкве здарыўся раскол⁶⁸. Мікола не застаўся

⁶⁷ Ліст ад 28 студзеня 1968 г.

⁶⁸ У 1980 г. мітрапаліт Андрэй (Крыг) вызваліў а. Аляксандра Яноўскага ад абавязкаў настояцеля царквы ў Гайлэнд-Парку (штат Нью-Джэрзі) і прызначыў айца Янку Бруцкага на ягонае месца. А. Яноўскі адмовіўся пакінуць царкву. Прыхільнікі Я. Бруцкага паклікалі на дапа-

ўбаку ад гэтых падзеяў. Прыведзены ніжэй дакумэнт паказвае непаразуменьні між мітрапалітам Андрэем (Крытам)⁶⁹ і ўла-

могу сьвецкіх адвакатаў. Архіепіскап Мікалай (Мацукевіч), у сваю чаргу, абвясціў мітрапаліта Андрэя няздольным выконваць абавязкі. Мікалай таксама задаволіў прашэньне прыхаджанаў трох амэрыканскіх парафіяў: у Гайлэнд-Парку, Дэтройце, Кліўлэндзе — аб пераходзе ў ягонае падпарадкаваньне. Варта адзначыць, што на саборы япіскапаў у 1973 г. быў уведзены новы падзел БАПЦ на дзьве япархіі: Амэрыкана-Аўстралійскую (кіраўнік — мітрапаліт Андрэй) і Канада-Эўрапейскую (кіраўнік — архіепіскап Мікалай).

22 студзеня 1981 г. у Баўнд-Брук (Нью-Джэрзі) у царкве сьв. апостала Андрэя Ўкраінскай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы адбылася хіратонія Ізяслава (Янкі Бруцкага) у япіскапа Полацкага й вікарыя мітрапаліта БАПЦ.

7 жніўня 1982 г. сабор япіскапаў БАПЦ (мітрапаліт Андрэй і япіскап Ізяслаў) экскамунікавалі (выкрасьлілі са сьпісаў япіскапаў) архіепіскапа Мікалая. Тым часам на саборы япіскапаў, прыхільнікаў Мікалая, у Кліўлэндзе Мікалай быў абраны першаярхам аўтакефальнай царквы. На III Саборы БАПЦ у Гайлэнд-Парку (26—27 траўня 1983 г.) ён быў паўторна абраны першаярхам БАПЦ. У гэтым саборы бралі ўдзел прадстаўнікі парафіяў сьв. Кірылы Тураўскага (Таронта), Сьв. Духа (Дэтройт), Жыровіцкай Божай Маці (Кліўлэнд), сьв. Юрыя (Чыкага), Сьв. Тройцы (Дораці, Нью-Джэрзі). Была абраная Рада БАПЦ у складзе ўладыкі Мікалая, Аляксандра Яноўскага, а. Аляксандра Радзюкавіча, Міхала Страпко, Юрыя Азаркі, Уладзімера Бакуновіча, Міколы Ганька, Генадзя Дубягі, Кастуся Калашы, Аляксандра Міцкевіча, Васіля Русака, Аляксандра Сільвановіча. Таксама была абрана Кансысторыя БАПЦ, куды ўвайшлі архіепіскап Мікалай, А. Яноўскі, А. Сільвановіч, М. Страпко, В. Русак.

У сваю чаргу, пасля сьмерці мітрапаліта Андрэя (1983) ягоныя прыхільнікі на саборы ў Манчэстэры (Англія) абралі Ізяслава мітрапалітам БАПЦ, яго падтрымалі парафіі ў Брытаніі й Аўстраліі, а таксама частка парафіяў у ЗША. Такім чынам канчаткова аформіўся раскол у Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царкве, які трываў да 2002 г., сьмерці Мікалая. На саборы БАПЦ, што адбыўся 30 жніўня 2003 г. у Гайлэнд-Парку, прысутнічалі прадстаўнікі абодвух бакоў, і было афіцыйна дэкларавана пра аб'яднаньне пад амафорам Ізяслава.

⁶⁹ **Андрэй (Крыг Аляксандар)**, 03.07.1901, Мархачоўшчына, сёньня Стаўпецкі р-н Менскай вобл. — 21.05.1983). Нарадзіўся ў сялянскай сям'і, скончыў гімназію ў Нясьвіжы, настаўніцкія курсы ў Радашковічах, браў удзел у беларускім нацыянальным руху, у прыватнасьці, дзейнасьці Беларускай сялянска-работніцкай грамады. Падчас Другой Сусьветнай вайны працаваў у Нямеччыне, вучыўся ў політэхнічным інстытуце, працаваў у Беларускім Камітэце Самапомачы ў Бэрліне, выкладаў на курсах прапагандыстаў у Вустраве. У 1948 г. пераехаў у Вялі-

дыкам Мікалаем, а далей Ізяславам⁷⁰, як бачыў іх знутры — вачыма верніка й аднаго са стваральнікаў парафіі — мой муж.

У мінулым годзе летам быў рукапаложаны ў сьвятарскі сан інж. Янка Бруцкі, што пражываў у Дэтройце, Міч[ыган], ЗША. Пасьля нейкага часу, менавіта 14 студзеня 1980 г., пакінуў парафію ў Дэтройце й паехаў на тэлягічныя студыі ў Ратгерс-універсытэт у Гайлэнд-Парк (Нью-Джэрзі). Пасьля кароткага часу свайго пабыту ў Гайлэнд-Парк а. Ян Бруцкі пачаў умяшвацца ў справы мясцовай парафіі БАПЦ Маці Божай Жыровіцкай. На перакор усім правам і звычаям Праваслаўнае Царквы пачаў выконваць Трэбы бяз згоды а. Аляксандра Яноўскага настаяцеля, які абслугоўвае парафію на працягу апошніх сямі год.

Найгорш ёсьць тое, што а. Ян Бруцкі шантажом вымусіў у сваіх дзеях падтрымку ў мітрапаліта Андрэя тым, што калі ён не атрымае парафіі ў Гайлэнд-Парку, дык пяройдзе да ўкраінскай Царквы. Мітрапаліт Андрэй, ня гледзячы на просьбу ўладыкі Мікалая ня ўводзіць закалоту ў адну з наймацнейшых парафіяў БАПЦ, назначыў а. Яна Бруцкага ў парафію, а пасля некалькіх дзён настаяцелем парафіі, звальняючы а. Аляксанд-

кабрытанію. У чэрвені 1950 г. рукапаложаны ў сан сьвятара япіскапам Васілём (Тамашчыкам). Кіраваў парафіяй у Брадфордзе, аднак апекаваўся іншымі беларускімі асяродкамі ў Англіі. Выдаваў бюлетэнь Беларускага Праваслаўнага Брацтва Жыровіцкай Маці Божай у Вялікабрытаніі. У 1961 г. пераехаў у ЗША, пасяліўся ў Кліўлэндзе, быў настаяцелем беларускай царквы Жыровіцкай Божай Маці. У 1968 г. высьвячоны на япіскапа й кіраўніка БАПЦ у Паўночнай Амэрыцы, у 1972 г. узьведзены ў сан мітрапаліта. Сабраў вялікую бібліятэку царкоўных і сьвецкіх кніг, якія перадаў БАПЦ. Пахаваны на беларускім могільніку ў Гайлэнд-Парку.

⁷⁰ **Ізяслаў (Бруцкі Янка)**; 22.01.1926, в. Белавуша, сёньня Столінскі р-н Берасьцейскай вобл.). Увесну 1943 г. вывезены на прымусовыя працы ў Нямеччыну. З 1947 г. жыў у Канадзе, у 1954 г. скончыў унівэрсытэт Манітобы (Вініпэг). У 1954—1962 гг. працаваў як інжынэр дарог у правінцыі Антарыё. У 1962 г. пераехаў у ЗША, жыў у Дэтройце й Лос-Анджэлесе. У 1969 г. пераехаў у Кліўлэнд (штат Агаё), браў актыўны ўдзел у беларускім рэлігійным жыцьці, быў сябрам Кіраўнічай Рады БАПЦ, удзельнічаў у Царкоўным саборы БАПЦ у 1973 г. 29 красавіка 1979 г. хіратанісаны ў сан дыякана мітрапалітам Андрэем, а 26 жніўня 1979 г. — у сан ярэя ўладыкам Мікалаем. 22 студзеня 1981 г. высьвячоны мітрапалітам Андрэем на біскупа, прыняў імя Ізяслава. На III Саборы БАПЦ у Манчэстэры абраны мітрапалітам БАПЦ.

ра Яноўскага. Парафіяне ня хочуць а. Яна Бруцкага ня толькі за настаяцеля, але й наагул мець яго ў сваёй парафіі, таму што ён абсалютна ня мае ніякага рэспэкту да людзей — парафіянаў. З агульнага ліку 79 паўнапраўных парафіянаў 58 падпісалі ліст — просьбу да мітрапаліта Андрэя, каб а. Аляксандар Яноўскі быў пакінены Настаяцелем у Парафіі. Мітрапаліт Андрэй просьбу Парафіі зыгнараваў.

Парафіяльная Рада, выбраная на надзвычайным парафіяльным сходзе, звярнулася да Уладыкі Мікалая, каб прыняў парафію пад сваю апеку, да часу разгляду справы на Сэсіі Рады БАПЦ. Уладыка Мікалай просьбу парафіянаў з Гайлэнд-Парку прыняў прыхільна. У даным часе ў царкве Маці Божай Жыровіцкай нармальна адбываюцца Багаслужбы. У між часе было дамоўлена, што дня 5 ліпеня адбудзецца сэсія рады БАПЦ у Кліўлэндзе. Былі разасланыя падвойныя наведамленьні, што такая сэсія мае адбыцца. Тыдзень перад сэсіяй мітрапаліт Андрэй падаў да ведама некаторых сяброў Рады, што сэсія не адбудзецца. Калі адбываліся гэтыя падзеі, а. Ян Бруцкі падаў справу пераняцця парафіі ў свецкі суд, гэтым самым ломячы законы й звычай праваслаўнай царквы. Так доўга, пакуль справа разглядаецца або мае разглядацца царкоўнымі ўладамі або інстанцыямі, справа ў свецкі суд ня мае права ісці.

Вось прадстаўнікі пяці парафіяў на Паўночнаамерыканскім кантынэнце сабраліся на дзень 5 ліпеня 1980 г. на нараду ў Кліўлэндзе, каб хоць такім чынам нешта рабіць у кірунку ратаваньня сарванай сэсіі Рады БАПЦ, каб запабегчы руіны БАПЦ. Наряды адбыліся ў прысутнасці мітрапаліта Андрэя й архіепіскапа Мікалая з удзелам а. Аляксандра Яноўскага й а. Максіма Таўпека⁷¹ ды пятнаццаці прадстаўнікоў ад пяці вышэй успомненых Парафіяў. Пасля шасці гадзін дыскусіяў была прынятая рэзалюцыя, якая далучаецца й сама за сябе гаворыць.

Мінула па-над трыццаць гадоў ад часу аднаўленьня БАПЦ на чужыне. Сучасныя будаўнікі й парафіяне — гэта ўжо часткова другое пакаленьне, якое прыйшло на сьвет па-за межамі Беларусі. Для іх немагчыма ёсьць зразумець, каб гадамі праца-

⁷¹ **Таўпека Максім**, а. (02.02.1916). Падчас Другой сусьветнай вайны служыў у Арміі генэрала Андэрса. У Канадзе — з 1946 г. У 1970-х — прызначаны настаяцелем беларускай парафіі Сьв. Духа ў Дэтройце (Мічыган, ЗША). 25 красавіка 1983 г. пакінуў парафію й перасяліўся на фэрме Ўотэрфорд (Антарыя).

ваць, будаваць і ўтрымліваць БАПЦ, а цяпер дзеля жаданьня адзінак заспакоіць сваё эга, усё руйнаваць. Калі нашы Ярархі ня будуць магчы, а асабліва мітрапаліт Андрэй не захоча ўсьціхамірыць а. Яна Бруцкага, дык можа паўстаць такая магчымасьць, што парафіі БАПЦ пачнуць пакідаць юрысдыкцыю БАПЦ і дзеля супакою пайсьці пад Юрысдыкцыю Грэцкай Царквы або іншай.

Адзіны другі выхад ёсьць, што ўсе Парафіі БАПЦ і ўсё духавенства зробіць націск на Мітрапаліта Андрэя, каб была скліканая сэсія Рады БАПЦ і там належна разгледжаная справа непаразумеўняў у парафіі Гайлэнд-Парк і іншыя важныя справы, што сталі на перашкодзе нармальнага жыцьця й разьвіцьця БАПЦ на чужыне.

Хай будзе ўсім зразумела, што гэтта я не прапагую нічога, што б падрывала аўтарытэт нашых Ярархаў, а толькі заклікаю ўсіх, каму ляжыць на сэрцы дабро нашай Сьвятой Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы й справы Беларускага Народу, спрычыніцца, каб усе супольна вырашылі справу, якую запачаткавалі нашы Дзяды, бацькі, браты й маюць працягваць нашы дзеці.

З глыбокай паішанай

Ваі

Мікола Ганько,

Сябра Рады Беларускай Аўтакефальнай

Праваслаўнай Царквы,

Старшыня нарады ў Кліўлэндзе⁷²

21 кастрычніка 1981 г. Парафіяльная Рада ў Таронта (уладыка Мікалай, Надзя Баран, Марыя Ганько, Уладзімер Целеш, Пётра Шышко, Нічыпар Сільвановіч, Мікола Ганько, Ванда Сільвановіч, Барыс Кірка) прыняла рэзалюцыю ў справе праўнасьці хіратанізацыі а. Яна Бруцкага й пастановаў так званых «Сабору япіскапаў».

На рукі Парафіяльнай Рады быў атрыманы ліст ад а. Васіля Кендыша⁷³, у якім наведамляецца, што на Багаслужбы ў

⁷² Ліст ад 10 ліпеня 1980 г.

⁷³ **Кендыш Васіль** (16.03.1908 — 01.10.2003). Скончыў Вышэйшую тэхнічную школу ў Вільні. Падчас Другой Сусьветнай вайны настаўнічаў, браў удзел у нацыянальным руху. Зь лета 1944 г. — на эміграцыі.

нядзелю 25 кастрычніка мае прыехаць а. Ян Бруцкі, які сябе называе япіскапам. Парафіяльная Рада грунтоўна прадыскутавала гэты ліст і настанавіла:

«Згодна з настановай першага пункту гэтага паседжаньня Парафіяльная Рада ўважае за свайго Настаяцеля Ўладыку Мікалая, і безь яго дазволу й згоды ніхто ня мае адпраўляць Багаслужбы ў нашай царкве. Парафіяльная Рада ўважае, што зьмест ліста ёсьць абразам парафіі сьв. Кірылы Тураўскага ў Таронта. Парафіяльная Рада ўважае, што такі падыход да справаў БАПЦ толькі надалей пашырыць закат, які паўстаў як лякальны, цяпер ён наўмысна пашыраецца на ўсю БАПЦ.

Парафіяльная Рада настанаўляе не прымаць а. Яна Бруцкага на служэньне Багаслужбы ў нашай царкве».

Парафія сьв. Кірылы Тураўскага ўзяла бок уладыкі Мікалая, выказаўшы тым самым вялікую павагу да чалавека, зь якім людзі пражылі разам доўгія дзесяцігодзьдзі, які, нягледзячы на час, сваё здароўе ці занятасць, ніколі нікому не адмаўляў у духоўнай дапамозе, гатовы быў ехаць дзеля суцяшэньня парафіяніна ў няшчасьці ў любы куток даволі вялікай па тэрыторыі парафіі.

Таму, калі некалькі гадоў таму адзін з новапрыбылых так званых «савецкіх сьвятароў»⁷⁴ у адной з дэмакратычных газэтаў Беларусі маляўніча апісваў, што мы тут замарылі голадам нашага ўладыку, гэта была такая ж хлусьня, як і пра бінга, у якое нібыта гуляюць у царкве.

Мы ня сталі пісаць абвяржэньня, таму што Бог ёсьць праўда, і «савецкі сьвятар», які цяпер атабарыўся ў адной з царкваў ЗША й літаральна тэрарызуе сваіх былых прыхаджанаў, некалі панясе за ўсе свае справы й хлусьлівыя словы тую кару, якую абярэ для яго Госпад...

Удзельнічаў у аднаўленьні БАПЦ на эміграцыі. З 1949 г. — у ЗША. 10 студзеня 1968 г. рукапакладзены ў сьвятары. Служыў настояцелем парафіі царквы Жыровіцкай Божай Маці ў Гайлэнд-Парку (1968—1973), царквы сьв. Кірылы Тураўскага ў Брукліне (1973—1981). У 1996 г. пайшоў на адпачынак. Аўтар шэрагу публікацыяў у пэрыядычным друку на эміграцыі, прысьвечаных гісторыі БАПЦ.

⁷⁴ Мабыць, маецца на ўвазе інтэрвю **Салагуба Аляксандра** выданню «Белорусская деловая газета. Для служебного пользования» (3 кастрычніка 2002) «В состоянии клинической смерти. Под крышей автокефалии в эмиграции собрались люди, которые делают себе имя и деньги».

21 траўня 1983 г. памёр мітрапаліт Андрэй. У Кліўлэндзе 28—29 траўня прайшоў Надзвычайны Сабор БАПЦ. У суботу 28 траўня, а трэцій папаўдні, у царкве Жыровіцкай Божай Маці пачалася вячэрня. Пасьля яе архіепіскап Мікалай са сьвятарамі адслужылі прынагодны малебен за памыснасьць працы Надзвычайнага Сабору. Для кіраваньня працай быў абраны прэзыдыюм у складзе архіепіскапа Мікалая, мітрафорнага протаярэя Карпа Стара⁷⁵, інжынэра Васіля Русака⁷⁶, магістра Васіля Плескача. Мікола Ганько таксама быў абраны ў прэзыдыюм, больш за тое — менавіта яму даручылі тэхнічнае вядзеньне сабору, на якім архіепіскапа Мікалая абралі першаярархам БАПЦ.

Дарэчы, калі на эміграцыі адбыўся раскол у царкоўным руху⁷⁷, то ў Таронта ўжо ў канцы 1950-х вернікі-аўтакефалісты й прыхільнікі царквы сьв. Эўфрасіньні Полацкай, якая ўтварылася ў 1952 г. пад юрысдыкцыяй экзарха Канстантынопальскага патрыярха на Паўночную й Паўднёвую Амэрыку, пачалі наладжваць добрыя стасункі. Калі я прыехала ў Канаду, застала ўжо агульныя сьвяткаваньні дня 25 Сакавіка.

ДАЛЕЙШЫ НАСТУП НА ЭМІГРАЦЫЮ. ДЗЁНЬНІК МІХАСЯ ГАНЬКА

У 1968 г. у Канаду з нагоды сьвяткаваньня пяцідзясятых угодкаў БНР прыехаў прэзыдэнт Рады Мікола Абрамчык. Урачыстая сустрэча прэзыдэнта адбылася 4 лютага ў Беларускам Рэлі-

⁷⁵ **Стар Карп** (23.05.1913, Віцебшчына). Ад 1944 г. — на эміграцыі. У жніўні 1969 г. хіратанісаны ў сан дыякана япіскапам Васілём, а ў чэрвені 1970 г. рукапаложаны ў ярэі ўладыкам Мікалаем. Служыў у беларускіх парафіях у Нью-Ёрку й Дораці (Нью-Джэрзі). Як найстарэйшы сьвятар БАПЦ, адкрыў Сабор БАПЦ у Гайлэнд-Парку (30 жніўня 2003 г.), дзе заклікаў абодва варагуючыя бакі да згоды.

⁷⁶ **Русак Васіль** (14.11.1923 — 20.10.2000). З канца 1940-х жыў у ЗША, браў актыўны ўдзел у беларускім грамадзкім руху — Згуртаваньні Беларускай Моладзі, Беларуска-Амэрыканскім Згуртаваньні, БАПЦ, Радзе БНР, Беларускам Інстытуце Навукі й Мастацтва, быў актывістам парафіі ў Гайлэнд-Парку.

⁷⁷ Відаць, маецца на ўвазе сытуацыя канца 1940-х, калі частка беларусаў адносілася да парафіяў БАПЦ, частка да парафіяў юрысдыкцыі Канстантынопальскага патрыярхату, а частка — да Расейскай Зарубежнай Праваслаўнай Царквы.

гійна-грамадзкім Цэнтры ў Таронта. Яго віталі старшыня Галоўнай Управы ЗБК Мікола Ганько ды Вінцэнт Жук-Грышкевіч. Калі ў выступках некаторых прысутных прагучалі пэсымістычныя ноты, інжынэр Абрамчык зазначыў, што беларуская вызвольная справа ніколі не была ў лепшым стане, як на той момант. Аднак былі й цяжкасьці. Камуністы, што мелі ў Канадзе легальную партыю, намагаліся весьці шырокую барацьбу за яка мага большае прызнаньне СССР. Так, на адкрыцьцё Сусьветнай выставы «ЭКСПА-67», якая праходзіла ў Таронта, прыехала й вялікая група беларускіх палітыкаў і пісьменьнікаў, якія ня мелі ніякай магчымасьці крыху пагутарыць з канадзкімі беларусамі. Тыя ж узялі ўдзел у афіцыйнай сустрэчы й змаглі задаць савецкай дэлегацыі непрыемныя пытаньні наконт беларускай мовы й гісторыі, а Кастусь Акула нават пусьціў над заяў прывесеныя з сабой улёткі, дзе гаварылася аб савецкай акупацыі Беларусі.

Савецкая прапаганда ўзмацніла націск на замежных беларусаў і, у прыватнасьці, на нашае Згуртаваньне. У друку зьявіліся брудныя артыкулы й кнігі, якія немагчыма было чытаць без агіды. Стараліся ў тым Леанід Прокша, Макар Пасьлядовіч, М. Ражкоў-Ружыцкі й іншыя. Іван Новікаў, напрыклад, паказваў Міхася Ганька, брата Міколы, настолькі непрывабна й ваража, што любы незацікаўлены чытач адразу пабачыў бы за ўсім гэтым добра сфармуляваны й аплачаны заказ⁷⁸. Нашыя непрыяцелі заказвалі ачарняльныя брашурны й беларусам-канадзкім. Нейкі Рыгор Акулевіч у кніжачцы «50 лет Белорусской Республики», якая выйшла ў выдавецтве «Вестник» (Таронта, 1968 г.) напад на беларусаў-эмігрантаў, у тым ліку й на Міхася Ганька. Адкуль расейскі «беларус» мог атрымаць фатакартку Міхася ваеннага часу, няцяжка здагадацца. Але ягоныя «заказчыкі» пераблыталі братоў, і гаворачы пра дзейнасьць Міколы на эміграцыі, аўтар называў яго імем брата. Мы зрабілі выснову, што Міхася яны так і не «атрымалі».

Мікола гэтых пашквіляў не чытаў. Ён іх грэблівва выкідаў, каб і духу не было ў хаце. Я ж чытала, і ў мяне балела душа й за яго, і за Міхася. Чытала я й дзёньнік Міхася, які, як самае дарагое, прывёз у Канаду Мікола. Са старонак яго паўставаў перада

⁷⁸ Маецца на ўвазе аповесьць І. Новікава «Дарогі скрыжаваліся ў Менску», дзе ў вельмі непрывабным, а часцей абразьлівым выглядзе паказаны ня толькі лідэр СБМ, але й Надзея Абрамава, Вінцэнт Гадлеўскі, Вацлаў Іваноўскі ды інш.

мною сьветлы, прыгожы вобраз юнака, які ў невыносна цяжкай сытуацыі шукаў магчымасьці рабіць беларускую справу.

Дзёньнік немагчыма чытаць без хваляваньня. У гэтай кнізе хачу прывесць некалькі вытрымак, якія найбольш ляглі на душу, з мэтай, каб будучыя дасьледнікі дзейнасьці СБМ маглі аднавіць вобраз адданага патрыёта Беларусі — Міхася Ганька.

Дня 12 чэрвеня 1938⁷⁹.

Чалавек сталы!

Што табе сёньня да працы? Ня трэба вучыць на заўтра ані польскай, ані лаціны, ані матэматыкі. Сьвет перад табой адчынены. Можаш хадзіць апрануты па-цывільнаму кожную пару дня й ночы.

Ды што мне з таго? Ня маю нібыта ніякіх клопатаў.

Матуру ўжо маю, ніхто яе ў мяне цяпер не адбярэ. Застаецца адно важнае пытаньне: што рабіць далей? Не магу спыніцца на сярэдняй адукацыі. Для мяне гэтага замала. Мне гэта тага рабіць нельга! Пайду ва ўнівэрсытэт.

Ёсьць, праўда, клопат з выбарам аддзяленьня. Лепей за ўсё пайсьці на палітэхніку, бо мяне туды гэтак цягне. Але ж гэта завьысокі для мяне парог, а дакладней — занадта дарагі. На матэматыку й фізыку не пайду, бо не хачу быць у будучым настаўнікам. На гуманістыку тым болей — не.

Застаецца мне адзіны факультэт — мэдычны.

Тут збліжаецца й мой ідэал служэньня бліжнім, і мае жыцьцёвыя меркаваньні. Вось такія мае пляны.

Сёньня я пасья выпускнога балю. Прачнуўся ў маёй гаспадыні Капуцкай, а потым засталася мне толькі адно — разьвітацца зь Іркай. Быў з гэтай мэтай у інтэрнаце. Увогуле, разьвітаўся й здаў усе справы, якія віліся вакол майго жыцьця.

Бывай, школа, і вы, мае бесклапотныя маладыя гады!

Закрываю гэты час маёй вясны, а пачынаю новы, нязнаны.

21 чэрвеня 1938.

Стаў на ваенны ўлік. Новы статут патрабуе, каб на ўлік ставіліся адразу пасья экзаменаў.

Пасья чакае нас працоўная служба, а з восені — падхарунжаўка⁸⁰ рэзэрву.

⁷⁹ Пераклад з польскай.

⁸⁰ Вучэльня падхарунжых (падафіцэраў).

Камісія па ваенных зборах належыць да дужа непрыемных. Аглядаюць цябе крытычным вокам, як быдла, а ты стаіш голы, як перад Каіфам. Бррр! Хай бы адразу далі катэгорыю А (далі мне яе й так), бо абавязак ёсць абавязак. Эх, Міхале, ня будзь надта капрызным, бо цябе чакаюць і не такія рэчы!

15 снежня 1938.

Імчыць цягнік. Вільня, Наваельня, Ашмяны, Зялёнае, Маладэчна. Вось і станцыя. Іду дадому.

Ах, як даўно ня быў. Ад верасня, а гэта ж тры месяцы. І хутка (для ўсіх спраў) і доўга адначасна.

Ці змянілася што? Нічога, але мне ўсё выдаецца як новае. Калі буду прыяжджаць дадому адзін раз у год, стане ён для мяне толькі далёкай выпай, дзе хтосьці (мае бацькі) нагадае мне:

— Наш сын.

А я? Буду адпываць далей і далей. Але вярнуся. Толькі не з пустымі рукамі, ня з кіем падарожным і торбай на плячах. Вярнуся, усведамляючы сябе ў свае мэты. Вярнуся ў родную старонку сеяць зерне ведаў і культуры. Праўда, цяжкая то глеба. Неўрадлівая. Няўдзячная. Але не адзін я буду на ёй працаваць. Будзе нас шмат, штораз болей. Сыноў хлопскіх. Якія паважваюць сябе ў кахаюць свой люд і яго цяжкую працу.

Але ўсё тое ў будучыні. Зараз не магу нічога. Замала ўмею сам. Трэба быць добрым пэдагогам, калі ня хочаш скаціцца з вышыні сваіх пачынаньняў. Трэба быць тэрэтыкам. Трэба не згубіцца самому ў ісьці наперад да мэты. Трэба мець сумленьне, каб ня здрадзіць сваім ідэям, — і трэба мець сэрца, якое кахае людзей. І нязломную волю, якая не баіцца нічога.

3 кастрычніка 1938.

Быў у мяне бацька. Прывёз мне з хаты прымус, а тут, у Вільні, купіў імбрык і каструлю.

Мне не хапае на абеды, таму мушу сам сабе іх гатаваць. Першы абед зрабіў разам з бацькам. Была то карцінка. Ганько Міхал у ролі кухаркі. На абед зрабілі яечню ў зварылі макаронны, так што ўвогуле няма чаго наракаць. Але заўсёды гэтак добра ня будзе.

Два дні спаў на голых дошках, без пакрыцця, бо ня меў чаго сьцяліць. Зараз бацька мне тое-сёе прывёз. Прывёз таксама запас жыўнасці. На разе, будзе што есьці, потым прыйшоць мне з дому пачку.

Правёў бацьку на станцыю, а калі вяртаўся, сэрца шчыме-ла ад жалю, што я так далёка ад дому.

13 мая 1939.

Наведаў мяне брат Васіль. Бядак, дагэтуль ня езьдзіў чыгункай і ня быў у вялікім горадзе. Рады, што зрабіў такое падарожжа. Я паказаў яму славуцасьці Вільні, пазнаёміў з маім жыцьцём у Доме Акадэмічным.

Трэба яшчэ абавязкова ўгаварыць прыехаць у Вільню маці й браточка Колю. Няхай таксама зробіць падарожжы ў Вільню. Коля — вучань сёмага аддзелу ў Маладэчне.

17 мая 1939.

А сьняня я меў экскурсію на Наваградскую, 22, да хімічнай лябараторыі, разам зь Іркай. Баялася, што мяне прагоняць, але тут няма такога звычайу. Падзівіўся, як яна дае сабе рады з тымі тысячнымі складаньнямі ды лічбамі?

А яна зноў падзівілася маёй цярплівасьці, як я не баюся й ня грэбую людзкім целам.

Што ж, кожны — майстар у сваім цэху.

6 ліпеня 1939.

Прыехаў дахаты. Тут ужо лета ў самай раскошы, а там, у Вільні, таго яшчэ няма. Там муры тыя самыя, мёртвыя, толькі днём горача й зелянеюць алеі на Пагуляныцы.

А тут поле шуміць каласамі збожжа і кланяецца бэльмі хусткамі рамонкаў.

Як прыгожа ў полі! Толькі паўсюль пуста й ціха ў параўнаньні з калатначай вялікага гораду.

Зноў заняпакоеныя твары бацькоў, незмаўкальнае кола спраў гаспадарскіх, якія ніколі не канчаюцца.

Коля (Міколка) скончыў сёмую клясу. Што далей? Што я як старэйшы яго брат, ужо больш дасьведчаны ў навакольным сьвеце, магу яму парадзіць?

Бацька ня можа вучыць нас адначасна. Але ж Коля ня горшы за мяне.

Нельга змарноўваць ягонае жыцьцё. Трэба паслаць яго ў гімназію. Вельмі хоча, бядак, ісьці далей вучыцца.

Можа, восеньню пойдзе здаваць экзамены.

19 ліпеня 1939.

Перад ад'ездам у лягер падводзіў свае рахункі.

Вось жа за мінулы мой бюджэтны год, ад чэрвеня 1938 патраціў 710 злотых 35 грошаў. Сума ўвогуле невялікая, але як на мае фінансавыя магчымасці паказальная. Калі мне не прызначаць стыпэндыі, ня ведаю, што буду рабіць на другім курсе. Мушу неяк утрымацца ва ўніверсітэце. «Братняя дапамога» выдала мне на абеды бонаў на 73 злотых плюс 15 злотых з Маладэчна, так што мой даход выйшаў на 88 злотых. Рэшта то грошы бацькоў. Сорам, што змушаны браць ад іх грошы. Прытым надта часта — кожныя два тыдні прысылаюць мне поштай пачкі з ежай. Мама заўсёды ўклалада ў мяшэчак сухарыкі, у слоік трохі масла, булачку хлеба. Зь якой жа ўдзячнасцю да дарагіх рук мамы браў я ад паштароў тыя пачкі! І тыя квіткі на грошы, на 20—30 злотых штомесяц...

Заўтра на месяц ад'езджаю. Лягер будзе ў Грандзічах, якія ўжо ведаю з ранейшага лягеру. Добра будзе ўспомніць Гародню, высокія стромкія берагі Нёману і крэйдавыя горы.

Але найлепей было б адпачыць гэтым часам у сваёй хаце...

Чытаючы дзеньнік, бачыш, як нялёгка беларусу было атрымаць добрую адукацыю. І думаеш пра наш, беларускі, лёс.

Празь нейкія паўтара месяца пачалася Другая Сусветная вайна, і Беларусь стала зноў арэнай крывапралітных змаганьняў, у якіх, як матылькі ў агні, згаралі жыцці тысячаў і тысячаў васьмь такіх юных і чыстых хлопцаў і дзяўчат. Колькі мог бы Міхась зрабіць для свайго шматпакутнага народу! Лекар, паэт, патрыёт, ён усяго праз чатыры гады ўзваліў на свае плечы пакутніцкую ношу кіраўніка СБМ і — згарэў, растварыўся ў невядомасці, з кляймою здрадніка на радзіме, якой ён ніколі ня здраджваў. Апроч таго, са старонак дзеньніка паўстае агульны партрэт сям'і — працавітай, ашчаднай, ласкавай да дзяцей і шчырай да суседзяў. Сям'і, дзе зь дзяцінства прывучалі да Божага слова, да сумленнасці і хрысьціянскіх каштоўнасцяў. Такім у савецкія часы прыйшлося найбольш цяжка. Калі разбураліся храмы, калі паўсюдна насаджалася бязбожжа і цынём — як было жыць сям'і, як ратаваць ад усяго гэтага дзяцей?

І яшчэ: я чытала гэты дзеньнік з пачуццём пазнаваньня. Вось першае ўспомненне пра майго мужа, якога старэйшы брат называе ласкава «Міколка». Гэтак жа стану яго называць і я. Вось Міхась скрушліва думае, як даць брату адукацыю — можа, таму Мікола стараўся вучыцца ўсё сваё жыццё, нібы спрабую-

чы дагнаць свае маладыя гады, на якія прыпалі вайна і суцэльныя страты...

НАШ «СЛУЦАК»

У 1966 г. Згуртаваньне набыло фэрму — там меркавалася размясціць дом адпачынку для ўсіх беларусаў, каб збірацца ня толькі ў горадзе.

Камітэт на чале з інжынэрам У. В. Шапаравым знайшоў за 150 міляў на поўнач ад Таронта патрэбнае месца. 212 акраў зямлі, зь якой 80 акраў складала ворная, а рэшта — лес. Гэта была запушчаная старая фэрма з васьмю пакоямі, якая была зачынена гады з тры. Фэрма размяшчалася ў прыгожым месцы над вялікім возерам Манітовабінг, аднак вымагала вялікага рамонту. У сваім дакладзе на 50-я ўгодкі ЗБК у 1998 г. Кастусь Акула ў паэтычнай форме даў характарыстыку загараднага дому:

З аднаго боку — вялізнае рыбнае возера, зь іншага — пушча. Некалі, прыгадаецца, нават чорны мядзьведзь з той пушчы адведваў новых гаспадароў, а лес аблюбавалі бабры, што пабудавалі адпаведныя шчыльныя запруды навокал і ўтварылі возера. З гэтымі празорлівымі шкоднікамі цяжка было змагацца, але абхітрыў іх наш высокапачэсны ўладыка архіепіскап Мікалай; ужываючы сваю палескую вынаходлівасць і кемлівасць, ён асушыў тое бабрамі створанае возера і выратаваў наш Слуцкі лес.

У «Слуцку» ёсьць сяньня некалькі катэджаў, а найбольші увядатняецца сваёй велічай хароміна блізка возера (ці не таму, каб вудачку з вакна ў возера закінуць?). У старым будынку парафіяльнай часьці Слуцку пад дахам дружна навокал коміна жывуць кажаны, а ўнізе — рыбаловы.

Дзеля таго каб «Слуцак» стаў прыдатным для адпачынку, давалося шмат працаваць і даводзіць да ладу ўсё, пачынаючы ад сьценаў і канчаючы навакольлем. Мы гадамі езьдзілі туды ўсе разам, кожны працаваў як мог. Прырода надта нагадвала беларускія краявіды. Чыстае возера, чыстая рэчачка.

Месца было сапраўды выдатнае, аднак сялянская душа Міколы патрабавала свайго дому, свайго кавалку зямлі, які мог абрабляць, як хацела душа. Амаль адразу ён купіў сабе касу, якой нікому не даваў. Сам даводзіў касу да ладу — кляпаў, вызвонь-

ваючы лязом, старанна аглядаў — і касіў траву вакол дарожак, вакол катэджаў. Мабыць, так вучылі яго працаваць на сенакосе — прыгожа, акуратна, засяроджана, нібы творачы абрад. І я ўзгадвала жніво — гэтак жа жнуць жыта жнейкі. Дарэчы, я хацела купіць серп, але пакуль збіралася, таго сярпа ў краме ўжо не было. Так і не давлялося мне памагчы Міколу...

І вось аднойчы муж сказаў, што мы пабудуем свой катэдж. Я нават сумелася — навошта? Але ён настойваў: мусім мець свой дамок.

І пачалося будаўніцтва. Муж паказаў яшчэ раз, што ў яго залатыя рукі. Ён працаваў засяроджана, доўга прыкідваў, ладзіў дошку да дошкі. Асноўную працу зрабілі рабочыя, але заўсёды ёсьць у доме рэчы, якія мусіць зрабіць гаспадар. Мікола быў такім жа добрым працаўніком і на сваёй рабоце формана — брыгадзіра дарожных рабочых. Цяпер, гледзячы на добрыя, гладкія канадзкія дарогі, я думаю: якую з гэтых вуліцаў ці хайвэяў — хуткасных шасэ — рабіў муж? І разумею, што Канада сапраўды стала для нас другой радзімай, бо шмат нашай працы ўкладзена ў яе. І яна, гэтая краіна, таксама нам заўдзячыла. Мы набылі тут упэўненасць у будучыні й магчымасць адчуць сябе людзьмі. Аднак ня ўсе тыя, хто прыяжджаў сюды, змаглі ўжыцца ў рытм і суровыя патрабаванні, якія выстаўляе Канада. Так, мая сястра Ніна з мужам, што прыехалі ў 1966 г., пасля вярнуліся назад.

У 1972 г. Мікола вымушаны быў пакінуць працу ў *Gatsan Fokman* (у яго выпрацавалася трывалая алергія) і перайсці ў фірму *Erno Manufacturing Co Limited*, дзе ён працаваў як *operations manager*. Праца мэнэджара была іншаю, ды муж і там хутка заваяваў давер.

ЛЮДЗІ ВАКОЛ НАС

Беларуская грамада набірала сілы, вопыт грамадзкай працы, якая нас зьядноўвала. Але яднала й простае сяброўства, жаданьне дапамагчы ў розных сытуацыях.

Часта да нас у хату прыяжджалі Грышукі, нават тады, калі паехалі стала жыць у Кінгстан. Іхняя Юльлянка была нам як родная, і калі яна паступіла ва ўнівэрсытэт, больш за два гады пражыла ў нас, покуль зь сяброўкай не зняла жылля. Затым Мікола ўладкаваў яе да сябе ў офіс.

На розныя сьвяты прыяжджалі да нас Кірккі, Бараны, Навіцкія, Сільвановічы, мы ездзілі да іх. Мужчыны гаварылі на палітычныя тэмы, жанчыны абмяркоўвалі сямейныя клопаты. З Надзій і Янкам Баранамі ў нас былі асаблівыя адносіны — мы некалі жылі ў адной хаце, і таму яны падаваліся нам сапраўднымі сваякамі.

Бывалі ў нас Рагулі, але ня так часта — Лёндан⁸¹ далекавата разьмешчаны ад Таронта⁸². Рэдка бачыліся мы зь імі і ў «Слуцку». Яны адпачывалі звычайна на лецішчы на возеры Сэнт-Жазэф — за трыццаць кілямэтраў.

Пра Барыса муж апавядаў з захапленьнем. Гэтак жа, узгадваючы маладосць і бацькаўшчыну, ён раскажаў пра яго і ў сваім адзіным інтэрвію: «і Рагуля прыходзіў, і лекцыі чытаў, і проста размаўляў. Усе ім захапляліся. Страшэнна прыгожа выглядаў: боты такія бліскучыя, кавалерыйскія, галіфэ зялёныя, беларуская «Пагоня» на шапцы...»

На эміграцыі Рагуля быў адной з самых яркіх, выбітных постацяў. Прыгожы, адукаваны, добры прамойца, ён заўсёды трымаў «палітычны тонус», а яго мудрасць і досвед не аднойчы прыдаліся Згуртаваньню. І жонка Люда ёсьць мілай, сьціплай, але вельмі адметнай жанчынай. Многіх няма сярод нас, засталіся толькі фатаздымкі, на якіх мы яшчэ маладыя й глядзім у будучыню з аптымізмам. Выдавалі часопісы, розныя бюлетэні. Працавалі цэлы тыдзень, а ў нядзелю ішлі ў царкву, пісалі, ладзілі імпрэзы. І на ўсё ставала сілаў...

Штотыдзень у нядзелю зранку мы ехалі зь Міколам у царкву, імкнучыся прыехаць раней — трэба было ўсё дагледзець і дапамагчы ўладцы. Але нас апярэджваў царкоўны староста Лявон Карыба. Прыедзем — а ён ужо й прыбраў, і падрыхтаваў усё да багаслужбы.

Мікола Шуст жыў у антарыйскім Лёндане. Прыяжджаючы ў царкву, часта спыняўся на ноч у нас, каб не пазьніцца на багаслужбу. Мікола меў сапраўдныя залатыя рукі. Сам пабудоваў два дамы й катэдж. А яшчэ быў цудоўным разьбяром, зрабіў стол для Цэнтру, які й па сёньня ўпрыгожвае нашу залю. Прыяжджаў у Таронта ён у час «Караванаў»⁸³: плёў саломку альбо наклеіваў яе на «талерачкі», выштукоўваючы розныя ўзоры.

⁸¹ Маецца на ўвазе горад у правінцыі Антарыё.

⁸² Адлегласць паміж гарадамі складае блізу дзвюхсот кілямэтраў.

⁸³ «Караваны» — рэгулярныя шматнацыянальныя фэстывалі, што праводзіліся ў Канадзе.

Некалькі ягоных працаў вісіць у нас. У Міколы была свая «візытоўка» — прыгожыя «ромбікі» з узорами па краях. Ягоныя працы ёсць ня толькі ў шматлікіх дамах беларусаў Канады, самі канадзійцы ахвотна іх набывалі.

Наведнікі беларускага «Каравану» падоўгу стаялі ля Міколы й назіралі, як ён працуе. Рукі ў яго былі спрацаваныя, грубыя пальцы здаваліся нягнуткімі, але якія тонкія ўзоры мог выкладаць імі з танюткай саломкі! Апроч таго, ён умеў і любіў кухарыць, дапамагаючы ў гэтым пры падрыхтоўцы «Караванаў». Жыццярэадаснасьць Шушта давала ўсім нам настрою. Ён быў добрым знаёмым Рагуляў яшчэ з Бэльгіі, пра што мы даведаліся на вясельлі Рагулявай дачкі Рагнеды. Вясельле, як і наша, было па-сапраўднаму беларускім — са сватам, вясельнымі беларускімі песнямі, гасьцямі з ЗША: Оля й Янка Запруднікі, Зора й Вітаўт Кіпелі, сямейства Сажычаў. Па першым часе, як Рагулі толькі прыехалі ў Канаду, Мікола шмат дапамагаў ім. Але ўжо калі захварэла жонка Шушта, Барыс аказаў вялікую дапамогу свайму сябру.

Нельга не згадаць пра сямейства Навіцкіх. Наталья была вельмі надзейным чалавекам. Яна мела цудоўны, яркі голас. Цяпер, на жаль, па стане здароўя яна адышла ад спраў грамады, але час ад часу, хоць гэта й цяжка, яна выбіраецца ў царкву. Аднак ужо не сьпявае — ейны голас застаўся толькі на плёнцы.

Такім жа надзейным чалавекам быў і ейны муж — Валер. Калі мяне абралі скарбніцай парафіі, ён быў сябрам Нагляднай Рады й як фінансіст правяраў усе рахункі, жартуючы, што наставіць птушчак, дзе будуць якія сумненні. Я напачатку баялася гэтых «птушчак», аднак іх ніколі не было. Хоць па першым часе я ня надта ўмела ўпраўлялася зь фінансамі — як здаць грошы ў банк, як аформіць нейкую імпрэзу, якая давала ў нашу касу даход. Але паступова ўсё наладзілася, і парады сп. Навіцкага прыйшліся як дарэчы. Сапраўднае яго імя — Валянцін Новік, але ў польскім лягеры яго запісалі як Навіцкага. Мы й звалі яго Валікам, хоць афіцыйна ён пісаўся як Валер Навіцкі. За колькі гадоў да сьмерці вельмі саслабеў. Сьмерць была заўчаснай — шмат стаміўся ад перажытка ў жыцці.

Мікола пастаянна пісаў — вялікія й малыя артыкулы, журналісцкія нататкі — водгукі на тэя ці іншыя падзеі, імкнучыся зафіксаваць іх у Часе, каб і праз гады нашчадкі маглі бачыць, што рабілі для беларускай справы канадзійскія беларусы. Адна

з кароткіх зацемак — пра сьвяткаваньне 50-х угодкаў абвяшчэньня Беларускай Народнай Рэспублікі й пра сустрэчу ў парафіі новахіратанісанага япіскапа Мікалая (Міхаіла Мацукевіча).

Нядзеля дня 24 сакавіка была падвойным сьвятам для парафіян і прыхільнікаў парафіі сьв. Кірылы Тураўскага ў Таронта. У гэту нядзелю разам зь беларусамі ўсяго вольнага сьвету адначалі залаты юбілей абвешчваньня незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі. На другую ўрачыстасьць прыпала спэтыканьне новахіратанісанага Яго Прэасьвяшчэньства Прэасьвяшчэньнейшага Япіскапа Мікалая. Раніцай перад дзясятай гадзінай перад царквой сабралася шматлікая грамада вернікаў мясцовых і тых, што нягледзячы на дрэннае надвор'е прыбылі з далейшых асяродкаў. Дзяўчаткі з кошычкамі жывых красак неярпліва паглядаюць з-за дзьвярэй, а старэйшыя павыходзілі на вуліцу, каб першымі пабачыць свайго Ўладыку. Узначыны час пад'яжджае аўта пад царкву й выходзіць зь яго дастойны Ўладыка. Далей ідзе, як гэта ўжо здаралася некалькі разоў раней пры падобных нагодах. Дзеткі сыплюць краскі пад ногі, Старшыня Парафіяльнай Рады вітае з хлебам і сольлю, урачыстае адзяваньне сярод царквы, пасля архірэйская Багаслужба. Здавалася б, што гэта ня першы раз. Прыслужнікі нашы ня так даўно прыслужвалі Яго Высокапрэасьвяшчэньству Высокапрэасьвяшчэньнейшаму Архіепіскапу Васілію, а сяньня так усе ўзварушаны, наш хор дастаў трэмы, вернікі, як вельмі рэдка здараецца, ад пачатку да канца прысутнічаюць на Багаслужбе. Малітва за Беларускі Народ, Магутны Божа, Мнагаліцьце Ярархія БАПЦ, грамадзкім і палітычным дзеячам і ўсяму Беларускаму Народу.

Першая Архірэйская Багаслужба Ўладыкі Мікалая прыходзіць да канца. Наступная Багаслужба для беларусаў у Ашаве. Вернікі ідуць у залю БРГЦ. Руплівыя рукі сп-ва Стальмашонкаў і сямейкі сп. Целяша прыгатавалі сталы. Сьдаем. На залю ўваходзіць у асысьце Старшыні Парафіяльнай Рады Яго Прэасьвяшчэньства. Малітва, багаслаўнства. Падываюць тост, і цяпер Яму грамада сьпявае Многае лета. Пасьля перакускі віталі Яго Прэасьвяшчэньства ад Парафіяльнае Рады сп. У. Цялеш. Ад імя Згуртаваньня Беларускіх Жанчын Канады сп-ня Ольга Грыцук. Ад імя Згуртаваньня Беларусаў Канады сп. М. Ганько — Старшыня ЗБК. Ад Канадзійскага Сэктару Рады БНР др. В. Жук-Грышкевіч. Ад беларусаў Лёндану

(Ант.) сп. М. Шуст. Ад выдавецка-мастацкага клубу «Пагоня» сп. К. Акула, ад беларусаў Ашавы сп. Б. Лішчонак. Асабіста віталі Уладыку сп. Т. Курбат, сп. В. Іваноўскі й інш. Малітвай закончылі супольны абед. Няма часу доўга сядзець, бо трэба быць на час на другім сьвяце — Сьвяце залатога юбілею БНР.

ІДЭАЛЫ 25 САКАВІКА

Усё Міколава жыцьцё прайшло пад знакам ідэалаў 25 Сакавіка. Яны — як сыяг — накрылі сабой і яго рэлігійнае, і грамадзкае жыцьцё. Да асэнсаваньня таго, што ёсьць для ўсіх нас Акт 25 Сакавіка, ён вяртаўся не аднойчы. Сярод многіх яго выступленьняў і артыкулаў на гэтую тэму вылучаецца напісаны да дня 25 Сакавіка ў 1983 г., бо тут прысутнічаюць асабістыя, яшчэ дзіцячыя й юнацкія ўспаміны.

Да дня 25 Сакавіка

Дзень 25 Сакавіка не для ўсіх беларусаў прадстаўляе адно й тое самае. Адным гэта нагода спаткацца на сьвяткаваньні са сваімі сябрамі ды знаёмымі, іншым нагода пакрытыкаваць арганізатараў сьвяткаваньня, іншым проста нагода сьвяткаваць, а іншым гэты дзень ня мае ніякага значэньня й яны проста прапускаюць яго як звычайны будні.

Што ж, на маю думку, павінны прадстаўляць дзень 25 Сакавіка для нас усіх? Як разглядаць гэты дзень, успамін гістарычнага факту, што здарыўся 65 год таму, і чаму мы яго адзначаем, чаму сьвяткуем?

Каб адказаць на гэтае пытаньне, найперш трэба ведаць і разумець, што ёсьць 25 Сакавіка ў народным значэньні, у народным разуменьні.

Пра 25 Сакавіка, або пра свабоду, я даведаўся год 48 таму з расказаў бацькі, які ў пэўнай меры браў удзел у руху таго часу. Ён нам, маім братам і мне, расказваў пра адзін вялікі сход, што адбываўся ў Маладэчне на рынку перад царквой, дзе выбіраліся дэпутаты на ўсенародны зьезд у Менску. У працягу падрыхтоўкі да сходу й на самым сходзе, бацька расказваў, былі ўспамінаны розныя беларускія дзеячы. Памятаю добра толькі, што быў успамінаны Янка Купала, а тэмай сходу была свабод-

да. Сход той адбываўся восеньню, пасля Пакровы, у 1917 г., тады, калі бацька, ранены, ужо вярнуўся дадому з вайны. З тых самых расказаў было відаць, што на сходзе былі розныя плыні ці ідэалгічныя напрамкі, аднак перамагаў напрамак свабоды й народнага права, інакш сказаўшы, беларускай народнай дзяржаўнай думкі. Такія народныя сходы адбываліся па ўсіх месцах, гарадох і сёлах беларускай зямлі, ды ўсюды была такая самая думка й жаданьне, каб быць вольнымі на сваёй зямлі й быць гаспадарамі ў сваёй хаце.

З народнага жаданьня быць вольнымі паўстаў 1-шы Ўсенародны Кангрэс, той вялікі ўсенародны сход, які стварыў Раду Беларускай Народнай Рэспублікі, якая, у сваю чаргу, стварыла векапомны Акт 25 Сакавіка 1918 г.

Вось 25-ты Сакавік якраз і быў створаны з волі й жаданьня беларускага народу, які хацеў быць вольны пасля доўгагадовай няволі. Таму ня дзіва, як выплывала з расказаў, што свабода або вольнасьць была на вуснах кожнага карэннага жыхара беларускіх земляў. Вось чаму нічога надзвычайнага ня сталася ноччу з 24 на 25 Сакавіка 1918 г. у Менску. Там толькі была выяўлена воля беларускага народу быць вольным. Мы ўсе чулі нямала разоў словы Акту 25 Сакавіка, як мы прывыклі яго называць, або, лепш сказаць, тэкст III Устаўной Граматы. Здавалася, было зроблена ўсё, што павінна было быць зробленым, каб беларускі народ нарэшце быў вольным. Аднак было замала часу й замала сілы, каб новую ідэю захаваньня і ажыццявіць. Акрамя таго, як нам сяньня вядома, нашым суседзям залежала на тым, каб ніякіх зьменаў не зайшло, каб наш народ надалей быў нявольнікам на сваёй собскай зямлі. Нашы суседзі не далі, як кажучь, дыхнуць маладой рэспубліцы, адразу накінуўшыся ды падзяліўшы між сабою нашы землі, а законную народную ўладу выгналі за межы бацькаўшчыны. Усе спробы бараніць сваю маладую дзяржаву былі брутальнай сілай здушаныя, а адважныя заплацілі жыцьцём за сваю любоў да народу, за жаданьне вольнасьці. Тая сіла стасавалася праз доўгія гады й стасуецца цяпер — можа, не ў такі самы спосаб, але стасуецца. Усе праявы жаданьня вольнасьці прасьледуюцца так сама, як і прасьледавалася само змаганьне за волю й незалежнасьць. Ня лічачыся з воляй абсалютнай большыні народу, чужая ўлада, абапіраючыся на малой колькасці народных здраднікаў і падхалімаў, стварыла і ўтрымоўвае чужую для беларускага народу сыстэму дзяржаўнага ладу. Праз доўгія гады ўжо ідзе нішчэньне беларускай культуры, нішчэньне

беларускага народу. Робяць гэта чужынцы, ды памагаюць ім тыя, хто ня мае любові да свайго народу, да сваёй бацькаўшчыны.

Мы сяньня ня можам гаварыць пра адкрытае збройнае змаганьне дзеля здзейсьнення вялікай ідэі Акту 25 Сакавіка. Але мы можам гаварыць, рабіць усё, што ў нашых сілах, каб вялікая ідэя вольнасьці і беларускай дзяржаўнасьці не замерла, каб жыла, трывала і ператрывала гэты новы пэрыяд няволі, пэрыяд жахлівага вынарадаўленьня, які вядзецца цяпер на нашай бацькаўшчыне. Бо калі замрэ ідэя вольнасьці і жаданьне вольнасьці, дык будзе надта цяжка нашым напачкам, каб ідэю ўваскрасіць, ажывіць ды здзейсніць.

Мы ёсьць сьведкамі тых ахвяраў, якіх вымагае змаганьне за ажыцьцяўленьне ідэі народнай вольнасьці. Таму нашым абавязкам перш-наперш перахоўваць яе ў сабе саміх ды рабіць усё магчымае, каб перадаць яе наступным пакаленьням.

Наступным нашым абавязкам ёсьць змагацца зь яўнымі й скрытымі ворагамі беларускай дзяржаўнай думкі, з ворагамі сьведамымі й нясьведамымі. Як адны, так і другія ёсьць шкодныя й небясьпечныя для беларускага народу, для беларускага грамадства. Змагацца з усімі тымі, хто хоча ачэрніць і запляміць беларускі народ, ягонае змаганьне за сваю волю й незалежнасьць. Змагацца за й бараніць добрае імя беларуса ў вачох сьвету ды шукаць спагадлівых прыхільнікаў нашай вызвольнай справы сярод чужых, каб яны нам дапамаглі ў нашым змаганьні. Вось перагледзеўшы крыху наша сучаснае становішча ў адносінах да беларускай вызвольнай справы, можам цяпер пачаць рабіць выснаў, што ёсьць 25 Сакавіка, а тым больш чым павінна быць яно для кожнага з нас.

Дзень сьвята незалежнасьці — гэта ёсьць перагляд мінулага, ацэнка сяньняшняга й заданьні на будучыню.

25 Сакавіка — гэта падсумаваньне нашых высілкаў, падсумаваньне нашага ўкладу ў вялікую ідэю, выяўленую беларускім народам 65 год таму. 25 Сакавіка — гэта дапаўненьне ідэалу чынамі, наяўнай працай і штодзённым высілкам, скіраваным на здзейсьненьне ідэі незалежнасьці беларускай дзяржавы. Каб магчы годна сьвяткаваць наша нацыянальнае сьвята, трэба ў пэўнай меры быць нацыяналістам, любіць сваю нацыю, любіць свой народ і сваю бацькаўшчыну й працаваць на яе карысьць.

Усе тыя, хто ня можа сам выконваць акрэсьленай працы, накіраванай у напрамку вызвольнага змаганьня, павінны да-

памагаць тым, хто гэта працу вядзе і выконвае. Дапамагаць тым, чым можа. А самае галоўнае — памагаць, а не перашкаджаць.

Сярод нашых грамадзкіх дзеячаў ёсьць шмат такіх, якія нібы нешта робяць, але ў сапраўднасьці іхная работа ня толькі не прыносіць ніякай карысьці для народнай справы, але прыносіць вялікую шкоду. Таксама трэба дапамагаць так, каб дапамога не была як той хваробе кашаль. У ідэалыгічнай барацьбе, якую мы цяпер вядзём з нашымі ворагамі, патрэбна мець высакаякасных і ахвярных грамадзкіх і палітычных дзеячоў, якія гэту барацьбу ўмела накіруюць у адпаведным напрамку. Пры нашых абмежаваных сілах трэба рабіць тое, што дасць найбольш вынікаў, прынясе найбольшую карысьць нашаму паняволенаму народу. У сяньняшнім сьвеце масавай інфармацыі розных відаў, радыё, тэлебачаньня ды друкаванага слова мы павінны за ўсякую цану, на маю думку, выкарыстоўваць гэтыя сродкі для пашырэння нашай праўды, нашай ідэі, як сярод сваіх, так і пасярод чужых нам прыхільных дзейнікаў.

Вы ёсьць навочнымі сьведкамі, як нашы ворагі і іх сьведамыя і нясьведамыя прыслужнікі пашыраюць няпраўду або проста хлусню адносна нашых нацыянальных справаў, адносна нашага вызвольнага змаганьня. З фальшывымі інфармацыямі мы мусім змагацца ўсе і ўсімі спосабамі, нам даступнымі. Найбольш даступна й водле нашых фізычных і матэрыяльных сродкаў — гэта друкаванае слова. Гэта ёсьць нашая амаль адзіная зброя, якую мы маем, якой можам карыстацца ў цяперашнім пэрыядзе нашага змаганьня. Вось таму кожнага з нас ёсьць сьвятым абавязкам даць падтрымку, якую толькі можам, каб нашае друкаванае слова жыло, пашыралася ды было вартунаком нашага вялікага ідэалу.

У гэты сьвяточны дзень няхай кожны з нас паставіць сабе за заданьне падтрымоўваць добрыя пачыны тых нашых перадавых грамадзкіх і палітычных дзейнікаў, якія працуюць для справы здзейсьненьня Акту 25 Сакавіка адраджэньня Беларускай Народнай Рэспублікі.

Вось як я разумею дзень 25 Сакавіка, што гэты дзень азначае для мяне. Я хацеў бы, каб і вы таксама яго разумелі і ўспрымалі.

Мікола Ганько

Згуртаваньне штогод ладзіла сьвяткаваньне 25 Сакавіка — найгалоўнейшае сьвята на эміграцыі. Самы прыкметным было

50-годзьдзе БНР — «залаты юбілей» — у 1968 г. Мікола тады быў Старшынём Галоўнай Управы ЗБК і ад яго ў вялікай ступені залежала, як пройдзе свята. Аднак трылогі былі дарэчнымі, і ўсё прайшло бліскуча. Да нас прыехала шмат чыноўнікаў, адзін зь іх — дэпутат Фэдэральнага парлямэнту др. С. Гайдаш — прачытаў прывітаньне ад прэм'ера Канады Лестэра Б. Пірсана⁸⁴. З ЗША прыехалі заступнік старшыні Галоўнай Управы БАЗА др. Язэп Сажыч⁸⁵ з жонкай Верай і дачкой Ленай, а таксама спн. Вера Арцюх з Дэтройту. Дзьве Веры цудоўна сьпявалі пад акампанэмент Лены Сажыч беларускія песні, і калі загучала «Я ад вас далёка, бацькаўскія гоні», у многіх прысутных у залі на вачах заблішчэлі сьлёзы. Верш Янкі Купалы «Паўстань з народу нашага» дэкламавала Раіса Жук-Грышкевіч. Моладзь выконвала нацыянальныя танцы (кіраўнік гуртка — Валянціна Пашкевіч). Потым быў урачысты абед. Смачна накарміць усіх — гэта ўжо была, у асноўным, мая задача разам з памочнікамі-жанчынамі. Госьці й Мікола былі задаволеныя. Працавалі ўсе — таму й вынік быў добры.

15-ГОДЗЬДЗЕ СУЖОНСТВА Й «ЗАЛАТЫЯ СЯМІДЗЯСЯТЫЯ»

Тым часам наша сямейнае жыццё непрыкметна набліжалася да 15-гадовага юбілею, якое й ЗБК, і парафія адзначылі як свята! Сябры Згуртаваньня ўсё падрыхтавалі загадзя й, нічога нам ня кажучы, запрасілі ў Цэнтар, нібы на нейкае паседжаньне. Калі мы прыйшлі, там ужо быў гатовы сюрпрыз: накрытыя сталы, вялікая колькасьць прысутных. Шмат было вітаньяў, добрых і сардэчных слоў... Уладыка Мікалай падарыў нам вялікі парцалянавы сэрвіз, а браты Харэвічы лічбу 15 у прыгожай рамцы, зробленую з бліскучых 50-цэнтавікаў, якія зьзялі на цёмным фоне. Яна й сёньня вісіць на пачэсным месцы ў хаце. Кастусь Акула прысьвяціў нам верш «Сейбіты»:

⁸⁴ **Пірсан Лестэр Боўлз** (1897—1972). Прэм'ер-міністар Канады ў 1963—1968 гг., лідэр Лібэральнай партыі ў 1958—1968 гг. У 1948—1957 гг. — міністар замежных справаў, ляўрэат Нобэлеўскай прэміі міру (1957).

⁸⁵ **Сажыч Язэп** (нар. 1917), вайсковы й грамадзка-палітычны дзеяч, прэзыдэнт Рады БНР (1982—1997).

Сейбіты

Марыі й Міколу Ганьком

Калі ў чырвеньскі вечар
зязюля вам гады лічыла,
а вы цешыліся кажнаму «ку-ку»
і крычэлі: «яшчэ раз, яшчэ раз!»,
ці думалі вы тады,
дзе накукаваньня гады
пражываць будзеце?

Калі хадзілі вы па родных гонях
за плугам ці па ягады,
забаўляліся з малечай у пікара
ці песьняй пры калаўроце
насалоджваліся,
ці не варажылі тады
пра шчасьце?
І дзе яно,
і якое яно,
і калі — нарэшце
да вас загляне...

Калі на ніве добра апрацаванай
асачылі вы сейбіта, —
павольнага, памяркоўнага,
натхнёна-працавітага, —
ці гадалі тады,
што некалі й самім давядзецца
сейбітамі добрага й адвечнага
кročыць... на чужыне?

І што на чужыне
зярняты роднага прарасьці
могуць,
а праросшы,
успамагаць зьянжожаную,
зьянжовеную Матку...

2.X.1976

Вечарына запомнілася мне агульнай атмасфэрай цеплыні, я сапраўды адчувала сябе й маладой, і каханай, і гэта адчувалі ўсе навакольныя. Мы былі яшчэ даволі маладыя, аднак ужо дабіліся нечага ў жыцці й маглі ўклацаць больш сродкаў у беларускую справу.

1970-я былі часам, калі Згуртаваньне расхінула крылы. У рамках агульнадзяржаўнай палітыкі шматкультуралізму, аб'яўленай прыярытэтнай пры прэм'ер-міністра П'еры Эліоце Трудо, мы, беларусы, як і іншыя прадстаўнікі нацыянальных меншасцяў, з 1972 г. праводзілі «Караваны». Яны давалі магчымасьць паказаць багацьце нацыянальных культураў народаў, што насяляюць Канаду, бо да гэтага часу афіцыйна прызнаванымі былі толькі ангельская ды францускія мовы, іншых як бы не існавала.

У нашым Цэнтры мы дзесяць дзён (іх штогод вызначаў урад, і тыя дзесяць дзён працавалі іншыя нацыянальныя «Караваны») кармілі шматлікіх наведнікаў стравамі нацыянальнай кухні, ладзілі свае выставы касцюмаў, народных вырабаў, паказвалі выдадзеныя тут, на эміграцыі, беларускія выданьні, прапагандуючы веды аб Беларусі ўсімі магчымымі спосабамі.

Да беларусаў госьці зазіралі часта. Пачала славіцца ў Таронта нашая кухня. Канадзійцы асабліва захапляліся нашымі дранікамі — яны й не ўяўлялі, што можна такое вырабляць з бульбай! Елі мяса з грыбамі, печыва — словам, усё, што мы прапаноўвалі й што гатавалі кожная ў сваёй хаце, а пасля прывозілі ў Цэнтар.

Усе нашыя жанчыны бралі ўдзел у гэтых «Караванах»: Ліда Целеш, Валянціна Пашкевіч, Наталья Навіцкая, Вольга Грыцук, Надзя Баран. Па сутнасці, тут працавалі сем'ямі: мужчыны дапамагалі ў выставах, дзеці, асабліва студэнты, былі экскурсаводамі й тлумачылі розныя асаблівасці мастацтва й культуры Беларусі. Цудоўная тая моладзь цяпер нібы растварылася ў ЗША й агромністай Канадзе, раз'ехалася па розных правінцыях.

У 1970 г. быў упершыню вывешаны пашыты Раісай Жук-Грышкевіч нацыянальны сьцяг 90 цаляў даўжынёй і 45 цаляў шырынёй на ратушы Таронта, а з нагоды незалежнасці БНР прамаўляў сам мэр гораду сп. Вудынгтан, на што, як піша Мікола, «была рэзкая рэакцыя бальшавіцкай прапаганды». Да гэтай падзеі спрычынілася мая братавая Эвэлін Кулеш (заўсёды Міхась і яна бралі актыўны ўдзел ва ўсіх беларускіх справах). Разам зь Вінцуком Жук-Грышкевічам і ягонай жонкай Раісай

яна паехала ў Сіці-Хол, каб уручыць сьцяг адпаведнаму ўрадоўцу, які павінен дагледзець, каб сьцяг быў вывешаны менавіта 25 сакавіка. Яна ж тэлефанавала ў розныя мас-мэдыі, каб яны абвясцілі пра гэтую падзею, і нават напісала кароценькую абвестку на радыё. Ад таго часу бел-чырвона-белы сьцяг заўсёды вывешваўся на ратушы Таронта.

Тады беларускае жыццё віравала. Маладыя знаходзілі адно аднаго, браліся шлюбам, вянчаліся ў нашай царкве. Пасля ў іх нараджаліся дзеці. Мы заўсёды зьбіраліся на народзіны, рабілі падарункі, пачастунак. Асабліва запомнілася, як у Антона Маркевіча нарадзіліся дваіняткі, хлопчык і дзяўчынка, і мы рабілі чарговы «сюрпрыз». Яго старэйшая дачушка Вера ўжо танчыла ў «Караване», і мы зрабілі вельмі прыгожыя хрэсьбіны... Дзеці вырасталі, дапамагалі бацькам.

І гэта быў найлепшы час — амаль дарослыя дзеці й мы, яшчэ маладыя, у якіх было даволі сілаў, каб і працаваць, і весьці грамадзкую працу.

Але й былі першыя страты. Удава Ананіч, якая пастаянна ўсё рабіла ў царкве: чысьціла, мыла, была нібыта неад'емнай яе часткай. І раптам даведваемся, што ў яе невылечная хвароба. Усіх уразіла сьмерць 20-гадовай Марыскі Мірон. Яна ляжала ў труне ў нашым Цэнтры такая маладая, прыгожая, усе плакалі, а матка, сёстры й браты аж млелі ад жалю. Запомнілася таксама пахаваньне бацькі Барыса Кірка. Мікола моцна сябраваў з Барысом: яны разам сыпавалі ў царкоўным хоры, і цяпер, калі Барыс прыяжджае й пачынае падпяваць у царкве, я адчуваю вялікі боль тых першых страт і згадваю таго, каго ўжо няма.

Я з задавальненьнем працавала для «Караванаў», хоць часам гэта было й цяжка. Прывезьці стравы, падаць іх шматлікім гасьцям, мыць посуд (тады яшчэ не было аднаразовага)... А гасьцей шмат, ледзь давалі рады. Затое, апроч палітычных дывідэнтаў, мелі ад продажу даход, што ішоў на справы Згуртаваньня.

Мы павінны былі паказаць канадзійцам усё самае лепшае, што ёсьць у беларусаў, таму апрапаналі нацыянальныя касцюмы. Блюзачкі-вышыванкі, спадніцы, хвартухі рабілі самі. Ганарыліся адна перад адной, хто прыгажэй вышыў, хто падрыхтаваў ня толькі нацыянальны касцюм для сябе, але й для танца-

вальнага ансамблю. Колькі маіх вышывак пайшло ў іншыя рукі, калі не вярталі тых кофтакі ды хвартухі!

Збіраючыся на «Караван», я заўсёды згадвала маму. Яна, калі жылі «пад палякамі», заўсёды ўдзельнічала ў конкурсе «Кола гаспадыняў». Гэты конкурс заключаўся ў тым, што нашыя жанчыны садзілі капусту, буракі, розную гародніну. І ў каго атрымліваўся найлепшы ўраджай — выйграваў. Мама часта бывала пераможцай і атрымлівала прызы. Аднойчы ёй далі галоўны прыз — вялізныя кросны, на якіх было зручна ткаць, бо ня трэба было сшываць столкі. Ды ўнесці той шырокі варштат у хату было няпроста, але затое як у нашай хаце ткалі й вышывалі! Усюды былі посьцілкі, абрусы, ручнікі зь яркімі каларовымі ўзорамі. На ложках падушкі грувасьціліся ажно да столі — бялюткія, мяккія. Сёстры, як падрасталі, адразу ж прывучаліся ўсё рабіць сваімі рукамі. І мяне яшчэ зусім малою мама пасадзіла вязаць. Гэтыя чатыры пруткі здаваліся вялізнымі, я праз кожны дзье-тры пятлі прасіла паглядзець, ці правільна. І яна нарэшце змаглася: «Дачушка, лепей не вяжы той панчохі, бо ў мяне няма часу бегаць да цябе й паказваць».

Мама добра гатавала. Памятаю ежу ў нашай хаце — усё, што ні падавалі на стол, было смачным. Цяпер ужо й ня ўсе стравы помняцца. Памятаецца толькі ўражаньне чысьціні, утульнасьці й душэўнага цяпла...

Як жыла ў сясьцёр у Польшчы, яны не дапускалі мяне да кухні, асабліва да печыва. Прычына прازیтная — цукар, мука, масла былі надзвычай дарагія, і псаваць прадукты на маю навуку не хацелася. Але ад'яжджаючы з Польшчы, я ўзяла з сабой і кнігу па прыгатаваньні ежы й тут, у Канадзе, сама стала вучыцца рабіць нешта ня толькі смачнае, але й арыгінальнае. Мікола вельмі любіў мае стравы. Цаніў іх таксама й наш уладька, які часта бываў у нашай хаце. Быў час, калі ў яго былі суды, навязаныя Янкам Бруцкім, якога ён сам рукапалажыў у сьвятары й які пасья стаў адным зь яго непрыяцеляў, пісаў пра яго розныя неверагодныя рэчы й абвінавачваў у тым, у чым ён ня быў вінаваты. Уладька страшна перажываў. Тады мы часта запрашалі яго да сябе, а то й проста забіралі зь ягонай адзінокай кватэры. Ён нават пасья ўжо прасіў: «Марыська, згатуй мне тое ці іншае». Як манах, ён быў вельмі непатрабавальны да ежы, і я ганарылася, што й яму надта падабаецца тое, што я гатую, што падаю на стол.

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ БЯДА

Мы былі ўражаныя замоўчваньнем камуністычнымі ўладамі маштабаў чарнобыльскай катастрофы. Уражвала й тое, што ў канадзкім друку пра Беларусь, на якую прыйшоўся асноўны ўдар, ня згадвалася. Прывучаныя доўгімі гадамі, што за іх скажа й зробіць нехта іншы, маўчалі беларусы і ў БССР.

ЗБК адрэагавала на чарнобыльскую бяду лістамі-пратэстамі. Былі высланыя лісты да прэзыдэнта Сі-Бі-Сі⁸⁶ сп. П'ера Жуно, міністра замежных справаў сп. Джоў Кларка, міністра па справах шматкультуралізму сп. Ота Елінэка, міністра дэпартаменту камунікацыі сп. Марсэля Масэ й да «Антарыё Прэс Коўнсіл» і ў многія іншыя мас-мэдыі. Неўзабаве ў прэсе стала зьяўляцца больш згадак пра Беларусь, пачалася эвакуацыя з забруджаных раёнаў, ацэнкі наступстваў катастрофы.

Мы ўсе моцна трывожыліся. Наш народ, і так прыгнечаны страшным таталітарызмам ХХ ст., цяпер мусіў несці найбольшы цяжар хваробаў, сьмерцяў, чалавечых катастрофаў і няшчасьцяў. У кожнага з нас там жа былі родзічы, блізкія людзі, заставаліся магілы продкаў, а разам з эвакуацыяй вёсак зьнікалі й рэшткі самабытнай культуры Палесься.

Але тады мы не маглі дапамагчы Беларусі лекамі ці мэдыкамэнтамі — камуністычная ўлада адмаўляла дапамогу, заяўляючы на ўвесь сьвет, што сама справіцца з усімі праблемамі.

26 красавіка 1990 г. перад будынкам парламэнту Антарыё ў Таронта адбыўся жалобны мітынг, куды прыйшло шмат беларусаў зь бел-чырвона-белымі сьцягамі, якія падчас прамоваў нахілялі ўніз у знак жалобы. Шмат канадзцаў даведалася ў выніку мітынгу аб чарнобыльскіх праблемах у Беларусі.

Наша першая лучнасьць зь беларусамі бацькаўшчыны й яе этнічнымі групамі (па першым часе толькі Беласточчыны — да нас прыяжджаў пісьменьнік Сакрат Яновіч) была навязаная хіба на XVIII Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі ў Таронта ў 1988 г. Потым была сустрэча ў Кліўлэндзе, і толькі ў 1992 г. на XX Сустрэчы ў Нью-Джэрзі супрацоўніцтва было пашырана на ўзроўні Вярхоўнага Савету й на ўзроўні ўрадавых дзейнікаў Беларусі.

⁸⁶ Напэўна, маецца на ўвазе Канадзкая Радыёвяшчальная Кампанія.

Прыведзены ніжэй ліст Мікола пісаў доўга, нібыта прымерваючыся да кожнага слова: яму балела ўсё тое, што ён чуў пра наступствы для беларусаў гэтай страшнай радыяактыўнай бяды:

Дарагія сябры.

Беларуская Аўтакефальная Праваслаўная Царква, часткай якой зьяўляецца парафія сьв. Кірылы Тураўскага ў Таронта, ёсьць заангажаваная ў дапамозе ахвярам Чарнобыльскай катастрофы ў Беларусі. У сувязі з заняпадам сыстэмы гаспадаркі, якая яшчэ ёсьць у Беларусі, ня толькі ахвяры Чарнобылю патрабуюць дапамогі, але й іншыя слаі насельніцтва. Дзеці сем'яў, якія асталіся бяз бацькі, інваліды й старыя патрабуюць усяго. Іхныя заробкі або пэнсіі далёка не ідуць. У агуле ў Беларусі голаду няма, але там ёсьць нябачная частка насельніцтва, якая патрабуе дапамогі, якую мы можам даць, калі толькі добра пра гэта падумаем.

Калі ў Вашай хаце назьбіралася добрай ужыванай вопраткі (годнай да ўжытку), або ведаеце некага з Ваіх сяброў або знаёмых, дзеці якіх выраслі, а вопратку трымаюць як памятку, дык, калі ласка, зьбярыце й прывязіце ў царкоўную залю пры 524 St. Clarens Ave. Toronto, Ontario.

Калі Вы ня можаце даць нічога з вопраткі, дык ахвяруйце пару даляраў на перасылку вопраткі ў Беларусь на адрас: Parish of Turau, 524 St. Clarens Ave. Toronto, Ontario, зазначыўшы, што гэта Ваша ахвяра на дапамогу дзецям у Беларусі.

Кожны з Вас ведае, што пара штаноў у школьнага хлопца або дзяўчынкі доўга не трымаецца. А матка й дзеці патрабуюць есьці. Гэта толькі адзін прыклад, дык калі можаце, памажыце, калі ласка, вопраткай або грашыма. Нашы суродзічы ў Беларусі будуць Вам за гэта ўдзячны.

Ваша Парафіяльная Рада

У 1989 г. Івонка Сурвілла (старшыня), Янка Сурвілла, Зінаіда Гімпелевіч-Шварцман і Паўліна Пашкевіч-Смітс заснавалі Канадзкі Фонд Дапамогі Ахвярам Чарнобылю (*Canadian Relief Fund for Chernobyl Victims in Byelorussia*), у якім бралі ўдзел і іншыя беларусы з усіх рэгіёнаў Канады, а таксама сябры-канадзкія. Гэта была велізарная ахвярная праца канадзкіх беларусаў, якая дапамагла бацькаўшчыне, перадаўшы ёй на некалькі мільёнаў даляраў лекаў і адзеньня.

Вялікая ўвага, якую меў Фонд ад грамадства, дала яму магчымасьць праз год атрымаць *Charity Status*, які дазваляў ахвя-

радаўцам ужываць свае ахвяраваньні як частку дзяржаўнага падатку. Фонд і па сёньня працуе на Беларусь, але яго ўзнавальваюць ужо іншыя людзі.

Вызначальным у нашых стасунках з бацькаўшчынай стаў 1991 г. — 27 ліпеня была аб'яўлена незалежнасьць. Тады ж адбыўся візыт народных дэпутатаў Вярхоўнага Савету Беларусі з фракцыі БНФ — Уладзімера Заблоцкага, Лявона Баршчэўскага й Зянона Пазьняка.

Жылі нашыя госьці ў больш прасторнай хаце майго брата, а харчаваньне прыяжджалі да нас. Памятаю радасьць і захапленне ад таго, што гэта былі людзі, якія дабіліся ад камуністычнага Вярхоўнага Савету прызнаньня незалежнасьці Беларусі, здолеўшы дамагчыся таго, аб чым марылі ўсе сьвядомыя беларусы. Графік у іх быў надзвычай напружаны — сустрэчы, інтэрвію, паездкі. Самым галоўным пунктам праграмы было выступленьне дэпутатаў у перапоўненай залі нашага Цэнтру. Спачатку была багаслужба, якую прыгожа і ўрачыста адправіў уладыка Мікалай. Цудоўна сьпявалі харысты, асабліва вылучаўся высокі, моцны голас Натальлі Навіцкай. Кіраваў хорам Мікола, ён жа вёў і ўрачыстае паседжаньне. Запомніўся выступ Зянона Пазьняка: бліскучы, натхнёны, вобразны. Наша эміграцыя вітала яго надзвычайна.

Першы раз Мікола наведаў Беларусь у 1992 г., там з 20 верасьня па 20 кастрычніка ён браў удзел ва ўрачыстасьцях з нагоды 1000-годзьдзя Полацкай япархіі. Уражаньні ад той паездкі ён падрабязна апісаў у дзёньніку.

...Урачысты вечар, прысьвечаны 1000-годзьдзю Полацкай япархіі й Праваслаўнай Царквы ў Беларусі, адбыўся ў Вялікім тэатры оперы й балету Беларусі. Трохгадзінная ўрачыстасьць мела ня толькі рэлігійны характар, але й беларускі. Мітрапаліт Філарэт адкрыў урачыстасьць і частку сваёй прамовы сказаў на-беларуску. Прамаўляў старшыня Вярхоўнага Савету сп. Станіслаў Шушкевіч. Былі іншыя прывітаньні і ўспомненыя ўладыкі Мікалая. Пасьля кароткага перапынку была канцэртная частка. Выступалі салісты, дуэт і хор. Для мяне асабіста гэта хіба была найлепшая частка святаваньня да гэтага часу. Моцнае ўражаньне рабілі рэлігійныя сьпевы, спалучаныя з добрай інсэнізацыяй і спецыяльнымі эфэктамі. Тэатар оперы й балету хіба ніколі не гасяваў такой урачыстасьці, дзе

адраджалася душа народу пасля доўгага заняпаду, бязупынай бязбожніцкай прапаганды і антырэлігійнага насільства.

Пасля ўрачыстасці ў Тэатры оперы і балету было прыняцце для гасцей у «Юбілейнай». Была позняя гадзіна, удзельнікі галодныя, і таму замежнаму ўдзельніку было крыху дзіўна наглядаць паводзіны некаторай часткі прысутных. Закускі і вытўкі хапала і ніякай патрэбы не было змагацца за выгаднейшае месца пры сталох. Прыняцце было падрыхтаванае на выдатна.

Госці зь Менску аўтобусамі прыбылі да старадаўняга гарадзічка Заслаўя, там жа быў пасвячоны Крыж і былі прывітаньні гасцей. На гарадзкой плошчы перад ратушай і сумным поглядам Леніна гасцей сустрэлі гарадзкія ўлады і пачэсныя грамадзяне Заслаўя. Кросным ходам адтуль накіравалася народная маса да Спаса-Праабражэнскай царквы на далейшыя ўрачыстасці, магчыма, на тых сьцежках, дзе некалі хадзіла вялікая Рагнеда. Перад царквой на адпаведна падрыхтаваным падвышышым адбыўся малебен, і зноў былі прывітаньні. Было вызначанае месца, дзе я змог прачытаць прывітаньне мітрапаліту Філарэту і беларускаму народу ад мітрапаліта Мікалая. Як выявілася пазьней, маё выступленьне было перададзена беларускім тэлебачаньнем у той жа дзень у навінах пра сьвяткаваньне. З Заслаўя калёна аўтобусаў і некалькі лёгкіх аўтамабіляў пад провадам «Гаяў» (ДАІ) накіраваліся ў Полацк. Мне асабіста з прычыны здароўя прыйшлося вяртацца ў Менск, каб добра адпачыўшы, заўтра раніцай ехаць у Полацк прыватным транспартам. Водле праграмы, у Полацку ўрачыстасці пачаліся ў суботу каля гарадзкой рады. Было сьвяточнае набажэнства ў Сьвята-Крыжаўзьвіжанскім саборы Спаса-Эўфрасіньнеўскага манастыра.

26 верасня, субота, было прызначана на ўрачыстасці ў Заслаўі і падарожжа ў Полацк з кароткімі перапынкамі.

...Было народу водле майго меркаваньня каля пяцідзсяці тысяч. Ці ўсе яны прыйшлі маліцца, ці толькі дзеля цікавасьці — гэта малаважна, але яны там былі і прымалі ўдзел у беларускім духоўным адраджэньні. Цешылася сэрца маё, бо недзе каля сарака працэнтаў гэтай масы народу былі маладыя людзі. Мне давялося заўважыць нават некалькі несуджбовых афіцэраў арміі. Шмат моладзі было прывезена з розных куткоў Беларусі, так, прынамсі, праінфармавалі мяне тыя, якія такім

чынам апынуліся там на ўрачыстасці, старэйшыя вучні школаў. Тут варта адзначыць заслугу тых, хто арганізаваў гэтае ўрачыстае шэсьце і трымаў парадак у найлепшым прыкладзе дыцыпліны і павагі да мамэнту, які адбываўся. Калі былі там заходнія журналісты, дык напэўна зайздросьцілі дыцыпліне і арганізаванасьці беларусаў. У Спаса-Эўфрасіньнеўскім манастыры быў Малебен і вынас мошчаў сьв. Эўфрасіньні з Крэсным ходам. Сьвятасць Беларусі атрымоўвала належную пашану ад беларускага Народу. Ізноў некалькі прамоваў і прывітаньняў, і ўрачыстасць набліжалася да канца. Адбылася прэсканфэрэнцыя з удзелам журналістаў, радыё і тэлебачаньня. А гадзіне 4-й па абедзе было ўрачыстае прыняцце ў Наваполацку. Калёна аўтобусаў і прыватных аўтамабіляў пад аховай дарожнай міліцыі даставіла гасцей у гасцініцу. Прыняцце было вельмі добрае, крыху зашмат прамоваў, і даволі доўгіх, але затое шмат лепей арганізаванае і без змаганьня за месца пры сталох. Разьвітаўшыся з галавой Праваслаўнай Царквы ў Беларусі мітрапалітам Філарэтам і старшынём Вярхоўнага Савету сп. С. Шушкевічам, госці ад'ехалі ў Менск, і я таксама, але сваім транспартам.

Падсумоўваючы падзеі чатырох апошніх дзён, хочацца зрабіць некалькі заўвагаў. Юбілей 1000-годзьдзя Полацкай Япархіі і Праваслаўнай Царквы ў Беларусі быў ня толькі сьвятам рэлігійным, але і беларускім. Беларускамоўна прэса добра рэагавала на ўсе мерапрыемствы сьвяткаваньня. Беларускае тэлебачаньне ня толькі наведмляла пра ход сьвяткаваньня, але й давала адмысловыя праграмы пра рэлігійнае жыцьцё Беларусі, асабліва Праваслаўнай Царквы. Вялікія юбілейныя плякаты на вуліцах Менску сьведчылі пра перамены, якія адбываюцца ў Беларусі. Чалавеку з заакіяну добра прыкметныя гэтыя зьмены, хаця зьмены навольныя, але ёсьць. Усім хочацца бачыць шмат больш, чым гэта ёсьць у запраўдасьці, але трэба памятаць, што толькі мінуў адзін год адбудовы беларускай дзяржавы і адзін год сапраўднага беларускага адраджэньня.

27 верасня, нядзеля. Полацк.

Урачыстасці пачаліся даволі рана, бо ўжо а гадзіне шостаі была адслужана першая літургія ў Спаса-Праабражэнскім храме Спаса-Эўфрасіньнеўскага манастыра, означалая архіепіскапам Гарадзенскім і Ваўкавыскім Валяніцам з духавенствам. А гадзіне восьмай — сярэдня літургія ў Сьвята-Крыжаўзьвіжанскім саборы Спаса-Эўфрасіньнеўскага манастыра, означалая архіепіскапам Магілёўскім і Мсьціслаўскім

Максімам з духавенствам. Адначасна быў малебен у Полацкім Свята-Богаяўленскім саборы. Дадзены на аднаразовае карыстаньне дзеля юбілейнага святавання Сафійскі сабор быў наступным месцам урачыстасцяў. Спатканьне архірэяў і святая літургія пачаліся а гадзіне дзясятай раніцы. Сабор набіты народамі. Сьпяваў цудоўна хор, адмыслова прыбыўшы зь Менску. Казань і наступная частка ўрачыстасці — Хросны ход ад Сафійкі да Спаса-Эўфрасіньнеўскага манастыра. Старажытны Полацак хіба даўно бачыў такое шэсьце. Пад аховай ганаровай варты «АМОНаў» і вуліцамі, абстаўленымі дарожнай міліцыяй, тры з паловай кілямэтры ішло духавенства на чале зь мітрапалітам Філарэтам і экзархам на Эўропу сусьветнага патрыярха Канстантынопальскага. Тут жа наперадзе калёны крочыў старшыня Вярхоўнага Савету Беларусі Станіслаў Шушкевіч у асысьце афіцыйных асобаў і прадстаўнікоў ураду. Далей запрашаныя госьці й Мікола Гайдук (г. Беласток, Польшча). Яшчэ некалькі рэфэратаў больш агульнага рэлігійнага характару. Як мне наведаньні мой зямляк з Дамашоў⁸⁷, упершыню былі ўспамінаныя ўсе падзеі з жыцьця Праваслаўнай Царквы ў Беларусі, уключна з аднаўленьнем Аўтакефаліі мітрапалітам Мелхіседэкам⁸⁸ і ў часы нямецкай акупацыі ў 1942 г., рэлігійнае адраджэньне ў часы Другой Сусьветнай вайны, і пра рэлігійнае жыцьцё беларускай эміграцыі. Водле яго словаў — гэта сапраўды прагрэс думаньня й талерантнасьці да мінулага й сьняннышняга. Пасьля плянарнай сэсіі госьці й дэлегаты накіраваліся на абед, я асабіста затрымаўся ў акадэміі, перакусілі з праф. Мальдзісам і сябрамі, крыху пагутарылі і ў провадзе сп. М. Матрунчыка⁸⁹ падаліся ў Вярхоўны Савет, дзе была наладжаная сустрэча з Старшынём Вярхоўнага Савету

⁸⁷ Сёньня вёска ў Маладэчанскім р-не. Ня выключана, што маецца на ўвазе гісторык Генадзь Каханюўскі.

⁸⁸ Мелхіседэк (Паяўскі Міхаіл, 1878, в. Вітуліна, Падляшша, Польшча — 17.05.1931). Скончыў Казанскую духоўную акадэмію (1904), выкладаў у Магілёўскай духоўнай сэмінарыі, быў настацелем у манастырах Магілёва, Бялынічаў і Херсону. З 1914 г. — япіскап таўрышскі, архіяпіскап астраханскі. З 1922 г. — мітрапаліт Менскі й Беларускі. Ініцыятар абвяшчэньня Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы. У 1925 г. асуджаны за контррэвалюцыйную дзейнасьць, высланы ў Краснаярск. Памёр у Маскве пры нявысьветленых абставінах.

⁸⁹ Менскі сьвецкі праваслаўны дзееч Мікола Матрунчык узначальваў у той час праваслаўнае брацтва Трох віленскіх пакутнікаў.

сп. Станіславам Шушкевічам і іншымі афіцыйнымі асобамі для ўдзельнікаў юбілейных урачыстасцяў. У тым самым часе ў акадэміі працягвалася навуковая канфэрэнцыя недзе да гадзіны 5.30 па паўдні.

У справах дапамогі пацярпелым ад Чарнобылю Мікола наведваў Беларусь пяць разоў. Самай выніковай аказалася паездка з 22 лістапада па 19 сьнежня 1993 г. Яна была здзейсьнена дзеля разьмеркаваньня мэдыкамэнтаў і харчовых прадуктаў, перасланных Фондам Дапамогі Ахвярам Чарнобылю БАПЦ у супрацоўніцтве зь «Сіці Хоўп Інтэрнэшнл», якой кіравалі пастар Пол Мур і яго жонка Шэран Мур. Уражаньні ад паездкі муж выклаў у лісьце да Вітаўта Кіпеля, напэўна, з мэтай публікацыі.

Як ужо раней згадвалася на старонках «Беларуса», паярэдны падобнай перасылкай дапамогі й яе разьмеркаваньнем займалася таксама арганізацыя «City Hope». Гэтым разам вартасьць дапамогі была каля 1,5 млн. даляраў. Пасьля прыезду ў Менск і ўладкаваньня на кватэры я навізаў кантакт з сп-няй Ліндай Браатэн, якая ёсьць кіраўнічкай менскага аддзелу «City Hope». Пры адведзінах іхняга бюро пазнаёміліся бліжэй, і навізаліся добрыя працоўныя адносіны. Адначасна пазнаёміліся й зь іншымі працаўнікамі бюро, якія завербаваныя зь мясцовых беларусаў. Было крыху вольнага часу, пакуль прыйшоў кантэйнер з мэдыкамэнтамі, але яго было цяжка належна выкарыстаць, бо ў раёне, дзе была мая кватэра, амаль цэлы тыдзень не працавала тэлефонная сувязь. Кантэйнер прыйшоў у Беларусь недзе каля 27 лістапада, і яго разгрузка пачалася 29 лістапада. Адначасна ішла падрыхтоўка распаздзелу дзіцячага харчаваньня й канцэнтратаў для дарослых, асабліва для інвалідаў, якія ўжо раней прыйшлі. Распаздзелам мэдыкамэнтаў займаецца працаўніца «City Hope» др. Тамара Аляксандраўна Сяржан. У бальшыні зь ёй і давалася працаваць. Працаваць з спэцыялістам лёгка, каб гэта толькі было ў Канадзе або Штатах.

Першае, што трапіла для распаздзелу, гэта дзіцячае харчаваньне «Gerber», і было яно накіравана ў Дзіцячую гематалагічную клініку пры 1-й менскай бальніцы. Праўда, было ўсё добра наладжана, толькі транспарт ня мог быць у назначаным часе. Др. Вольга Алейнікава, загадчыца клінікі, перажывала няў-

дачу дастаўкі разам з намі, якая толькі адбылася каля сёмай гадзіны вечара.

Другі дзень быў нашым больш плённым. Перш наведаль дзіцячую бальніцу №3. Іхнюю долю мэдыкамэнтаў перадалі галоўнаму лекару Дрыц Людміле Сьцяпанаву і яе заступніцы Казачковай Людміле Пятроўне. Наступная была бальніца №1, якая знаходзіцца на суседстве з Акадэміяй Навук і падзяляецца на некалькі клінік — хірургічная і гематалёгічная, дзіцячая, радзільная і інш., яна хіба найбольшая ў Менску і выконвае шмат розных функцый, якіх ня могуць выконваць абласныя ці раённыя бальніцы. Тут нас прынялі галоўны доктар бальніцы д-р. Палішчук Уладзімер Уладзімеравіч і яго заступнік д-р. Вайтовіч Анатоль Аляксандравіч. Загадчык хірургічнай клінікі некаторыя лекі проста асабіста браў пад сваю апеку з намерам таго ж дня прымяняць іх у лекаваньні.

У пляне гэтага дня крыху позна па абедзе яшчэ раённая дзіцячая бальніца.

Наступны дзень крыху менш заняты, бо ўсяго толькі тры аб'екты. Дзіцячая бальніца №4, бальніца №7 і №10 для дарослых. У дзіцячай бальніцы №4 прымала галоўны лекар бальніцы д-р. Андрончык Алена Аляксандраўна і яе памочнікі. У 10-й бальніцы прымала нас д-р. Сяргеева Галіна Андрэўна, а ў 7-й — Люба Аляксандраўна. Увесь мэдычны пэрсанал вельмі ўдзячны за прывезеныя мэдыкамэнты.

Наступны дзень сапраўды заняты ад рана да вечара. Едзем адразу ў два месцы. Я выбраў Цэнтар для сьляпых. Пакуль я прыехаў, тут ужо распачалося разьмеркаваньне харчавых прадуктаў. Старыя калекі моцна ўдзячныя за тое, што пра іх не забыліся суродзічы з-за акіяну, якіх яны ніколі ня бачылі і ня змогуць пабачыць. Некаторыя адыходзяць са сьвязьмі на невідучых вачах. Тут прымалі нас дырэктар Цэнтру і народны дэпутат у Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь Драздоў Міхаіл Міхайлавіч зь яго супрацоўнікамі. Агледзелі гістарычны музэй Таварыства сьляпых і выставу іхняй вытворчасці, дзякуючы якой у вялікай меры ўтрымоўваецца Цэнтар.

Другая наша група ў тым самым часе рабіла дастаўку мэдыкамэнтаў у 9-ю бальніцу. Спаткаліся ўсе разам у наступнай, 4-й бальніцы для дарослых (галоўны лекар д-р. Гарбатаў Уладзімер Яўстахавіч).

Наступна едзем у 2-ю дзіцячую бальніцу, дзе заступніца галоўнага лекара д-р. Муруг Жанна Рыгораўна. Апошнім аб'ектам на сяньня — 6-я бальніца для дарослых, галоўны лекар

Асаевіч Вячаслаў Уладзімеравіч і заступніца Горбач Вольга Мікалаеўна.

Спэцыяльна падаю прозьвішчы і імёны мэдыкаў, якія нас шчыра прымалі і моцна дзякавалі ахвяравальнікам цэннай дапамогі, якая ў некалькіх выпадках адразу ішла хворым дзецям, якія без мадэрных антыбіётыкаў засуджаныя на немінучую сьмерць.

Цяжка глядзець на хворых дзяцей, лекараў і мэдсёстраў, якія, акрамя пашчотнага слова, нічым ня могуць дапамагчы, бо яны ёсьць бясьсільныя ў нястачы.

Наступны дзень — паездка з мэдыкамэнтамі ў Маладэчна, дзе ёсьць вялікая раённая дзіцячая бальніца. Тут ёсьць дзеці з радыяактыўных плямаў, што знаходзяцца на поўдзень ад Маладэчна.

Нас тут чакалі і прымалі зь вялікай увагай. Галоўны лекар, пэдыятар д-р. Скапец Сьвятлана Іванаўна і яе заступніца д-р. Усюкевіч Ліля Паўлаўна са сваімі супрацоўнікамі прынялі мэдыкамэнты, расказалі пра працу з хворымі дзецьмі і маладымі цяжарнымі маткамі, якія маюць многа праблемаў данасіць дзіця да тэрміну.

У аўторак, наступнага дня, едзем у Магілёў. Мэдыкамэнты будуць дастаўлены ў абласную бальніцу, адкуль будуць выдзяляцца ў меру патрэбаў у іншыя бальніцы вобласці. Дзіцячая абласная бальніца знаходзіцца праз дарогу ад галоўнай абласной, і яны сваю долю мэдыкамэнтаў забралі адразу з грузавіка, як казалі, на ўсякі выпадак, каб не замяшаўся з чужымі. Прымаў нас тут галоўны лекар д-р. Бахановіч Канстанцін Іванавіч. Прыняў нас ветліва і зь вялікай увагай. Тут лечыць хворых, якіх ня могуць лячыць раённыя або гарадзкія бальніцы. Бальніца мае розныя аддзелы і разам мае месца на 1 200 хворых, а ў сапраўднасьці на той дзень было каля 1 260. На маё пытаньне, як можна зьмесьціць лішніх 60 пацыентаў, дык д-р. Бахановіч сказаў, што ні ў якім выпадку не адмаўляе месца патрабуючым, а месца робіцца палявым пераносным ложкам.

Пасля вячэры мы разьвіталіся зь ветлівым і дзелавым доктарам. Ён прасіў перадаць самымя найлепшыя пажаданьні ўсім тым, хто прыклаўся да арганізацыі прывозу мэдыкамэнтаў, ахвярадаўцам і працаўніком тых устаноў, якія робяць такую добрую справу беларускаму народу. Важна яшчэ і тое, што ўсё сказанае было на добрай слуцкай мове. Гэтай парой году дзень у Беларусі ёсьць вельмі кароткі, і паваротная дарога была ў пацёмку, ды яшчэ час ад часу ішоў мокры сьнег. Ма-

ленькі масквічок надзейна давёз нас да Менску. Др. Сяржан Тамара вярталася разам з намі, каб ня ехаць у грузавіку, як яна нармальна робіць, калі вязе мэдыкамэнты, каб той недзе ня зьбіўся з дарогі, як кажуць там.

У тым самым часе партыя мэдыкамэнтаў была дастаўлена ў Берасьце іншымі супрацоўнікамі «Сіту Норе». На вялікі жаль, на часткі не разарвесься.

Застаецца яшчэ адна далёкая дарога — Гомель. Дзіўна, што апошня паездка адбылася так сама, як і першая. Транспарт не хацеў супрацоўнічаць з намі. Толькі а гадзіне 2-й па абедзе былі задаваныя мэдыкамэнты, і мы выехалі зь Менску. Пяць гадзін дарогі — і Гомель. Нас у абласной бальніцы не маглі дачакацца. Галоўны лекар бальніцы даручыў прымаць мэдыкамэнты начному дзяжурнаму лекару. Лекары й працаўнікі чатырох іншых бальніц цяплява чакалі на сваю долю лекаў. Разгружаць дапамагалі ўсе — лекары, мэдсёстры й нават некалькі хворых. Цяплявы гэты народ — беларусы! Прывыклі чакаць і мала наракаюць на нечыя недапрацоўкі або неахайства. Для многіх галоўнае — выканаць сваё заданьне сумленна й без ніякіх папрокаў і нараканьняў.

Разрушку й распадзел закончылі недзе па 10-й гадзіне вечарам. Др. Тамара цягнуком вяртаецца ў Менск, а я са сваім спадарожнікам маем наведваць Мазыр. Гэта прыватная візыта.

Вось так закончылася мая запланаваная паездка дзеля нагляду распадзелу мэдычнай і харчовай дапамогі тым, каму яна найбольш патрэбна. Я вельмі задаволены з супрацоўніцтва з др. Сяржан Тамарай Аляксандраўнай. Яна працуе так, як могуць працаваць толькі для сябе.

Зразумела, я мушу даць прызнаньне сп-ні Ліндзе Браатэн, якая брала ўдзел у першым тыдні распадзелу мэдыкамэнтаў і харчовых прадуктаў. Гэта добра кваліфікаваны адміністратар і добрая асоба з чалавечай душой. Цэлы склад супрацоўнікаў Менскага аддзелу «Сіту Норе» ёсьць на належным узроўні й прафэсійна адносіцца да справы. Беларускае грамадства, Беларуская Аўтакефальная Праваслаўная Царква мусяць быць удзячная пастару Полу Муру за ягоную дапамогу ў арганізацыі зборкі патрэбных лекаў і харчовых прадуктаў і за арганізацыю іхняга распадзелу ў Беларусі. Усім тым, хто аказаў нейкую дапамогу ў выкананьні майго заданьня, шчыры дзякуй. Шчыры дзякуй усяму мэдычнаму пэрсаналу, які мяне прымаў, дзяліўся сваімі клопатамі й думкамі. Прашу прабачэньня ў тых,

калі некага ня ўспомніў у сваёй зацемцы або пераблытаў станавішча ці месца занятку.

Нягледзячы на цяжкасьці з транспартам і фізычнае змушаньне, я вынес добрае ўражаньне з свайго падарожжжа ў Беларусь і спадзяюся, што тая маленькая дапамога, якую мы супольна пастараліся, аблегчыць цяжкія тых, каму гэта найбольш патрэбна.

Мікола Ганько,
Сябра Рады Беларускай Аўтакефальнай
Праваслаўнай Царквы.

На XXXIV Зьездзе ЗБК, што прайшоў у лістападзе 1993 г., было пастаноўлена замяніць накіненны чужынцамі назоў *Belorussian* на *Belarusan*, і ад гэтага зьезду назоў нашай арганізацыі пачаў гучаць наступным чынам — *Belarusan Canadian Alliance*. Гэта было важна ў палітычным сэнсе, бо бачылі, што зрабіла на беларускай зямлі суцэльная жорсткая шматгадовая русіфікацыя: на вуліцах не чуваць роднай мовы, назвы й прозьвішчы перакладаліся на іншыя мовы зыходзячы з расейскага гучаньня.

У 1993 г. мы шырока адзначылі 75-я ўгодкі Акту 25 Сакавіка. Нас радавала тое, што на дзяржаўным узроўні з удзелам Станіслава Шушкевіча быў адзначаны гэты юбілей і на бацькаўшчыне. У архіве Міколы шмат лістоў-віншаваньняў ЗБК ад суродзічаў з розных краінаў. Мы высылалі віншаванкі ў Беларусь — Арганізацыйнаму камітэту, — а таксама сваім сябрам і калегам.

«Розныя шляхі й розныя лёсы спаткалі змагароў за беларускую дзяржаўнасьць. Адны адышлі ў вечнасьць у сваёй маладосці ў розных абставінах, ня ўбачыўшы плёну сваёй працы. Іншыя доўгімі гадамі насілі ў сваіх сэрцах ідэю незалежнасьці і, належна выкарыстоўваючы сёньняшні момант гісторыі, прыступілі да адраджэньня Беларусі й яе дзяржаўнасьці. Іншыя, выгнаныя са сваёй Бацькаўшчыны, на далёкай чужыне адышлі ў Вечнасьць, не дачакаўшы гэтага дня, а многія зь іх яшчэ ў жывых і зьбяруцца ў найбліжэйшую нядзелю ў сваіх сьвятынях аддаць хвалу Богу, на ўрачыстых акадэміях злучацца з вамі ў думках і малітвах за Бацькаўшчыну й Народ, зь якога яны выйшлі», — казалася ў прывітаньні, падпісаным маім мужам.

Пішучы гэтыя радкі, Мікола згадваў і сваіх братоў, што не дажылі да незалежнасьці, — найперш Міхася, змагара й ра-

мантыка. Я ня раз бачыла, як браў Міхасёвы дзеньнік і чытаў старонка за старонкай. Ва ўспамінах тых, хто ведаў Міхася Ганька, паўставаў ён вартасным вялікай павагі юнаком. У лісьце да Алесья Міхалевіча, які ад імя Задзіночаньня беларускіх студэнтаў прапаноўваў адсьвяткаваць 50-годзьдзе СБМ, Мікола пісаў: «СБМ пакінуў па сабе сьлед аж да сягонняшняга дня. Моладзь, узгадаваная ў беларускім духу й нацыянальнай сьведамасьці, праз доўгія гады была вядучым і прыкладовым дзейнікам беларускае эміграцыі на Захадзе... Праз доўгія гады чужая прапаганда старалася зь беларускай маладзёжнай арганізацыі зрабіць нешта чужое й тое, чым СБМ ніколі ня быў, не хацеў і ня мог быць. Зразумела, што пляны нямецкага акупанта маглі быць іншыя, але кіраўніцтва СБМ добра ведала, што, хто й чаго хацеў ад нас і ўсімі сіламі старалася ўздаваць і захаваць ад зьнішчэньня найбольшую колькасьць маладых людзей, якія ў будучыні сталіся б змагарамі за сваю Бацькаўшчыну»⁹⁰.

У 1993 г. вялікая дэлегацыя беларусаў Канады — я й Мікола, Янка Баран, Стэфанія Босанчыц, Ніна Шапаравя, Эва Маккорвіл, Вера Радэк, Раіса Жук-Грышкевіч, Віктар Касьцюкевіч, Янка Сурвіла — узяла ўдзел у I Зьездзе Беларусаў Сьвету, што праводзіўся Згуртаваньнем беларусаў сьвету «Бацькаўшчына», Мікола быў абраны сябрам Вялікай рады «Бацькаўшчыны». Памятаецца запрашэньне, што прыслаў нам Аргкамітэт на блянку Пасольства Рэспублікі Беларусь, дзе быў герб «Пагоня» й бел-чырвона-белы сьцяг: «У выпадку, калі пры афармленьні візы ўзьнікнуць праблемы, Вы зможце атрымаць яе бясплатна ў аэрапорце «Менск-2» або на вакзале ў Брэсьце ці ў Горадні». Гэта было прызнаньне эміграцыі, яе роднасьці з народам, зь якога яна выйшла й на які ніколі не забывалася. Пасьля доўгіх дзесяцігодзьдзяў «жалезнай заслоны», пасьля ўсяго бруду, што быў выліты на нас з боку савецкага друку, гэты просты факт, як і словы «*Чакаем Вас на беларускай зямлі*» даваў вялікую энэргію й надзею на добрае будучае Беларусі. Таму й ехалі мы з адпаведным настроем.

Праўда, мусілі трымацца некаторых правілаў, выказаных у спецыяльнай інструкцыі. Там была перасьцярога не адказваць на правакацыйныя пытаньні, бо «ня наша справа заходзіць у іхнае партыйна-палітычнае жыцьцё», а былі й проста побытавыя парады, такія, як неабходнасьць мець пры сабе пачак туа-

⁹⁰ Ліст ад 10 траўня 1993 г.

летнай паперы, бо яна «не заўсёды ёсьць там, дзе патрэбна», а таксама ня піць сырой вады й сырога малака.

Зьезд Беларусаў Сьвету праходзіў у Вялікім тэатры оперы й балету. На жаль, надвор'е ў гэты ліпень выдалася ня лепшым — ішоў дождж, стома навальвалася на галаву й цела.

Мы былі ўражаныя й самім будынкам, і ягоным убранствам, і праведзенай працай. Над усёй заляй на вялізным плякаце ўздымалася постаць сьв. Эўфрасіньні, і крыж на яе постаці нібы лунаў над заляй. Мы пабачылі многіх сяброў з Аўстраліі, Бэльгіі, Вялікабрытаніі, іншых краінаў. Прыгожа апранутыя, ажыўленыя людзі: сустрэчы, гаворкі, абдымкі. І ўсюды — беларуская мова. У прэзыдыюме — людзі, якіх мы ведалі: Васіль Быкаў, міністар замежных справаў Пётар Краўчанка, які вёў Зьезд, кіраўнічка «Бацькаўшчыны» Ганна Сурмач. Быў там і Максім Танк, але выглядаў ён зусім хворым і апатычным. Сярод выступоўцаў запамніўся тэмпэраментны Станіслаў Шушкевіч, старшыня Вярхоўнага Савету, які выступ пачаў: «Ці спадзяваліся вы, што мы вось так тут сустрэнемся? Гісторыя, як бачыце, вучыць, што яна можа быць лепей, чым мы разьлічваем». Мікола сядзеў у прэзыдыюме, недалёка ад Янкі Запрудніка, а ягоны выступ прагучаў вельмі пазытыўна й па-дзелавому.

Пасьля мы былі на палітычнай канфэрэнцыі, што праходзіла ў тэатры Янкі Купалы. Сярод іншых, там выступаў Зянон Пазьняк, і тон выступленьняў быў ужо не такі ўрачыста-ўзньёслы, а трывожны. Гаварылася аб рэваншы, які хочучь узяць камуністы й антыбеларускія элемэнты.

Трэці дзень Зьезду пайшоў на падсумаваньне нарадаў, выбары кіраўніцтва «Бацькаўшчыны» й на прыняцьцё рэзалюцыяў. «Да часу прыняцьця рэзалюцыяў праца Зьезду ішла нармальна, але калі была прачытаная рэзалюцыя ў справе гэтак званнага «дысцыплінарнага» звальненьня палкоўніка Міколы Статкевіча за нейкую прыдуманую віну, дык фармальна Зьезду пагражаў развал. 900 чалавек пліос прысутныя дамагаліся ў рэзалюцыю ўставіць пункт выразу недаверу міністру абароны Рэспублікі Беларусь генэрал-палкоўніку П. Казлоўскаму за фальшывую апрабату закіду сп. Статкевічу. Цяжка сказаць, чым справа скончылася б, каб не інтэрвэнцыя сп. Зянона Пазьняка й сп. Статкевіча. Будзе цікава, ці рэзалюцыі, прынятыя Зьездам, калі-небудзь пабачаць сьвет? Працу Зьезду закончылі прысутныя адсьпяваньнем беларускага нацыянальнага гімну "Мы выйдзем шчыльнымі радамі"», — занатаваў Мікола ў дзеньніку. —

І далей: «Удзел у Зьездзе быў карысны ня столькі для беларускай дыяспары, як для беларусаў на бацькаўшчыне. Цэлы тыдзень на радыё, тэлебачаньні і ў газэтах на парадку дня былі зацёмкі, паведамленьні й камэнтары пра Зьезд, канфэрэнцыю й іншыя мерапрыемствы. Нягледзячы на цэнзуру, якая хітра абрэзвала нявыгадныя выказваньні ў дачыненні да некаторых асобаў з ураду або беларускі патрыятызм, выказаны ўдзельнікам канфэрэнцыі й Зьезду. І ўсё ж псавала добры настрой настолькі відавочнае ўмешваньне цэнзуры ў сродкі інфармацыі, што нават быў абрэзаны ў тэлебачаньні апошні нумар канцэрту пад назовам «Жыве Беларусь» і ўрачыстае шэсьце ўдзельнікаў канцэрту перад тэатрам, дзе была запалена тысяча свечак на крыжападобны спосаб. Але нягледзячы на гэта Беларусь слухала беларускую мову ад прыезджых гасьцей і ад мясцовых беларусаў, якія робяцца больш адважнымі гаварыць у сваёй бацькаўшчыне на сваёй роднай мове». Па вяртаньні зь Менску, Мікола напісаў ліст у беларускую сталіцу да кіраўніцтва ЗБС «Бацькаўшчына», выказаўшы погляд на далейшае супрацоўніцтва з мэтраполіяй.

Вельмі наважаныя спадарыні й спадары!

Дазвольце вітаць вас ад Управы й сяброў Згуртаваньня Беларусаў Канады. 28 кастрычніка адбыўся Агульны Зьезд нашай арганізацыі. На ім было настаноўлена быць сябрам і надалей працягваць цеснае супрацоўніцтва з ЗБС «Бацькаўшчына». На вялікі жаль, ніхто ад нас ня можа быць прысутны на нарадах старшынляў арганізацыяў замежжя й сяброў Рады. Ад нас перадаём нашы думкі й пажаданьні.

На нашу думку, ЗБС «Бацькаўшчына» выконвае вельмі важную ролю ў сувязях паміж дыяспарай і радзімай. Ролю, якой у даным мамэнце ніхто ня можа замяніць і ня думае замяняць. Таму трэба прыкладаць усе сілы й стараньні, каб ЗБС «Бацькаўшчына» сваё існаваньне мела забяспечанае ня толькі на наступныя два гады, але й далей. Як гэта здзяйсняць — на гэта адказу так адразу знайсці ня можна. Эканамічнае становішча ў Беларусі вельмі ўскладняе гэтае пытаньне.

Замежная дыяспара вялікай падтрымкі даць ня можа, бо сама перагружана рознымі праектамі й абавязкамі перад сабой і беларускім народам. З гэтага вынікае, што разьвязку праблемы трэба шукаць у нейкім новым спосабе фінансаваньня Згуртаваньня. Гандаль з заганіцай хіба адзіны спосаб, які мог бы

даць нейкі капітал. Спробы з нашага боку нешта рабіць у гэтай дзялянцы да гэтага часу яшчэ ніякіх вынікаў не далі, але мы не пакінулі іх зусім. Падобна могуць спрабаваць і іншыя арганізацыі — сябры ЗБС «Бацькаўшчына». Нехта будзе мець пажаданыя вынікі. Варта разгледзець справу сяброўскіх складак. Мінімальнае складка ад кожнай арганізацыі сябры дала б Згуртаваньню нейкую суму для сваёй дзейнасьці. Гэты кірунак мусіць быць добра разважаны, бо, напэўна, ёсьць такія сябры арганізацыі, што й аднаго даляра ня маюць на сяброўскія складкі.

ЗБС «Бацькаўшчына» ня можа існаваць і выконваць сваё заданьне, калі ня будуць адбывацца сусьветныя Зьезды. Таму ня можа быць нават нейкай дыскусіі, што за два гады другі Зьезд мае адбыцца. Дзе ён мае быць, гэта іншае пытаньне. Якая праграма Зьезду — гэта таксама пытаньне. Хачу затрымацца на першым. На нашу думку, Зьезд можа адбыцца ня толькі ў Менску. Магчыма, ёсьць гарады, дзе будуць больш спрыяльныя ўмовы, каб такая імпрэза адбылася й атрымала нават нейкую дапамогу. Можа, блізкае ад Менску Маладэчна або іншы горад быў бы спрыяльным месцам Зьезду. Праграма Зьезду павінна быць скіраваная на згуртаваньне ўсіх беларусаў сьвету, так як і сам назоў аб тым гаворыць. Да гэтага часу нічога ня ведама, што робяць арганізацыі ў розных краінах разьмяшчэньня дыяспары блізкага й далёкага замежжя. Чым займаюцца нашы суродзічы ў Украіне, Казахстане або на далёкай поўначы Расеі-Сібіры.

Беларусаў, раскінутых па цэлым сьвеце, нешта мусіць яднаць у адно цэлае, у адну сям'ю. На сяньняшні дзень гэтым яднаньнем можа быць добрая, своечасовая й праўдзівая інфармацыя. На вялікі жаль, на сяньня такой інфармацыі вельмі мала або зусім няма, і няма надзеі, што яна хутка будзе. Над гэтай праблемай трэба моцна думаць, многа працаваць і за яе змагацца.

Беларускае замежжя мае шмат сваіх праблемаў і цяжкасьцяў. Многім ападаюць рукі ад працы, калі тыя, хто праз гады прыкладаў шмат высілкаў, пачуваюцца пакінутымі й бездапаможнымі, бо ў сапраўднасьці ім цяжка ня толькі фізычна, але й баліць душа за ўсё тое, што на вачах траціцца. Таму заданьнем калектыву, што знаходзіцца ў Менску, павінна быць заданьне падтрымоўваць на духу тых, хто гэтай падтрымкі ў гэты крытычны час вельмі патрабуе.

Празь дзесяцігодзьдзі беларуская дыяспара ў вачох беларускай дзяржавы не існавала. Гэта й надалей працягваецца. Таму ня дзіва, што гэтую сытуацыю ня так лёгка зьмяніць. Адным зь вельмі важных заданьняў кіраўніцтву ЗБС «Бацькаўшчына» — гэтую сытуацыю старацца направиць. Так вечна быць ня можа. Нашы паўдзённыя й заходнія суседзі сваю дыяспару выкарыстоўваюць на карысьць сваіх дзяржаваў і народаў, а што ў нас?

Гэта некалькі нашых думак да вашай агульнай развагі й абмеркаваньня. Жадаем вам посьпеху ў працы і ўсяго найлепшага.

Жыве Беларусь!

Мікола Ганько

ЗБК і парафіяне дапамагалі грашыма «Бацькаўшчыне», БНФ, бо лічылі іх тымі арганізацыямі, якія праз камуністычны дрот імкнуліся вярнуць беларусам пачуцьцё годнасьці ды ўласнай гісторыі. У 1996 г. прыехалі ў Таронта шасьцёра вучняў беларускіх школаў, каб удзельнічаць у Міжнароднай матэматычнай алімпіядзе. Мы таксама дапамаглі ім — зрабілі падарункі, апекаваліся, каб яны маглі паглядзець і наш Цэнтар, і Таронта. Мы спадзяваліся, што гэтыя дзеці, якія ў большасьці гаварылі парасейску, зь цягам часу, жывучы ў незалежнай Беларусі, зразу-меюць каштоўнасьць роднай мовы й собскай культуры.

Былі таксама зь Беларусі шматлікія просьбы, некаторыя вельмі дзіўныя. Людзі пыталіся грошай на хату пад Менскам, на прапіску ў сталіцы, на ўсё тое, што ва ўсім сьвеце мусяць зарабляць самі. Мы, што будавалі свае ўласныя хаты зь велізарнымі цяжкасьцямі, што па даляры зьбіралі на беларускую царкву ці на наш грамадзкі цэнтар «Слуцак», мусілі адмаўляць такім просьбітам.

АПОШНЯЕ ДЗЕСЯЦІГОДЗЬДЗЕ

Усё жыцьцё Мікола быў звязаны з Радай БНР — старшыня канадзкага сэктару Рады, радны, сябра Прэзыдыюму Рады. Муж вельмі адказна ставіўся да гэтай працы, пастаянна дапамагаючы ў акцыі «Дар Сакавіка». Ён заўсёды адказваў на ўсе прапановы й лісты прэзыдыюму, імкнучыся, каб ягоны вопыт і веды працавалі на Беларусь. У адным са сваіх лістоў (ад 11 лістапада 1992 г.) да тагачаснага старшыні Рады Язэпа Сажыча ён

выклаў погляды наконт становішча ў Беларусі, у якой выразна праявіліся прыкметы рэваншу прарасейскіх і пракамуністычных сілаў, і зрабіў шэраг прапаноў, скіраваных на супрацоўніцтва Рады БНР з дэмакратычнымі сіламі. Многія з прапаноў былі прынятыя Радай БНР, а праз тры гады, у 1997 г., на XXII сэсіі Рады БНР Міколу абралі сябрам Прэзыдыюму.

1994 г. быў асабліва памятным. Рыхтавалася XXI Сустрэча Беларусаў Паўночнай Амэрыкі ў Таронта. Мікола быў старшынём Галоўнай Управы ЗБК, і ўвесь цяжар арганізацыйных клопатаў замыкаўся на ім. Вядома, бязь дзейснай дапамогі Управы (В. Касьцюкевіч, Ю. Рапэцкі, А. Насевіч, А. Монід, А. Максімоў, С. Паўловіч) і ўсіх тых, хто гатовы быў дапамагаць Камітэту, гэтая сустрэча б не адбылася. Але нашая сям'я рыхтавалася да яе як ніколі. Яна адбывалася ў той час, калі над Беларусьсю лунаў бел-чырвона-белы сыяг, а мы верылі, што нарэшце збыліся нашы шматгадовыя спадзевы на здзейсьненую незалежнасьць. Мы верылі, што старажытны герб «Пагоня» й іншыя нацыянальныя сымбалі ўсталяваліся на радзіме назаўсёды, і яна пойдзе тым шляхам, якім шпарка і ўпэўнена пайшлі краіны былога сацыялістычнага лягеру, асабліва дзяржавы Балтыі.

Рэзалюцыя Сустрэчы зафіксавала наступныя кірункі:

1. Падтрымліваць захады ўраду Рэспублікі Беларусь, накіраваныя на ўзмацненьне дэмакратычных і рыначных рэформаў і ўмацаваньне незалежнасьці беларускай дзяржавы.

2. Шукаць у канадзкім і амэрыканскім урадах падтрымку для Беларусі ў справе дасягненьня ёю сувэрэнітэту, дэмакратыі й эканамічнае перабудовы, а таксама далейшага разьвіцьця дыпляматычных зносінаў з Канадаю й Злучанымі Штатамі.

3. У сувязі з надыходзячымі выбарамі ў Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь і мясцовыя органы ўлады, узяць удзел у арганізаваньні міжнароднага назіраньня за ходам выбараў.

4. Падтрымліваць намаганьні беларускага, а таксама канадзкага й амэрыканскага ўрадаў, каб зь Беларусі была вывезеная ядзерная зброя, зьліквідаваньня расейскія ваенныя базы ды замацаваньня нейтральнасьці Рэспублікі Беларусь.

5. Спраўця адкрыцьцю ў Менску канадзкага й амэрыканскага бізнэс-цэнтру з мэтай пашырэння гандлю.

6. Шукаць тэхнічнае дапамогі для Беларусі, улучна з дапамогай ахвярам чарнобыльскай радыяцыі ды, у спалучэньні з гэтым, разьвіцьця ў Беларусі фармацэўтычнай вытворчасці.

7. Працягваць старанні ўвекавечыць памяць ахвяраў камуністычнага генацыду ў Беларусі і за ейнымі межамі ў дачыненні да жыхароў краіны, а таксама стварыць у Курапатах мэмарыяльны комплекс як сымбаль гэтага генацыду.

8. Пашыраць канадзкі-беларускі і амэрыкана-беларускі абмен навукоўцамі і студэнтамі.

9. Прасіць Інфармацыйнае агенцтва ЗША ўключыць беларускую мову ў перадачы радыёстанцыі «Голас Амэрыкі».

10. Падтрымліваць намаганні ў справе пашырэння ўжытку беларускай мовы ўва ўрадавых установах Беларусі, а таксама спрыяць вывучэнню беларускай мовы ў навучальных установах Захаду.

11. Спрыяць шырокаму ўжыванню нацыянальнай сымболікі — бел-чырвона-белага сцягу і знаку Пагоня — у беларускім грамадстве.

12. Вышукваць канадзкія і амэрыканскія крыніцы падручнікаў і іншых друкаваных матэрыялаў для пашырэння ў бібліятэках і навучальных установах Беларусі.

13. Прасіць Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь стварыць магчымасці рэгулярнага абмену пэрыядычнымі выданнямі паміж Беларусьсю і краінамі, дзе жывуць беларусы.

Аднак урад Беларусі і новы кіраўнік краіны А. Лукашэнка праігнаравалі сустрэчу. Мікола ад імя ўдзельнікаў XXI Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі ў лісьце да беларускага прэзідэнта (ад 8 верасня 1994 г.) пісаў: «На жаль, апошнія часы гэтая сувязь (з боку ўраду Беларусі і намі. — **Марыя Ганько**) стала нерэгулярнай. З боку ўрадавых колаў Беларусі не была заўважана традыцыйная XXI Сустрэча Беларусаў Паўночнай Амэрыкі, якая зьяўляецца значнай падзеяй у жыцці нашых краін, а таксама мае ўплыў на разьвіццё Беларусі. (...) Нягледзячы на тое мы не адмаўляемся актыўна ўздзейнічаць на разьвіццё падзеяў у Беларусі, больш таго, мы надалей будзем рабіць усё магчымае ў сваіх краінах на карысьць Беларусі».

Але якраз гэтага і не хацеў кіраўнік краіны, які да травеньскага рэфэрэндуму 1995 г. не рабіў рэзкіх рухаў. А тое, што магло насыцярожыць, асабліва заявы наконт адзінай дзяржавы, успрымалася намі, хутчэй, як штосьці недарэчнае, што ня ўкладваецца ў нармальныя рамкі ўспрыняцця.

Падрыхтоўка да Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі супала з нашым сямейным сьвятам — у траўні мы адзначылі 70-годзьдзе Міколы. Ня ўсе маглі ў той дзень прыехаць у Таронта. Але сябры па ўсім сьвеце і ў самой Канадзе даслалі свае

віншаванні і лісты. Шчыра і сардэчна віншавалі яго зь Беларусі ў лістах ад БНФ, ЗБС «Бацькаўшчына», ад арганізацыяў, куды прывозіў ён гуманітарную дапамогу. Сярод шматлікіх паштовак і лістоў — пасланьне ад сямейства Рагуляў:

Дарагі Мікола.

Атрымалі запросіны на твае ўрадыны. Выглядае, што ніхто ад гэтага не ўцячэ. Час даганяе. Дазволь нам павішаваць Цябе з гэтым важным выдарэньнем. Ты меў поўныя 70 гадоў і не змарнаваў зь іх ніводнага. Прымі ад нас прызнаньне за Тваю адданасьць беларускай справе і нястомную працу на карысьць нас і нашых суайчыннікаў у Беларусі. Жадаем табе шмат гадоў плённай працы, ну ды, пэўна ж, добрага здароўя. Як кажуць, за кожным вялікім чалавекам стаіць моцная жанчына. Хочам гэтай жанчыне, Твайёй жонцы, пажадаць найдалей падтрымаць Цябе ў твайёй карыснай працы і «кіп смайлінг».

На вялікі жаль, мы ня зможам быць з Табою ў гэты дзень, але духам будзем з Табою.

Твае Барыс і Людміла

Наша заля была ў той дзень поўнай. Прыехаў прэзідэнт БНР Язэп Сажыч, былі сямействы Сурвіллаў, прыехала з Кінгстана Оля Грышук з дачкой Юльянай, сябры з Садбуры, Ашавы і іншых асяродкаў. Было шмат віншаваньняў, добрых словаў, музыкі. Я яшчэ раз пабачыла, як шануюць майго мужа ягонья сябры і калегі ў грамадзкай працы.

У сьнежні 1995 г. мы традыцыйна адзначылі Дзень Герояў Беларусі — Дзень Слуцкага паўстаньня. Мікола часта выступаў на гэтых імпрэзах, не выключэньнем стаў выступ і 3 сьнежня, пасыла ўрачыстага набажэнства ў царкве сьв. Кірылы Тураўскага:

Ваша пачэснасьць, Найпачэсьнейшы Мітрапаліт Мікалай, дастоіны айцец Міраслаў⁹¹, шаноўныя госьці, спадарыні і спадары.

⁹¹ **Вайцюк Міраслаў** (28.06.1965, Беласточчына). Скончыў Варшаўскую Вышэйшую Духоўную Сэмінарыю. У пачатку 1990-х выехаў у Канаду. 12 верасня 1993 г. уладкам Мікалаем рукапакладзены ў сан ярэя і прызначаны памочнікам у царкве сьв. Кірылы Тураўскага. 27 красавіка 1996 г. Мікалай забараніў Міраславу служыць у царквах БАПЦ — за неаднаразовыя абразы першаяярха БАПЦ.

Сяньняшні дзень нашы людзі называюць па-рознаму. Адны называюць яго днём Слуцкага паўстання, іншыя — днём Слуцкага Збройнага Чыну, іншыя — днём Герояў Беларусі. Чаму? А гэта таму, што для кожнага гэты дзень нешта іншае азначае, кожны нейк іначай яго ўспрымае. Я асабіста ніяк не магу пагадзіцца, каб гэты дзень называць угодкамі Слуцкага паўстання.

Паўстаньне ёсць тады, калі нехта паўстае супраць нейкай замацаванай улады, ці то сваёй, ці то чужой. Слуцкі Збройны Чын адбыўся тады, калі на вялікай частцы тэрыторыі Беларусі не было ніякай улады, апроча прадстаўніцтваў Рады Беларускай Народнай Рэспублікі, як гэта было на Слуцчыне. Рада Слуцчыны раней абняла ўладу і пастанавіла сілай аружжа бараніць Слуцчыну. На працягу месяца ішло зацятае змаганьне, аж пакуль ня скончыліся боепрытасы і не хапіла людзкіх сілаў.

Таму ў сапраўднасьці тая падзея павінна называцца Слуцкім Фронтам Беларускай Народнай Рэспублікі. Дзень Герояў Беларусі — гэта другі назоў і другое разуменьне таму, што ў гэты дзень мы ўспамінаем усіх змагароў за Беларусь і ўсе ахвяры беларускага народу. Пакуль што іншага дня для гэтага не ўстаноўлена, і таму яго спалучаем з угодкамі Слуцкага Збройнага Чыну.

Случчакі ішлі на няроўнае змаганьне, ішлі на яго сьведамыя свайго становішча, у якім яны былі, але яны не спалохаліся пераважаючай сілы ворага і далі яму належны бой.

Случчакі сваім учынкам пасялі зерне Свабоды, якое да сяньня дае належныя плёны, бо на іх прыкладзе вядуць змаганьне сяньня тыя, каму дарагая Беларусь, тыя, каму любы свой беларускі народ.

Мы, тыя, хто сілай лёсу апынуліся па-за межамі Бацькаўшчыны, ня маем права забыцца пра сваю далёкую Бацькаўшчыну, забыцца пра свой народ, пра народ у змаганьні і пра тыя ахвяры, якія народ нясе на аўтар Радзімы.

Мы павінны вучыцца і браць прыклад з габрэйскага народу, раскіданага па цэлым сьвеце, які сваіх ахвяраў не забываецца і адначасна напамінае іншым памятаць пра іхняе няшчасьце паўстагодзьдзя таму назад. Вось і мы павінны быць такімі самымі, памятаць пра нашых змагароў — герояў, што аддалі апошняе, што мелі — сваё жыцьцё — за сваю Бацькаўшчыну. Мы сяньня сваёй прысутнасьцяй на гэтым урачыстым сходзе

аддаём ім нашу пашану і будзем захоўваць памяць пра іх у сэрцах нашых.

Хай наша пашана будзе ім нашым вячком на іхных вядомых і невядомых магілах!

На Дзень герояў і па сёньня ладзіцца паніхіда, падчас якой стаяць мужчыны са схіленымі сьцягамі — бел-чырвона-белым беларускім і канадзкім чырвона-бела-чырвоным. Пасьля ў залі зачытваецца сьпіс Герояў Беларусі, дзе ўзгадваюцца слаўныя імёны нашых суайчыннікаў, што аддалі жыцьці за незалежнасьць і волю. Заўсёды чытаюцца малітвы — шчырыя і сардэчныя — за нашу Беларусь, уносяцца яны нашым, беларускім сьвятым і заступнікам, чые імёны носяць нашыя парафіі і цэрквы. А ў Беларусі новыя цэрквы нібы наўмысна называюцца імёнамі пераважна расейскіх сьвятых. Безумоўна, маліцца трэба ўсім, але ж найперш тым, хто рабіў духоўную працу і тварыў подзьвігі для ўласнага народа, хто прыходзіў да яго як падтрымка. Божая Маці прыходзіла і ў Беларусь, яе цудатворныя абразы зьяўляліся на нашых палях і рэках, на дрэвах, на тхняючы гэтым зьяўленьнем людзтва... У нас, на эміграцыі, была адмысловая малітва, якую мы паўтаралі ня раз.

Малітва беларускіх эмігрантаў да Жыровіцкай Багамаці

Найсьвяцейшая Дзева Багародзіца і наша Найлепшая Маці і Валадарка, вяслухай нашу просьбу — скараці дні нашай няволі і зьдзеку. Нашы дачасныя цяргеньні, боль і бяду прымі як ахвяру за нашыя грахі і занясі іх Сыну Твайму і Богу нашаму ды сышлі нам ласку пабожна і годна перанесьці той жыцьцёвы Крыж, на які мы сабе заслужылі, але дай нам шчасьце аглядаць сваімі вачыма вольную Бацькаўшчыну і працаваць у ёй Богу на славу і сваім братам на карысьць, а ў вечным жыцьці стаць праваруч Твайго Сына ў вечнай славе з усімі сьвятымі. Амін!

Першая палова 1990-х была напоўненая аптымізмам, што на бацькаўшчыне пачаліся дэмакратычныя працэсы, што краіна пайшла па шляху эўрапейскіх дзяржаваў. Але прыйшлі іншыя часы. Супраць незалежных арганізацыяў і асобных людзей пачаліся рэпрэсіі. Мікола надта перажываў, калі даведваўся пра

ўсё новыя й новыя факты гэтых перасьледаў, і рабіў усё, каб бараніць беларусаў на бацькаўшчыне.

Запомнілася, як перажываў ён, калі даведаўся пра арышт і ўтрыманьне ў сьледчым ізалятары намесьніка старшыні БНФ прафэсара Юр'я Хадзькі з-за падзеяў 26 красавіка 1996 г. — «Чарнобыльскага шляху». Мікола пісаў лісты ў розныя інстанцыі, у выніку ягонага й іншых зваротаў сусьветная грамадзкасьць выказала шмат пратэстаў, але працэс таталітарызму ў Беларусі пачаў набіраць сілу, і на грамадзкасьць, нават міжнародную, зусім перасталі зьвяртаць увагу.

Тады ж у выніку таго, што на гуманітарныя грузы наклалі вялікі падагак, нашыя грузавікі з дапамогай, якую мы разам зь беларускімі суполкамі ў ЗША зьбіралі для суайчыньнікаў, не змаглі «прабіцца» ў Беларусь і пайшлі ва Украіну.

Мабыць, толькі Ўсявышні ведае, колькі жыцьцяў нашых дзетак маглі б уратаваць тыя лекі, якія мы куплялі й зьбіралі з такой любоўю. *Маглі — і не ўратавалі.* Мы ведалі, што робіцца ў Беларусі. Старшыня абласнога таварыства «Дзіцячая гематалёгія» з Гомелю Ларыса Лаўшук пісала нам: «Як балюча ўсьведамляець, што нягледзячы на ўсе намаганьні, становішча вельмі цяжкае. Не хапае лекаў, каб дапамагчы ўсім, хто мае патрэбу. Дзецці паміраюць. У нас няма сродкаў, каб забясьпечыць патрэбны нагляд за дзецьмі-інвалідамі, якія сталі ахвярамі аварыі на Чарнобыльскай АЭС». І такіх лістоў было вельмі шмат. Дык навошта на дапамогу, нібы на якія гандлёвыя тавары, усталяўцаць мытныя пошліны? Бесчалавечнасьць гэтага акту нас проста ашаламіла.

«Няўжо ўсё вяртаецца? — ня раз з распаччу казаў Мікола. — Вяртаецца ўсё тое, што здавалася выкінутым на сьметнік гісторыі: непавага да чалавека, самаўладства аднаго ці групы пэўных людзей над цэлым народам?»

Муж пісаў лісты ў розныя канадзкія інстытуцыі, каб зьвярнуць увагу дэмакратычнай краіны на працэсы, што творацца ў Беларусі.

Ліст зь Міністэрства замежных справаў Канады да Міколы Ганька (18 сьнежня 1995).

Дарагі спадар Ганько.

Дзякуй за ліст, што Вы даслалі нам 3 лістапада 1995 г. адносна палітычнай сытуацыі й стану канадзкіх-беларускіх дачыньняў.

Канада пісьна сочыць за прагрэсам дэмакратыі й эканамічных рэформаў ва ўсіх краінах «новай дэмакратыі», якія ўтварыліся пасля распаду Савецкага Саюзу. Мы заахвочваем гэтыя краіны ісьці наперад шляхам рэформаў і не дазваляць павярнуць гадзіннік назад.

Што тычыць Беларусі, то зварочваньне рэформаў хвалюе наш урад. Наша пазыцыя застаецца нязьменнай: палітычныя ў Беларусі знаходзіцца ў прамой залежнасьці ад стану палітычных і эканамічных рэформаў. Аб гэтым паведаміў Міністэрству замежных справаў сакратар Парлямэнту містэр Джэс Фліс падчас візыту ў Беларусь у ліпені гэтага году.

Мае супрацоўнікі будуць зь цікавасьцю назіраць за выбарчай кампаніяй і наступным раўндам выбараў у беларускі парлямэнт. На жаль, фінансавыя абмежаваньні не дазваляюць даслаць сваіх назіральнікаў у Беларусь.

Вы выказалі заклочанасьць, што Канада ня мае амбасады ў Беларусі. На жаль, сёньняшні стан нашага бюджэту не прадуледжае магчымасьць адчыніць канадзкую амбасаду ў Беларусі, але супрацоўнікі амбасады ў Маскве назіраюць за разьвіцьцём падзеяў у Беларусі. Яны прыяжджаюць і сустракаюцца з прадстаўнікамі ўлады ў Беларусі й неафіцыйнамі асобамі, каб самім убачыць і самім зразумець сытуацыю ў краіне.

Хоць візавыя пытаньні знаходзіцца ў падпарадкаваньні Міністэрства Іміграцыі й Грамадзянства, я ведаю, што, калі магчыма, для прыяжджых зь Беларусі візы выдаюцца ў той самы дзень, і такім чынам гэта памяншае нязручнасьці, зьвязаныя з дарогай.

Канада зацікаўлена ў тым, каб бачыць прагрэс дэмакратыі й эканамічных рэформаў ва ўсіх краінах «новай дэмакратыі», якія ўтварыліся пасля распаду Савецкага Саюзу. На падтрымку двухбаковых дачыньняў зь Беларусьсю мы далі 375 000 далараў, 1,5 мільёна гуманітарнай дапамогі й 5 мільёнаў для рэформаў у рэгіёнах Беларусі. Мы таксама падтрымалі намаганьні Міжнароднага Валютнага Фонду ў намаганьнях узмацнення эканомікі Беларусі й, такім чынам, узмацненьні дэмакратыі. Мы спадзяёмся, што нашы намаганьні дапамогуць пабудова дэмакратычнай і моцнай Беларусі.

Вааш Андрэ Айлет

ВЫДАНЬНЕ ИНФА-ЗБК

Са жніўня 1995 г. па 1999 г. у Канадзе выходзіў бюлетэнь Згуртаваньня Беларусаў Канады — «Инфа-ЗБК», які выдаваўся па-беларуску й ангельску. У першым нумары Мікола пісаў: «Беларусам Канады даўно ўжо быў патрэбны свой голас, каб прыцягнуць да нашага беларускага жыцця ў Канадзе таго, хто па тых ці іншых прычынах адышоў ад нашай грамады, а таксама й тых, хто ніколі да яе не належаў». Зацемкі, роздумы, а то й інфармацыі зьяўляліся штонумар. Гэта й былі парады эмігрантам, як ня даць сябе ашукаць розным прайдзісьветам і не спакусіцца на ілжывыя абяцаньні стваральнікаў «пірамідаў» і многае іншае. Значная ўвага надавалася падзеям, што адбываліся ў жыцці ЗБК, сьвяткаваньню 50-годзьдзя Згуртаваньня, XXII Сустрэчы беларусаў Паўночнай Амэрыкі, што прайшла ў Кліўлэндзе, 80-годзьдзю ўладыкі Мікалая, нязьменнага нашага духоўнага пастыра, палітычным падзеям на бацькаўшчыне й погляду на тое беларусаў Канады.

Першы матэрыял — некралёг «Янка». Гэта лірычнае эсэ з прычыны сьмерці нашага агульнага сябра, шчырага беларуса Янкі Сурвіллы (1997. №8). У нас у хаце — мноства фатакартак, зробленых гэтым надзвычай прыгожым і таленавітым чалавекам. Відаць, насыпела патрэба выдаць ягонья фатаздымкі асобнай кнігай. Можна, так некалі й будзе.

Сьмерць Янкі была балючай стратай. І ня толькі таму, што мы даўно сябравалі з гэтай яркай, шчаслівай сямейнай парай, што з самага свайго прыезду ў Канаду з Гішпаніі адразу прыцягнула агульную ўвагу й прыязнасьць. Здавалася неймаверным, што такі малады яшчэ й энэргічны чалавек раптам пакінуў гэты сьвет. Настроі гэтага ўспомненьня вельмі нагадваюць і водгук на сьмерць Алеся Грыцука — аднаго зь першых сяброў, якіх мы пахавалі. І дарога, якою ехала і ў гэты раз наша аўто, была ў тым жа кірунку, і страта была такой жа ашаламляльнай і горкай...

Янка...

Хутка мільгаюць зялёныя слупкі з адзнакамі кілямэтраў ад мяжы Штатаў да мяжы [правінцыі] Квебек. Розныя думкі прыходзяць і адыходзяць так, як абдыгаюць назад дарожныя знакі. Вось мінаем Kingston. Недзе гадоў дваццаць таму назад

падобнае падарожжа рабіў я сюды, каб навечна разьвітацца з Алёшам Грыцуком. Гэтым разам давялося ехаць у Атаву, бо прыйшоў час разьвітацца зь Янкам Сурвіллам, што пару дзён таму адышоў у вечнасьць пасья цяжкай і бязьлітаснай хваробы. Паховіны аббудуцца сяньня, 7 чэрвеня 1997 г. у Гулл, што знаходзіцца праз раку Атава ад канадзійскай сталіцы, якая носіць такі ж назоў. Як мне наведамілі з сакратарыяту Канадзійскага Фонду Дапамогі Ахвярам Чарнобылю ў Беларусі, уся сям'я Сурвіллаў сабралася, і паховіны аббудуцца водле Рыма-католіцкага абраду ў касьцёле сьв. Сьцяпана ў Old Chelsey, куды спадарства Сурвіллы належаць як парафіяне.

Надвор'е можна назваць на замоўленьне: прыгожы летні дзень, куды больш прыгодны на летнік, чымсьці на паховіны. Пагоркі паўночнай часткі парку Gatineau толькі што пакрыліся сьвежай зелянінай і рознымі цьвітучымі дрэўцамі. Касьцёл і вёска Old Chelsey якраз распаложаны ў гэтым маляўнічым месцы. Мой спадарожнік сп. Раман Кардонскі, добры й адказны кіроўца, па карце з маёй дапамогай давёў машыну на месца й на прызначаны час. 450 км дарогі праляцелі адным мігам, так, як пралятае й нашае жыццё.

Пры касьцёле ўжо сабралася шмат народу. Родныя, прыяцелі, сябры па працы й вялікая колькасць сяброў Канадзійскага Фонду Дапамогі Ахвярам Чарнобылю ў Беларусі. Дамавіну наставілі перад аўтаром, накрытаю адпаведным пакрывалам з букетам бел-чырвона-белых кветак ад жонкі, а на баках ад сям'і й прыяцеляў. З правага боку стаіць бел-чырвона-белы сьцяг, букет ад ЗБК і вянок нацыянальнага колеру ад Канадзійскага Сэктару Рады БНР.

Багаслужба адбывалася ў францускай і ангельскай мовах. Прыгожае прынагоднае слова было сказана пра Янку — што ён рабіў, кім ён быў для сям'і, што рабіў для грамадства, а асабліва для сваёй Бацькаўшчыны — Беларусі. Шкада, праўда, што прамоўца вёў гутарку ў 90% па-француску ды й ня вельмі выразна. Аднак цэласць набажэнства адбылося вельмі ўдала й зь вялікай павагай. Хіба эўрапейска-францускім звычайем нябожчыка на могількі, што тут жа разам з касьцёлам, вязьлі самаходам, а ўсе апошнія ішлі пешкі за труной.

Мне выпяў гонар ісьці першым зь беларускім нацыянальным бел-чырвона-белым сьцягам на жаданьне ўдавы Івонкі. Пасья рэлігійнага абраду мне прыйшлося сказаць разьвітальнае слова ад імя Згуртаваньня Беларусаў Канады й Канадзійскага Сэктару Рады БНР.

Прысутныя хіба толькі тут пачулі, што далёкая Бацькаўшчына Янкі ёсьць Беларусь, што Ён якраз для яе так шмат працаваў і месяц перад сваім адыходам у вечнасьць аўтару гэтых радкоў даваў завет пра захаваньне нашага нацыянальнага скарбу — Рады Беларускай Народнай Рэспублікі. Замест звычайных спачуваньняў удаве, сям'і і прыяцелям, я прачытаў верш Янкі Купалы «Зваяваным», а на заканчэньне «Сьні пад Курганам Герояў» Міхася Ганька.

Бел-чырвона-белы сыяг схіліўся над дамавінай пры сьпеве апошняй звароткі. Сярод прысутных запанавала абсалютная цішыня. Івонка празь сьлёзы ўсьміхалася і адначасна дзякавала за выкананы беларускі абрад. Толькі калі сыяг стаў на сваё месца, да мяне падыйшло пару асобаў і амаль у адзін голас сказалі: «Толькі бракавала дружыны жаўнераў, каб аддалі агнявы салют, на які Янка заслужыў».

That was the most beautiful thing that you have done for Janka.

Пад магутнымі клёнамі Gatineau спачыў яшчэ адзін сын Беларускага Народу, бязьмерна адданы сваёй Бацькаўшчыне — Беларусі, якую бязьмежна любіў, для якой безупынна працаваў да таго часу, пакуль змог.

А ў №12 за 1998 г. «ІНФА-ЗБК» зьмешчаны другі артыкул, зьвернуты да новай зьмены, да якой Мікола прыглядаўся, мяркуючы, што ёсьць у ёй, нягледзячы на цяжкія наступствы для беларускага грамадства шматгадовага ачмурэньня й савецка-бальшавіцкай «апрацоўкі мазгоў», усё ж здаровы сэнс і любоў да Беларусі, якія дазваляць выбраць адзіна правільны шлях — служэньне Бацькаўшчыне. Як і ўладька Мікалай (а найчасцей сумесна зь ім, бо яны заўсёды разумелі й падтрымлівалі адзін аднаго), Мікола шмат дапамагаў маладым эмігрантам, якія хацелі ўсталявацца ў Канадзе з прычыны палітычных падзеяў у Беларусі альбо ня мелі там, на бацькаўшчыне, дастойнай працы й магчымасьці ўтрымліваць сем'і. І бывала — як і цяпер ужо ў мяне адной, — што ўсе гэтыя высілкі й дапамога як бы зьнікалі й распушчаліся недзе далёка ад нас. Артыкул напісаны незадоўга да сьмерці, цяжка хворым.

Хто мы ёсьць і кім мы будзем?

Часамі мне прыпамінаецца апавяданьне адной асобы, якая жыла недалёка Белаастоку й мела там знаёмую. Аднаго разу знаёмая сяброўка запрасіла яе пасьля царквы на гарбатку. Было там яшчэ пару асобаў з польскага асяродзьдзя. У тым часе бацька нашай гераіні прыехаў зь вёскі й прывёз мяшок бульбы сваёй дачушцы. Бацька пастукаў у дзьверы, прывітаўся, а дачушка ў той час сказала бацьку: «Нехай пан паставі тэн ворэк в корытажу». Бацька з жалем паглядзеў на ўсё тое таварыства й сказаў дачцэ: «Дачушка, гэты мяшок бульбы лепей аддам сваім сьвіньням». Бацька ўскінуў мяшок на плечы й зь сьлязьмі на вачах паехаў у сваю вёску.

Вось гэты маленькі эпізод з паваеннага жыцьця можна лёгка перанесці ў нейкай меры і ў Беларусь. Вялікае перамяшчэньне сельскага жыхарства ў гарады пасьля Другой Сусьветнай вайны моцна адбілася на беларускім грамадстве. Моладзь, якая ўцякала ад калгаснага прыгону ў гарады, старалася дастасавацца да «мяличанаў», прымала іхныя добрыя, а ў бальшыні дрэнныя манеры й паводзіны й за ўсякую цану прымала «гарадзкі язык», так званую беларуска-расейскую трасянку. У бальшыні й да сянья вялікая частка насельніцтва гарадоў і мястэчак так гутараць.

Другое пакаленьне зрабіла выбар. Адно цалкам пераклучыліся на расейшчыну, а іншыя вярнуліся да сваіх каранёў.

Мне давалося больш паўгоду пражыць у Беларусі ў пачатку 1990-х гадоў. Давалося гутарыць з самымі рознымі людзьмі, і я не магу нічога дрэннага сказаць пра наш беларускі народ. І вось цяпер перайду да свайго галоўнага разважаньня.

Пераважная колькасьць эмігрантаў зь Беларусі прыежджае ў Канаду й аселяецца ў Таронтаўскай мэтраполіі. У многіх выпадках яны адразу паяўляюцца ў беларускім асяродзьдзі, а потым празь нейкі час прападаюць, як камень у вадзе. Што за прычына? Ці нехта іх абразіў? Ці нехта ім не дагадзіў? Ці проста сваё роднае настолькі надакучыла, што трэба ад яго ўцякаць і хавацца?

Пасьляваенная беларуская эміграцыя ў Канадзе, акрамя наладжваньня свайго асабістага жыцьця, наладжвала і жыцьцё грамадзкае й рэлігійнае. У бальшыні гэта былі простыя людзі безь вялікай асьветы. У параўнаньні цяперашня іміграцыя ёсьць амаль уся выключна добра адукаваная, з добрымі прафэсійнымі ведамі. Чаго тады бракуе, каб стварыць сваю суцоль-

насьць, якая будзе духовай падтрымкай да канца жыцьця? Ці нашы э(і)мігранты забываюцца, што Канада ёсьць краінай асабістай свабоды й вас ніхто ня будзе прасьледаваць за тое, што вы належыце да сваіх арганізацый, вас ніхто ня мае права прасьледаваць за тое, што вы карыстаецеся сваёй роднай мовай, мовай сваіх дзядоў і прадзедаў? Усе іншыя народнасьці гэта робяць, а чаму мы ня можам рабіць таго ж таксама?

Вы, напэўна, ня чулі, каб кітайскае дзіця гутарыла гішпанскай мовай і не пачуеце, хіба толькі ў школе або на працы, калі яму за гэта добра плацяць.

Дзясяткі гадоў таму назад многія са старэйшага пакаленьня вялі змаганьне з усімі тымі, хто ня гутарыў беларускай літаратурнай мовай, але гэта было некалі. Цяпер тыя самыя людзі, добра азнаёміўшыся з абставінамі беларускага жыцьця ў Беларусі, змянілі свае погляды. Ніхто нікому не закідае ягонага веданьня ці няведаньня роднай мовы й сапраўднай беларускай старой і новай гісторыі. Усе ёсьць вітаньня ў беларускіх асяродках.

Маем надзею, што будучыня пакажа правідловасьць гэтых разважаньняў, і ўсе тыя, хто ня вельмі добра чуецца сярод свайго грамадства сяньня, зьменяць свае погляды й стануць вартаснымі сябрамі беларускай супольнасьці ў Канадзе. Мы, беларусы, не выключэньне, усе іншыя народнасьці дзейнічаюць такім спосабам і кіруюцца толькі такімі матывамі: «быць тым, кім ты нарадзіўся, і няма патрэбы мяняць сваёй скуру, як хамэлеон».

У 1998 г. Мікола шмат ляжыць у шпіталі, але імкнецца зрабіць як мага болей. 5 верасьня ён піша Янку Запрудніку: «Шаноўны Янка! Учора вечарам выпусьцілі са шпіталю. Адпачываючы, прыпомніў сабе, што, магчыма, варта пераслаць пару словаў прывітаньня Сустрэчы. Калі будзеце ўважаць за патрэбнае, дык прашу Цябе ў адпаведным месцы прачытаць. Не давай некаму «няграматнаму». Дзякую й жадаю ўсяго найлепшага, асабліва здароўя».

Ягонае прывітаньне было прачытанае на XXIII Сустрэчы Беларусай Паўночнай Амэрыкі. «Сяньня над Беларуссю павісла цёмная хмара прывіду 1937 году», — пісаў мой муж.

Таксама ён падрыхтаваў і адправіў ад імя ЗБК ліст да амбасадара Рэспублікі Беларусь у Канадзе Міхаіла Хвастова, дзе выказвалася вялікае абурэньне й пратэст з нагоды папярэджань-

ня газэце «Наша Ніва» за тое, што рэдакцыя ўжывае беларускую граматыку й правапіс, зь якімі не пагаджаюцца сёньняшнія ўлады Рэспублікі Беларусь. Ён ставіў дакладныя акцэнтны, чаму так адбываецца: «Правапіс і граматыка, якую ўжываюць газэты, школы, пісьменства і «ўсе» ўстановы ў Рэспубліцы Беларусь, ёсьць плёнам палітыкі генацыду беларускага народу, што якраз пачынаўся ў 1930-х гг., калі быў выдадзены дэкрэт наркамату БССР у справе замены беларускай граматыкі й правапісу «эрзацам» беларускай мовы, і дасягнуў вышыні ў 1937—1940 гг.».

Адказу з амбасады мы так і не дачакаліся.

СЬМЕРЦЬ

Першы раз страшная хвароба паказала сябе ў Беларусі, калі Мікола прывозіў туды лекі. Раптоўны востры боль, яго вязуць на абсьледаваньне — і прыгаломшваюць боль лекамі, але ён ужо **в е д а е...**

Лячэньне пачынаецца тут, у Канадзе, тут яму робяць усё магчымае. Аднак хвароба год за годам наступае.

26 верасьня 1998 г. ад раку лёгкіх памёр мой пяцідзясяцігадовы пляменьнік Янка Рудніцкі. Апошнія месяцы яго даглядала я — сястра й пляменьніцы працавалі. Паніхіда й адпяваньне былі ў БРГЦ, і сэрца заходзілася ад жалю за пляменьніка, які пайшоў на той сьвет так рана й так неспадзявана для ўсіх нас. Але сэрца балела й за яго, майго Міколу, які пакутаваў ад той страшэннай хваробы, якая не выбірае, хто ты...

У лістападзе мужа забралі ў шпіталь, дзе ён праляжаў да 23 сьнежня, да самых Калядаў.

Апошні, 1999-ты, год быў асабліва цяжкім. Мікола зусім саслабеў, часта ляжаў, ня маючы сілаў падняцца. Але, калі ня быў у шпіталі, не пераставаў займацца беларускімі грамадзкімі справамі. 25 студзеня Івонка Сурвілла, рассылаючы лісты сябрам Прэзыдыяму Рады па розных важных палітычных пытаннях, — Мікола адказваў на іх заўсёды — у канцы афіцыйна аддрукаванага ліста дапісвае ад рукі: «Ці крыху лепш здароўе? Шлю Вам абаім мае найшчырэйшыя пажаданьні на 1999 год. Вашая Івонка». Турбаваліся аб ім і часта тэлефанавалі іншыя. І ён хацеў вярнуцца да іх — сваіх калегаў, сваіх шматгадовых сяброў і паплечнікаў... Не хацеў ён пакідаць і мяне.

Я перачытваю прыгожую паштоўку, якою павіншаваў мяне з тымі Калядамі: «Калі людзі з бурнага мора дабіраюцца да прыстані, яны разумеюць, што такое ўтульнае прыстанішча. Ты заўсёды была для мяне гэтым прыстанішчам. Чым болей час ідзе наперад, тым я кахаю цябе ўсё болей і болей. Ты мой партнёр, мой дарагі сябра, жанчына маёй мары. Мікола...»

У Вялікдзень ён паехаў у царкву. Служба была зацяжкай для яго — ён часта садзіўся, сьпяваў з натугай. Ды правёў усю велікодную службу, а ад'яжджаючы, усё азіраўся на будынак, на крыж, што зьзяў у праменьнях сонца над нашаю царквою. Мабыць, адчуваў, што ў сваю любую царкву, зь якой было звязанае амаль усё яго жыццё, ужо ня прыйдзе...

Апошнія тыдні ён зноў ляжаў у шпіталі. Я прыходзіла туды штодня, часта начавала ў суседняй палаце, каб мець магчымасьць дапамагчы ў любую хвіліну. Так, там былі спагадлівыя мэдыкі, усё было на добрым узроўні мэдыцыны, але калі чалавек застаецца са страшнай хваробай сам-насам, ён можа ня ўстоіць духова.

Неймаверна цяжка глядзець, як слабее, траціць сілы й паціху адыходзіць у іншы сьвет самы дарагі для цябе чалавек. Мяне моцна падтрымлівалі блізкія людзі — брат Міхась і ягоная жонка Лін, іхныя дзеці — Тамара й Тамаш, Бажэнка — дачка брата Андрэя (мы забралі яе ў Канаду з мужам Анджэем і дачкой Мартай, яны жылі па прыездзе ў нас недзе васьмянаццаць месяцаў), а таксама жонка майго памерлага пляменьніка Рыта. Асабліва Бажэнка й Рыта — яны больш маладыя, і сілаў у іх болей, таму яны пастаянна тэлефанавалі мне й заўсёды гатовыя былі прыйсьці на дапамогу. Я яшчэ раз адчула, што такое родныя людзі, асабліва на чужыне.

Тры апошнія тыдні запомніліся назаўсёды. Кожная хвіліна здавалася й вечнасьцю, і была вельмі кароткай, бо ўсё магло скончыцца ў любую зь іх. Я звычайна сядзела побач і трымала руку на ягоным ілбе, бо давалі морфій, і Мікола ня мог гаварыць. Думалася, што вось так дабуду побач з мужам да яго апошняй хвіліны. Аднак сьмерць і тут узяла сваё: звычайна я ад'яджала толькі на кароткі час, каб памыцца, штосьці купіць і зазірнуць у дом, а мяне замянялі пляменьніцы Рыта або Бажэна.

У той дзень мяне мусіла замяніць Бажэна, а яна заўсёды пазьнілася. Ды якраз у той дзень яна прыехала трохі раней — муж ехаў да працы й падвёз. Я пацалавала Міколу й сказала:

«Празь дзеве гадзіны буду тут». Але толькі прыехала дадому, нават кавы ня выпіла, як тэлефануе Бажэнка: «Цёця, вуек памёр». Хоць я й магла чакаць гэтай весткі кожную хвіліну, ажно тут як здрацянела й ніяк не магла асэнсаваць, што гэта яна кажа. Тут якраз пад'ехала да хаты Рыта — ёй патэлефанавалі раней, і яна прыехала, каб завезьці мяне ў бальніцу. Толькі тады я зразумела, што ўсё гэта праўда, што Міколы ўжо няма на гэтым сьвеце. Памёр ён ціха, спакойна, у сьне, роўна ў 9.30.

Дасюль часам пытаюся ў яго: «Чаму ты адышоў якраз у тую хвіліну, калі я ад'ехала?» Задаю й сабе пытаньне — чаму Бажэна прыехала ня так, як заўсёды. Хай бы спазьнілася — і я затрымалася б на тыя дзесяць хвілінаў, у якія ён і памёр... Але на такія пытаньні адказу ніколі не бывае — так распарадзіўся Гасподзь. Але боль гэты, што Ён паміраў адзін, безь мяне — вось ужо колькі гадоў не праходзіць.

Стаяў прыгожы травеньскі дзень, сонечны, з пахам сьвежай маладой зеляніны, а яго ўжо не было з намі.

Памёр ён 18 траўня 1999 г.

У пахавальным доме ўладыка Мікалай адслужыў паніхіду, а 20 траўня ў царкве сьв. Кірылы Тураўскага — сьвятую літургію й багаслужбу пахавальнага абраду.

У спецыяльным выпуску «Царкоўных Навінаў» пра нябожчыка пісаў сам уладыка Мікалай. Пасьля кароткіх біяграфічных зьвестак пра ягонае жыццё ў Канадзе сказана наступнае:

У Таронта паступіў Мікола на працу будовы дарогаў і там ён сваёй акуратнасьцю й чэснасьцю дабіўся вышэйшай ступені, як тут кажучь, формана. Ён меў права дабіраць сабе, у сваю дружыну, рабочых тых, хто, як ён думаў, будзе належна працаваць. Многія нашы суродзічы беларусы знайшлі сабе ў яго зароблены хлеб.

Потым ён пайшоў працаваць на фабрыку. Тут Мікола паказаў свае здольнасьці. Па нейкім часе яго назначылі на пазыцыю, як тут кажучь, personal management. Ён меў сваю прыватную канцэлярыю ды сакратарку, якая тэхнічна выконвала яму працу. Пры кожнай ступені падвышэньня на вышэйшую ступеньку падвышалася яму зарплата. І за гэты час прынятыя ім працаўнікі, многія зь іх засталіся надалей працаваць пасьля ягонага адыходу на пэнсію.

У 1960 г. наведла свайго брата Міхала Куляша родная сястра Марыя (Манька) з Польшчы, а Мікола хутка падгледзеў яе й ажаніўся зь ёю 29 красавіка 1961 г. І гэтае жанітва было добрае пажаніўшымся маладым й на вялікую радасьць і дабро нашаму грамадзтву. Марыя грамадзка працавала на Польшчы й мела за сабою ўжо даволі добрую практыку. Яна ўмела арганізавала абеды. За столькі гадоў, колькі яна рабіла, не было аніводнага выпадку, каб царква даплачвала на расходу імпрэзаў. А наадварот, мелі ад 200 да 300 даляраў даходу. А колькі яна памагала ў грамадзкай і царкоўнай працы свайму любаму мужыку Міколу, і нават дапамагала рассылаць лісты. І то не адзін раз.

Мікола Ганько ад пачатку ўключыўся ў грамадскую працу й праз увесь час займаў адказную пасаду ў сьвецкіх арганізацыях. А потым з 1954 г. ані адна Парафіяльная Рада не была выбрана, каб Мікола Ганько ня быў выбраны да П. Рады.

Апрача мясцовых тарантоніцкіх арганізацый, у якіх ён увесь час быў заняты, ён належаў да Рады Згуртаваньня «Бацькаўшчына», што ў Менску, ачольваў Канадзкі Сэктар Рады БНР, належаў да Рады БАПЦ. На апошку застаўся сам, бо грамадзкія працаўнікі адыйшлі раней за яго, ачольваў Галоўную ўправу ЗБК. Выдаваў «ІНФО-ЗБК». Ужо будучы ў імпталі, рупіўся, што многа працы не дакончана, і як выздаравее, трэба будзе дакончыць. Але ўжо не дакончыць. Будуць новыя людзі канчаць. І ён не абышоўся без «памагараў», якія падстаўлялі яму ногі.

Мікола Ганько быў маўклівы, многа не гаварыў і ніколі не наракаў. Па свайм характары ён быў дысцыплінаваны. Ніколі не спазьніўся на працу, заўсёды быў на час. Адказна за сваю працу, заўсёды выканаў яе, як сказаў. Ніколі не сказаў благога слова на нікога, нават на тых, хто рабіў яму прыкрасьць. Памагаў тым, хто зьяртаўся да яго, і сваёй вялікай дабрыні нікому не адмаўляў. Быў гасьцінны, і дзьверы ягонай хаты былі адчынены грамадзкім працаўніком зь Беларусі.

Кажуць, што пашану трэба здабыць, бо змусіць асобу, каб вас шанавала, сілай не заставіце. Сваёй чэснай, бескарысьлівай, беззаганнай і сумленнай працай зарабіў сабе пашаны ад усяго грамадства за межамі і ў Беларусі.

Было шмат спачуваньняў, асабліва дарагія былі ад тых, з кім Мікола дзесяцігодзьдзямі працаваў разам і хто добра яго ведаў. Вось толькі адно з таго пачку, які я захоўваю, як усё, што грэла й грэе маю душу:

Самэрсэт, 18.05.99.

Дарагая спадарыня Ганько!

Прымеце нашы найшчырэшыя спачуваньні ў Вашым, а таксама нашым горы — сьмерці Вашага дарагога мужа сьв. пам. Міколы. Руплівы працаўнік на грамадзкай ніве, ён будзе заўсёды сьветлым прыкладам у нашай памяці. Дай Божа Вам духовага спакою й моцнага здароўя.

Шчыра Вашыя — Янка й Надзя Запруднікі

Дарагі мой муж быў пахаваны на могільніку Rine Hill Cemetery. Ляжаў у труне са спакойным тварам, у любімай ім беларускай кашулі-вышыванцы, кожны крыжык якой я вышывала зь любоўю да яго. Ён заўсёды хадзіў у ёй на ўсе нашыя сьвяты, і яна яму вельмі пасавала. Магіла патанала ў кветках — прыйшло шмат людзей, якія яго паважалі й шанавалі.

У агонюю памяць я адправіла ў ТБМ дапамогу, якая, паводле словаў сп. Алега Трусава, пайшла на тое, што «зроблена падпіска [на «Наша слова»] для ўсіх школаў і бібліятэк аднаго з раёнаў Менску на апошні квартал 1999 г.». Я цешылася тым, што беларускае слова, нягледзячы ні на што, усё ж дойдзе да тых, хто, можа быць, у будучым стане актыўным змагаром за справу Бацькаўшчыны — такім, якім быў мой Мікола...

Але ня гэтымі сумнымі сцэнамі хацелася б скончыць кнігу. Імя Міколы Ганька й сёньня часта ўзгадваецца ў нашым беларускім ДOME, якому ён аддаў столькі гадоў жыцьця, апекі, клопатаў і душы. Узгадваецца на розных урачыстасьцях, якія й зараз праводзяць сябры Згуртаваньня Беларусаў Канады — і старыя яго сябры, і зусім новыя людзі, якіх ён ужо не пабачыў, але якія, даведаўшыся пра ягонае жыцьцё й дзейнасьць, цікавяцца ўсім, што так ці іначай зь ім зьвязана. А гэта, перш за ўсё, нашая гісторыя, нашая царква, наш «Слуцак». Гэта й духоўная пераемнасьць сёньняшняй эміграцыі, якая спавядае ідэалы 25 Сакавіка й імкнецца да сапраўднай незалежнасьці нашай дарагой Беларусі.

Вось чаму хочацца скончыць кнігу гэтай кароткай глаўкай.

ПАЭЗІЯ Ў ЯГОНЫМ ЖЫЦЦІ

Мікола зь дзіцячых гадоў захапляўся беларускай паэзіяй, асабліва любіў творы двух геніяў нашай літаратуры: Янкі Купалы й Якуба Коласа. У сям'і ўсе дзеці любілі літаратуру.

Думаецца, што калі б лёс склаўся іначай, брат Міколы Міхась мог бы стаць добрым паэтам. Пакуль што мы як літаратурную

спадчыну маем толькі два ягоныя вершы, адзін зь якіх — «Сьпі пад Курганам Герояў» — стаў песьняй і сьпяваецца й сёньня ў час сьвяткаваньня Слуцкага Збройнага Чыну. Другі, які таксама стаў гімнам, сьпявала беларуская моладзь — СБМаўцы й пасьляваенная эміграцыя (яе часам выконвалі й на нашых імпрэзах).

Я ведаю з успамінаў мужа, што брат чытаў у Міхася й іншыя вершы, і гэта наклала свой адбітак на ягонае жыцьцё. У нас захаваліся аўдыёстужкі, на якіх запісаныя песьні, якія мой муж асабліва любіў і сьпяваў. Адзін з апошніх такіх запісаў — выкананьне песьні «Сьпі пад Курганам Герояў», якую ён сьпяваў пад мандаліну. Вобраз брата-паэта быў зь ім заўсёды.

Сьпі пад Курганам Герояў (у скароце)

Сьпі пад Курганам Герояў,
Сьпі, працаўнік і змагар.
Несены верна Табою,
Ціха схіліўся штандар.

Сьветлы Твой дух адлятае
Вечнасьці межаў шукаць,
З шляху яшчэ раз кідае,
Сьцяг свой высока трымаць.

Мощнай узьняты рукою,
Горда ўзьвіваецца Сьцяг,
Сьпі пад Курганам Герояў,
Твой мы працягваем шлях.

Істотная дэталі: адыходзячы з радзімы, Мікола вёз з сабою кнігу «Сымон-музыка» Якуба Коласа. Кнігу ён правёз па дарогах Польшчы, Нямецчыны, Аўстрыі, пасля ўзяў яе і ў Канаду. І сёньня гэтая ўжо даволі пашарпаная дарогамі кніжачка — найдаражэйшая рэліквія ў нашай хаце. Гэтая самая лірычная паэма Якуба Коласа была ім прачытаная безьліч разоў, у гэтай кнізе, як і іншых беларускіх творах, знаходзіў ён і натхненне, і душэўны супачын, і радасьць. У ягоных выступленьнях вельмі часта цытуюцца любімыя аўтары, асабліва Янка Купала й Якуб Колас. Бог даў яму брата, чые тэксты сталі шырока вядомымі песьнямі нашых змагароў за свабоду. Даў яму сяброўства з

Алесем Салаўём і Алесем Грыцуком. Першы стаў клясыкам беларускай літаратуры. Алесь Грыцук ня быў ні клясыкам, ні пісьменьнікам, але ягонае гістарычнае, літаратуразнаўчае, паэтычнае ўздзеянне на Міколу было вялікім.

Гэта ня толькі мая думка, што літаратура — безумоўна, перш за ўсё родная, беларуская — духоўна вельмі дапамагала эмігрантам. Паэтычнае слова грэла душу ў часы нягоды, вяло да змаганьня, не давала заснуць душы. І Мікола пра гэта піша не аднойчы, піша ў многіх артыкулах, асабліва ж калі ўзгадвае газэту «Наша Ніва»:

«Наша Ніва» — гэта ня толькі друкаваная газэта, якая рэгулярна выходзіла амаль дзесяць год, а гэта ўстанова, якая за час свайго існаваньня стварыла эпоху, або, як мы прывыклі называць, нашаніўскую пару. Гэты пэрыяд гісторыі якраз узгадваў тое накаленьне беларускага народу, якое пачало думаць, як вольныя людзі. Якраз мне хочацца тут зачытаваць урывак з Купалавага вершу «Песьня вольнага чалавека»:

*Дарэмна сьвістамі нагаек
Застрашывіць хочувь тыраны,
Нагнаўшы чорных соцень шаек,
Акулі рукі ў кайданы, —
Душой я вольны чалавек
І гэтакім буду цэлы век!*

*Дарэмна гіканьне нясецца
Дэспотаў подлых над зямлёй,
Што воля ў пугі акеўца,
Зняцецца сілаю, пятлёй.
Душой я вольны чалавек
І гэтакім буду цэлы век!*

...Шлях да духовай свабоды паказвалі й паказваюць нам нашы песьняры — пісьменьнікі й паэты. У сваіх палымных творах проста ці ўскосна яны нам паказвалі й паказваюць шлях, якім мы павінны ісьці, каб быць годнымі дочкамі й сынамі свайго народу.

Нам трэба самім, галовы трымаючы высока, як вольныя людзі вялікага й слаўнага Народу, глядзець у будучыню й даваць зь сябе, што толькі можна й на колькі хапае ў нас сілаў, каб некалі ў будучыні наш народ сьвяткаваў Акт 25 Сакавіка

там, дзе ён быў створаны і пракляваны на цэлы свет. А мы пакуль што будзем святкаваць разам і кожны паасобку, у душы сваёй паўтараючы, нападобна паэту, што казаў:

*Хай срэбра дукаты мне сыплюць пад ногі,
Багатым будзь, скажуць, кінь род свой убогі,
Я плюну з пагардай,
Свайго я народу, што гіне ў няволі,
Ня кіну ў нядолі, ня здраджу ніколі!*⁹²

Гэтыя тэзісы ён паўтарыў і ў сваім слове да беларускай моладзі 26 чэрвеня 1993 г., калі быў на бацькаўшчыне:

Вырастаючы ў таварыстве пісьменьнікаў, паэтаў і гісторыкаў, я моцна палюбіў паэзію зь Янкам Купалам на чале. Калі прыходзіла хандра, я звычайна браў творы Купалы або «Сымона-музыку» Коласа і чытаў. Гэта была мая маральная апора, зь якой я браў сілу да далейшага жыцця...

Уся філязофія беларускай справы напісана ў творах беларускіх пісьменьнікаў і паэтаў. Мне ніколі не было цікава шукаць нейкай ісціны па-за нашай ісцінай беларускай.

...Пачынаць прывіваць любоў да свайго трэба ад самай малодасьці — любоў разумную, без фанатызму, абаснованую якраз на тых праўдах, што запісаныя ў нашай гісторыі, гісторыі беларускай, а ня той, што сфабрыкаваная чужынцамі дзеля атручвання беларускай душы і беларускага розуму.

На сустрэчах і розных імпрэзах Мікола часта чытаў свае любімыя вершы. Напрыклад, на святкаваньні Акту 25 Сакавіка ў 1998 г., які адбыўся 5 красавіка ў БРГЦ, ужо цяжка хворы, ён усё ж прадэклямаваў верш Купалы «Свайму народу» і адзначыў, што ўсе Купалавы творы, напісаныя восемдзясят гадоў таму, адпавядаюць сённяшняй рэчаіснасьці.

І хіба не адпавядаюць ужо сягоньняшняй, пачатку XXI ст. рэчаіснасьці ягоныя як колішнія, так і сучасныя артыкулы, думкі-зазіраньні ў будучае, надзеі на тое, што Беларусь не загіне, што яна пройдзе праз усе нягоды і атрымае свабоду?!

Літаратурны запіс ВОЛЬГІ ППАТАВАЙ

⁹² Даклад «Чаму й што мы святкуем» ад 5 красавіка 1987 г.